

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et privat special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Støt Slægtsforskernes Bibliotek – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug. Videre publicering og distribution uden for husstanden er ulovlig.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SLÆGTSFORSKEREN

MEDLEMSBLAD FOR DANSKE SLÆGTSFORSKERE · ÅRGANG 37 · NR. 4 · 2022

**Udgives af foreningen Danske
Slægtsforskere**

www.slaegt.dk

Mail- og adresseændringer: opdateres af medlemmerne via slaegt.membersite.dk
Log ind og rediger din profil.
Første gang du logger på, skal du bestille et password:
Tryk "Log ind" og derefter "Glemt password".
Du modtager en mail med et link til at sætte dit password.

Ind- og udmeldelse

Indmeldelse sker via: slaegt.membersite.dk
Hvis du er medlem af Danske Slægtsforskere, skal du logge ind for at købe medlemskab af en lokalforening. Udmeldelse:
Send en mail til ekspedition@slaegt.dk

Redaktionen:

Kathrine Tobiasen, ansvarshavende redaktør
Korsagervej 13, 8940 Randers SV
Tlf. 41 28 65 30, kto@slaegt.dk
Redaktionsmedlemmer:
Michael Dupont, Peter Olsen og
Per Hundevad Andersen
Korrektur: Henning Beck og Kirsten Sanders.

**Redaktionen kan kontaktes via
hjemmesiden:**

Kontakt > Medlemskab, Kontingent,
Adresseændring, Bladet m.v. >
Jeg har forslag, rettelser eller andre kommentarer til bladet Slægtsforskeren.

Layout, sats og tryk:

Jørn Thomsen Elbo A/S
Trykplag: 7.600 eksemplarer

Artikler i bladet afspejler ikke nødvendigvis foreningens holdning. Artikler uden forfatterangivelse kan betragtes som foreningsstof. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendt materiale og forbeholder sig ret til at redigere i tilsendte artikler. Eftertryk er tilladt efter aftale med redaktionen. Det skal forsynes med tydelig kildeangivelse, ligesom redaktionen skal have tilsendt en kopi.

Bladet udkommer 4 gange årligt.

Næste deadline: Udkommer:

15. januar 2023 Marts 2023
15. april 2023 Juni 2023

Bladet sendes gratis til medlemmer af Danske Slægtsforskere.

INDHOLD nr. 4 – december 2022

Glædelig jul og godt nytår til alle jer fra alle os	3
Slægtsforskning over grænsen	3
Om selvmordene i Danmark	4
Den retsindige herredsfoged i Brædstrup	12
Julegave til foreningens medlemmer	21
Drømmen om den trykte slægtsbog blev realiseret	22
Færgeoverfarten Hesterørødde – Bøhl, Jegindø	26
En kommentar til sidste nummers tema	27
Mere om erindringsmedaljer	28
Gotisk tekstprøve	29
Datoangivelser, dage og helligdagsnavne i de ældre kirkebøger	30
Sæt dig ind i faget	33
Svend Moustgaards historie	34
TEMA: Krige og soldater	36
At være funktionær 1796 - 1829	48
Nye bøger i webshoppen	55
Hvad et fotografi kan fortælle	56
Arine Hansdatter og Peder Groth og deres familie	65
Slægtsforskning levendegjort	70
Et par gode historier fra min/vores slægtsforskning	74
Slægthistorisk Weekend 2022	76
Den frivillige vejledning på Rigsarkivet i København	78
Anmeldelser	79
Krydsord	84

Forsiden

Om jorden er dækket af sne, når bladet når ud til medlemmerne, er måske tvivlsomt, men vore forfædre oplevede ofte et landskab som på maleriet her, der skyldes Vilhelm Kyhn. Titlen er *Vinteraften i en skov*, og det er fra 1853. SMK.Open.

GLÆDELIG JUL OG GODT NYTÅR TIL ALLE JER FRA ALLE OS

Årets julegave har jeg arbejdet på i de seneste par måneder – ja, der er nærmest tradition for, at vores gode dødsregister, dødsregister.dk, er en tilbagevendende julegave.

Første gang i december 2020, hvor vi lancerede hjemmesiden. Dengang indeholdt den kun dødsfald fra perioden 1943-1969, i alt 1.150.000 dødsfald.

Sidste år udvidede vi med data dels fra Københavns Stadsarkivs begravelsesprotokoller, dels fra Rigsarkivets indtastningsportal, hvor de flittige frivillige indtaster dødsattester fra hele landet, så vi i alt kom op på ca. 1.500.000 dødsfald.

Vi kan se, at hjemmesiden bliver flittigt brugt. Det første år, 2021, rundede vi 1 mio. søgninger, og indtil nu har der i alt været knap 700.000 søgninger, så mon ikke vi igen kommer op og runder millionen.

I år udvider vi så igen – også denne gang med dødsfald fra Rigsarkivets indtastningsportal, så det nu er muligt at søge i 1.700.000 dødsfald.

Samtidig bliver der Nytårsmorgen 2023 åbnet op for, at man kan se dødsårsagerne på personer døde helt op til og med 31. december 1947!

Så nu ved I, hvad I skal få juleferien til at gå med.

SLÆGTSFORSKNING OVER GRÆNSEN

Den 22. oktober kl. 12-18 inviterede Danske Centralbibliotek for Sydslesvig i Flensborg til den 4. dansk-tyske slægtsforskerdag. På grund af Coronaen har der været en pause på 4 år i arrangementet, der ellers har fundet sted hvert andet år, men nu tager man altså fat igen. At dømme efter fremmødet har dagen været savnet, for der var fyldt godt op i lokalet det meste af tiden.

Hen over eftermiddagen kunne deltagerne lytte til fire forskellige foredrag, to på dansk og to på tysk, og ellers kunne de bevæge sig omkring til en række stande, hvor repræsentanter for diverse programmer, søgesider og foreninger stod klar til at svare på spørgsmål og demonstrere deres produkter. Det var fx muligt at søge gratis i den tyske betalingsdatabase, Archion, at få printet en stor anetavle, købe overskudsbøger fra den slesvigske samling og smage på sønderjyske kagespecialiteter.

Også Danske Slægtsforskere var på pletten og fik hjulpet mange med at finde frem til Arkivalieronline's kirkebøger og folketællinger, overveje, hvor bestemte navne kunne stamme fra og meget andet. Rigtig mange i regionen må jo søge deres forfædre på begge sider af landegrænsen, og det giver bestemt særlige udfordringer både med hensyn til arten af kilderne og adgangen til dem. Det er lækkert som dansker at kunne præsentere alle vores frit tilgængelige arkivalier! Hjælpen foregik på skiftevis dansk og tysk, så der var god lejlighed til at få støvet de slumrende tyskkundskaber af.

Også i grænseegnen er der kæmpe interesse for slægtsforskning, og naturligvis er det oplagt, at Danske Slægtsforskere også her viser flaget.

Kathrine Tobiasen

OM SELVMORDENE I DANMARK

Af Peter Olsen
Æblevænget 12, 7700 Thisted
po@peter-olsen.dk

Én artikel, to emner

Først belyses nogle af de statistiske fællestræk ved selvmordene begået i midten af 1800-tallet. Derefter gennemgås arkivalier, der kan være relevante for slægtsforskere, som har slægtninge, der har begået selvmord.

Selv mord i Kongeriget Danmark 1835 - 1865

I forbindelse med forberedelse til et foredrag om selvmord bestilte jeg år tilbage nogle protokoller over selvmord til gennemsyn på Rigsarkivets læsesal i Viborg. Øverst i arkivkassen lå et håndskrevet udkast til en rapport om selvmord i perioden 1835-1865, hvor de indledende ord lød:

Den stedse stigende Hyppighed af Selvmord har vakt stor Opmærksomhed ikke blot i Danmark selv, men ogsaa i Udlandet.

Faa 100,000 Mennesker vare i Perioden

1835-1844	21,9 Selvmord
1845-1856	25,6 Selvmord
1856-1860	28,2 Selvmord.

Denne stigning på knap 30% over 20-25 år gav anledning til bekymring. Desuden viste en optælling for året 1865, at hyppigheden i købstæderne og København var større (35,5 pr. 100.000) end i landdistrikterne.

I dagens Danmark er der ikke længere forskel mellem land og by, og hyppigheden er mere end halveret til blot 10,3 selv-

mord ud af 100.000 personer. Så selvom vi er berygtede for at være et land med mange selvmord, ville vores forfædre i 1800-tallet have haft to-tre selvmord i deres omgangskredse for hver gang vi har ét.

Mandfolk og Qvinder Fruentimmere

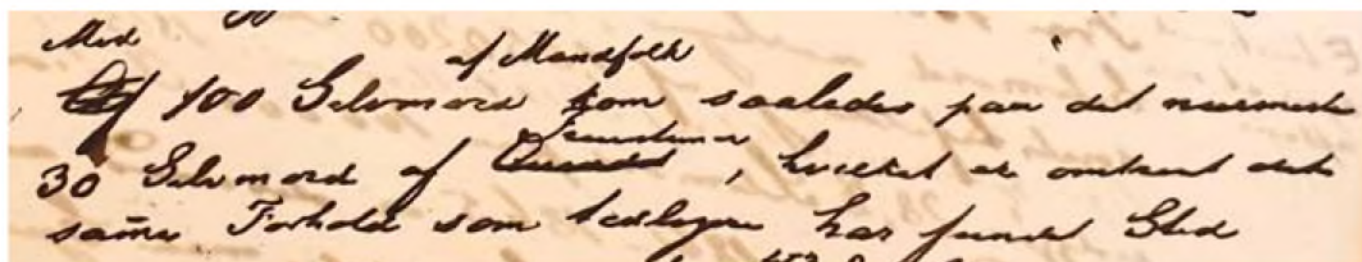
Nederst på siden ses et udklip fra den omtalte rapport. Teksten lyder: "*Med 100 Selvmord af Mandfolk, kom saaledes paa det nærmeste 30 Selvmord af Qvinder*". Hyppigheden for selvmord var altså 3,3 gange så stor blandt mænd som blandt kvinder. Bemærk, at ordet 'Qvinder' blev streget over og erstattet med 'Fruentimmere' (midt i illustrationen). Som med fødsler uden for ægteskab, var selvmord noget, kun fruentimmere gjorde.

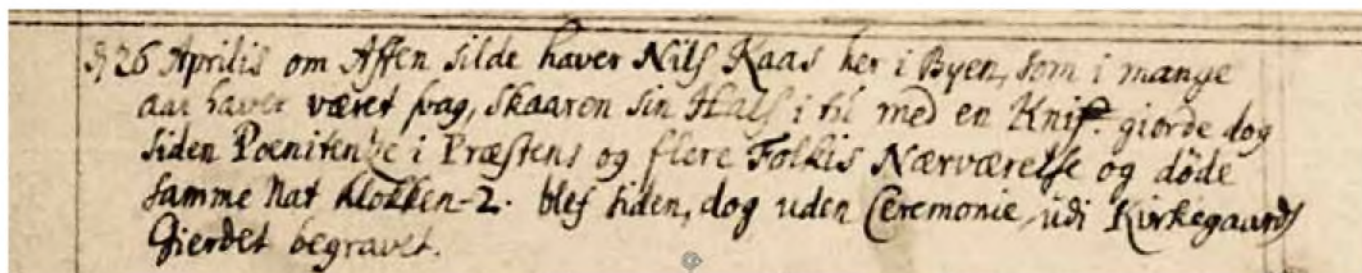
En for kvinder kedelig fremgang i ligestilling er, at for hver 100 mænd, der begår selvmord, er der nu 50 kvinder, der gør det samme.

En forbrydelse mod Gud

I århundreder havde selvmord været forbundet ikke blot med skam, men også lovbrud. I Christian V's Danske Lov stod "*Den, som sig selv ombringer ... maa ej begravis enten i Kirken eller på Kirkegaard, med mindre hand gjør det i Sygdom og Raseri*".

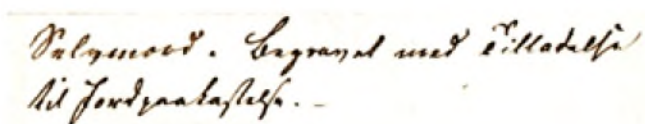
Selv mordere skulle således nedgraves i uindviet jord, med mindre det kunne bevidnes, at handlingen var begået i en tilstand af sindssyge. I sådanne tilfælde kunne man hos stifts-

Aakirkeby Kirkebog, anno 1699: Den 26 Aprilis om Aften silde haver Nils Kaas her i Byen, som i mange Aar haver været svag, skaaren sin Hals i tû med en Knif, gjorde dog siden Pœnitente i Præstens og flere Folkis Nærværelse og døde samme Nat klokken 2. Blef siden, dog uden Ceremonie, udi Kirkegaards Gierdet begravet.

Øvrigheden søge tilladelse til begravelse på kirkegården. I eksemplet her fra Annisse Kirkebog anno 1853 har præsten noteret, at en sådan tilladelse var bevilliget:

"Selvmord, begravet med Tilladelse til Jordpaakastelse".

I Gustav Bangs "Kirkebogsstudier" – der findes online på Slægtsforskernes Bibliotek, slaegtsbibliotek.dk – skrives:

"I næsten alle Tilfælde, hvor en Person havde berøvet sig selv Livet, blev der af Øvrigheden givet Tilladelse til, at Begravelsen maatte finde Sted paa Kirkegaarden, da den atdødes Slægt og Venner havde bevist, at Begivenheden maatte være foregaaet »i Vildelse«, »udi Forstyrrelse«, »udi Melankoli«, eller havde »ført et Thingsvidne, at hun var syg af en hidsig Sygdom og i Raseri omkom sig selv«. Ellers blev Selvmorderens Lig »slæbt ud af Rakkeren og jordet paa Gai-gebakken«."

Uden beviser tager jeg dog denne påstand med et gran salt. Bang drog konklusionen ud fra de omtaler af selvmord, han fandt i kirkebøger, men det var en selvopfyldende profeti, for hvis præsten stod for begravelsen, har tilladelsen naturligvis været givet. Bang forholdt sig slet ikke til, at rakkeres bortskaffelse af selvdreabte ikke var kirkelige handlinger, hvorfor der kan være et mørketal af selvmord, der ikke fik omtale i kirkebøgerne.

Fra tid til anden valgtes den salomoniske løsning at begrave selvmorderen i kirkegårdens gærde, hvor de så hverken lå i indviet eller uindviet jord. I eksemplet ovenfor nåede manden at sone sin brøde efter at have skåret sin hals itu. Det på trods var selvmord dog stadig en dødssynd – en utilgivelig

synd – og manden blev følgelig ikke begravet på kirkegården, men dog så nær som muligt, nemlig i gærdet.

En anden konsekvens var, at der ikke kunne arves efter en selvmorder, men dette har haft mindre betydning, da der formodentlig sjældent har været meget at arve. I hvert fald angav Gustav Bang i førnævnte værk, at fattigdom var den hyppigste virkelige årsag til selvmord (efterfulgt af sygdom), og det ser jeg ingen grund til at betvivle.

Af selvmordsrapporten fremgår, at særligt folk i aldersgruppen 50+ var forfaldne til selvmord:

På 100.000 af hver aldersklasse kom af individer

under 20 år	9,1 selvmord
imellem 21 og 30 år	22,6 selvmord
imellem 31 og 40 år	30,0 selvmord
imellem 41 og 50 år	50,2 selvmord
imellem 51 og 60 år	73,0 selvmord
imellem 61 og 70 år	84,2 selvmord
imellem 71 og 80 år	76,5 selvmord
over 80 år	82,4 selvmord

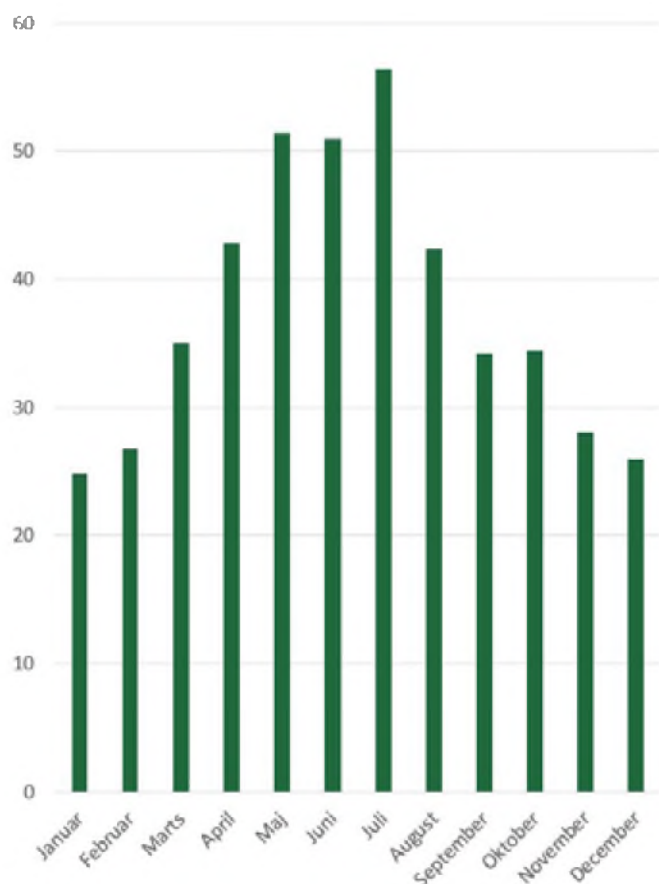
Først med straffeloven af 1866 blev det straffrit at begå selvmord.

Sæson for selvmord

I moderne tid ser vi en klar overvægt af selvmord i foråret. Sådan har det ikke altid været, for i 1800-tallet blev "de fleste Selvatlivelse begaaet i den blidere Aarstid".

Her ses det gennemsnitlige antal selvmord fordelt hen over året i første halvdel af 1860'erne. Tallene er repræsentative for fordelingen af selvmord hen over årstiderne for hele perioden 1835-1865.

I hele perioden var hængning med en andel på 73 - 82% den foretrukne selvmordsmetode hos mandfolk (Mdf.), mens druknedøden blev valgt af hver 6. i begyndelse af perioden, faldende til hver 9. mand i 1860'erne.

Anderledes var det hos fruentimmere (Ftr.), som valgte druknedøden næsten lige så ofte som hængning; dog med samme øgende tendens til hængning som ved mændene.

Det var altså i sommerperioden, at antallet af selvmord var højest i 1800-tallet, og særligt juli måned skilte sig ud med mere end dobbelt så mange selvmord som hver af månederne november, december, januar og februar.

Man nøjedes desværre med at konstatere dette forhold i rapporten uden at give et bud på en årsag til fænomenet.

Selvordsmetoder

Skemaet nederst på siden stammer fra en trykt udgave af selvmordsrapporten, og i skemaet er selvmordene statistisk opdelt efter metode og køn samt grupperet i mindre 10- og 5-års-perioder.

Af skemaet ses også, at mænd havde lettere adgang til skydevåben end kvinder som alternativ til hængning og drukning, mens kvinderne tyede til køkkenkniven og rottegiften, når reb og vand var forkastet.

Alt dette er dog til dels nytteløs viden, da vi ikke automatisk kan overføre statistiske præferencer til de enkelte selvmordstyper i vores slægter.

Det er med andre ord blevet tid til at gennemgå nogle af de kilder, der kan belyse omstændighederne omkring fortidens selvmord.

Af 100 Selvmordere valgte nemlig:

	1835—44.		1845—56.		1856—60.		1861—65.	
	Mdf.	Ftr.	Mdf.	Ftr.	Mdf.	Ftr.	Mdf.	Ftr.
Hængning	72,8.	48,0.	74,8.	51,3.	81,1.	54,7.	81,8.	54,3.
Drukning	16,5.	43,0.	14,6.	39,4.	10,9.	37,6.	11,0.	38,2.
Skydning	5,4.	0,3.	6,4.	0,1.	4,9.	0,0.	4,0.	0,2.
Skarpt Redskab } Nedstyrtnng }	4,6.	5,1.	3,3.	6,0.	2,6.	4,3.	2,5.	4,6.
Gift	0,7.	3,6.	0,9.	3,2.	0,5.	3,4.	0,7.	2,7.

KILDER HOS DANMARKS STATISTIK

De to primære kilder fra Danmarks Statistik, jeg vil nævne her i artiklen, er protokollerne "**Selvordsstatistik 1845 - 1895**", som kan læses online takket være de fantastiske frivillige, der knokler med at indskanne fortidens arkivalier, samt "**Rapporter over Selvmord**", der skal bestilles til gennemsyn på en af Rigsarkivets læsesale.

Man finder disse to materialer ved at søge i Daisy på hjemmesiden **rigsarkivet.dk**.

På forsiden vælges først "**Søg og bestil (Daisy)**".

Arkivskaber er "**Danmarks Statistik**", men Daisy er klog, så hun finder også Danmarks Statistik, hvis vi blot skriver "**danmarks**".

De **arkivserier**, vi søger, er dem, der handler om selvmord, så derfor skriver vi "**selvmord**" ved arkivserie.

De to materialer, der nu bliver gennemgået, er de med gult fremhævede poster.

Arkivskaber eller arkivserie:

Arkivskaber:

Arkivserie:

Periode: -

Der blev fundet 18 poster.
Side 1 af 1.

Fra	Til	Arkivskaber	Arkivserie
1859	1915	Danmarks Statistik	Diverse vedrørende ulykker, dødsfald og selvmord
1857	1858	Danmarks Statistik	Indberetninger om selvmord
1897	1903	Danmarks Statistik	Korrespondance vedr. selvmord og dødsfundne personer samt statistik over ulykkestilfælde
1858	1858	Danmarks Statistik	Rapporter fra Københavns Politikammer om selvmord
1885	1924	Danmarks Statistik	Rapporter over selvmord
1845	1895	Danmarks Statistik	Selvordsstatistik
1857	1861	Danmarks Statistik	Skrivelser vedr. Slesvigske forhold (selvmord)
1906	1915	Danmarks Statistik	Statistik vedr. selvmord og ulykkestilfælde

SELMORDSSTATISTIK 1845 - 1895

Dette materiale ligger online, så du kan finde og læse de statistiske protokoller hjemmefra.

Klik først på arkivserie-navnet "**Selv mordstatistik**" i listen med søge-resultater, og klik dernæst på knappen

Læs arkivaliet

Så burde materialet åbnes i rigsarkivets almindelige læserude (se illustrationerne nedenfor).

Protokollerne indeholder en oversigt over samtlige selvmord begået i kongeriget Danmark, og de er kronologisk struktureret måned efter måned, år efter år, så det er nemt at finde lige netop dén person, du søger.

Skemaernes kolonner

Oplysningerne på venstre side i hvert opslag er de samme, som man typisk i forvejen kender fra kirkebogen, fx dødsdato, navn og bopæl, alder og civilstand; altså oplysninger,

man kan anvende til at identificere personen.

På højre side er der oplysninger om selvmordet, typisk metode (hængning, drukning, etc.), en formodet bevæggrund og om vedkommende var drikfældig (kun i de yngre protokoller).

Fordele ved materialet

Materialets styrke er, at hvor der ofte i kirkebøgerne blot står "*Selv mord*" eller "*Selv mord ved hængning*", så angives her altid metoden og oftest også den formodede bevæggrund. Fx "*Melankoli, Frygt for at Sønnen skulde omkomme i Krigen*", som i eksemplet nederst på siden, eller som jeg har set i andre tilfælde: "*Udlagt som Barnefader*", "*Havde forsøgt at myrde en Tjenestepige*" og "*Frygt for Konsekvenserne af et Tyveri*".

Var selvmordsmetoden "*Gift*", så angives også ofte hvilken gift, fx "*Arsenik*", "*Salpetersyre*" etc.

Man får altså lige lidt ekstra krydderi på dødsfaldet, og måske ledetråde til andre kilder, der kan være interessante – hvor og til hvem var han udlagt som barnefader?

Dødsdato	Navn	Bopæl	Alder	Civilstand	Metode	Bevæggrund	Drikfældig
121548	Jens				Hængning	Melankoli, frygt for at Sønnen skulde omkomme i Krigen	

Dødsdato	Navn	Bopæl	Alder	Civilstand	Metode	Bevæggrund	Drikfældig
121548	Jens				Hængning	Melankoli, frygt for at Sønnen skulde omkomme i Krigen	

RAPPORTER OVER SELVMORD 1885 – 1924

Uanset i hvilken i periode et selvmord blev begået, er det altid værd at finde retsbetjentenes forhør af familie og naboer og andre, som har haft viden om det begåede selvmord.

Disse forhør finder man i retsbetjentens protokol, og med "retsbetjenten" menes byfogeden i købstæderne og herredsfogeden eller birkedommeren på landet, hvis det var før politireformen i 1919, og derefter den lokale politimyndighed.

Det samme gælder, hvis en person omkom ved en ulykke: Find forhørene i retsbetjentenes protokoller.

Ganske særligt for perioden 1885 – 1924

Hvis selvmordet blev begået i perioden 1885 – 1924, kan man i stedet overveje at finde forhørene blandt Danmarks Statistiks arkivalier.

I den periode havde politiet nemlig pligtaflævering af kopier af deres selvmordsrapporter, og modsat politiets egne oprindelige rapporter, som ikke altid blev skrevet med en særlig læselig pen, så er kopierne indsendt til Danmarks Statistik, oftest afskrevne med nydelig og letlæselig skrift. Desuden er en afskrevet kopi af dødsattesten også ofte vedlagt.

Ulempen ved dette materiale er, at det ikke er indscannet. Når man finder materialet i Daisy, skal man finde den rigtige landsdel (København, Øerne eller Jylland) og bestille pakken/pakkerne for det årstal, selvmordet blev begået, til en af Rigsarkivets læsesale – men det har jo også sin charme at besøge læsesalene.

Hvad får man så?

Alle afhøringer er naturligvis forskellige, men da min oldefar Thomas' første kone hængte sig, afhørte politiet fem forskellige personer: 1) Mosteren, som fandt Trine hængende

Pakkenr.	Indhold fra	Indhold til	Bestilling
1	1885 København	Ingen beskrivelse	Start bestilling
2	1885 Øerne	Ingen beskrivelse	Start bestilling
3	1885 Øerne	Ingen beskrivelse	Start bestilling
4	1885 Jylland	Ingen beskrivelse	Start bestilling
5	1885 Jylland	Ingen beskrivelse	Start bestilling
6	1886 København	Ingen beskrivelse	Start bestilling
7	1886 Øerne	Ingen beskrivelse	Start bestilling

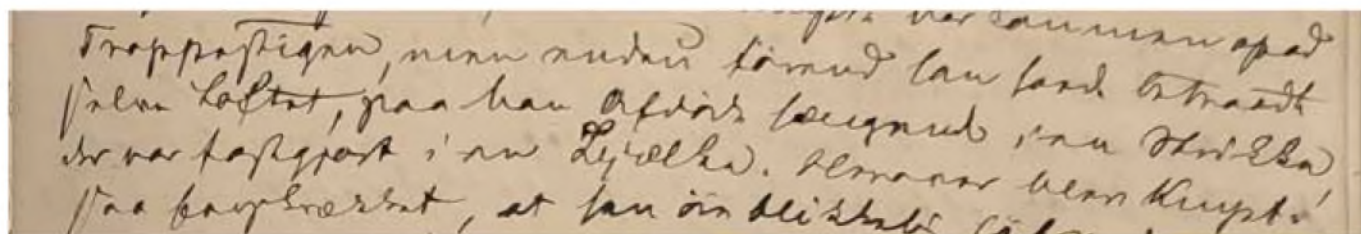
fra en lampekrog. 2) Overboen, som skar hende ned. 3) og 4) Trines forældre samt 5) Thomas. Det førte til seks siders tekst med detaljer om Thomas' og Trines ægteskab og Trines utroskab. Fantastisk!

I et andet tilfælde, hvor en af mine aner i Valby hængte sig, var det sønnesønnen, der beskrev, hvordan han fandt sin bedstefar hængende på loftet, mens "Aldødes Hustru ikke var hjemme, idet hun var i København med Mælk"; ergo må familien have haft en eller flere køer, hvilket er en oplysning, jeg ikke er stødt på andre steder.

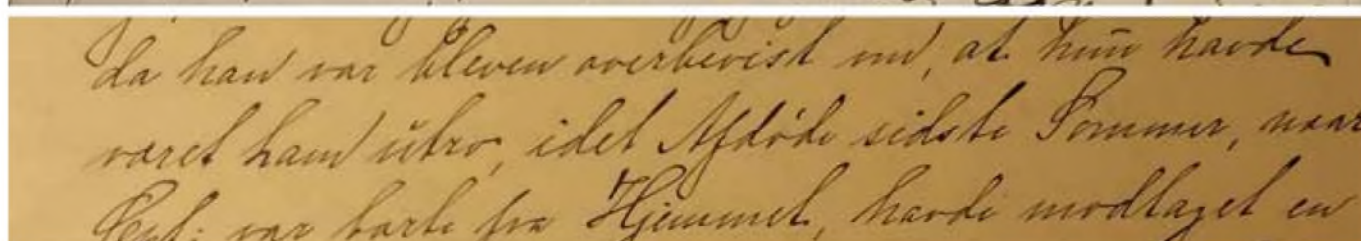
De to udklip nedenfor viser den typiske forskel mellem en protokol hos retsbetjenten og de renskrevne kopier afleveret til Danmarks Statistik.

Nærstuderer man listen over søgeresultater tre sider tilbage i artiklen, ser man, at der også findes arkivalier, der dækker små årrækker, hvor man måske på tilsvarende måde kan være heldig at finde oplysninger om slægtens selvmord, fx "1857–1858 Indberetninger om selvmord" eller "1857–1861 Skrivelser vedr. Slesvigske forhold".

Ingen af disse har jeg dog haft i egne hænder og kan derfor hverken beskrive indhold eller garantere for relevante oplysninger.

Trine hængte sig, men anden formid kan fandt i træet
på loftet, som han af døde begrundet i sin Øst-Øst
der var hængt i sin Øst-Øst. Hermed blev hængt
på bøjlebælt, at han var døde i Øst-Øst.

Da han var bleven overbevist om, at hun havde
været ham i Øst, idet døde sidste Sommer, var
døde var borte fra Himmels, havde modtaget en

MEDIESTREAM

Vi skal også huske, at ganske som i dag har selvmord været stof af almen interesse, og derfor vil mange selvmord også have fundet vej til fortiden aviser.

På mediestream.dk kan vi søge i gamle aviser, og ligger selvmordet mere end 100 år tilbage, kan du læse siden med artiklen online på din egen computer.

De svære søgeord

Hvis man vil søge efter en artikel med omtale af et specifikt selvmord, er det oplagt at søge efter ordet "selvmord" og definere en begrænset tidsperiode, hvori der skal søges, med start- og slutdato, så der søges fem dage frem fra den dato, selvmordet blev begået.

Man kan dog risikere, at ordet selvmord ikke anvendes i artiklen. Måske har journalisten skrevet "aflivet sig ved hængning" eller "kastet sig i brønden", og så må man være lidt kreativ og søge på andre relevante ord, fx stednavne. Artiklen, der handler om min oldefars første kones selvmord, finder man lige så let ved at søge på "Knudsgade" som ved søgning efter "selvmord".

Rang skaber rangering

Thomas var, som skrevet i artiklen til højre, "*Formand paa en Skotøjsfabrik*" og "*en duelig Arbejder*". At hans kone begik selvmord, fandt vej til avisen.

Det er derimod ikke lykkedes mig at finde omtale af de arbejdsløse, drikfældige mænd i min slægt, der også begik selvmord. Bliv ikke skuffet, hvis dine selvmordere fra samfundets nederste lag heller ikke er fundet værdige til at være nyhedsstof i aviserne.

MEDICOLEGALE DØDSATTESTER

Sidst men ikke mindst må vi huske, at "*ved Selvmord og anden ulykkelig Hændelse indtruffen død*", blev der udfyldt en medicolegal dødsattest med flere detaljer, end vi normalt finder på en dødsattest.

Medicolegale dødsattester blev indsendt til Det Kongelige Sundhedskollegium, så når man søger i Daisy skal man skrive "**sundhed**" og "**død**" ved **arkivskaber/-serie**; tilføj gerne årstal for at begrænse søgeresultaterne.

Derefter vælger man det relevante område: Færøerne, Jylland, København eller Øerne. Attesterne ligger oftest i datoorden, men de medicolegale attester er nogle gange samlet i grupper sidst i pakkerne.

En 19aarig Kones Selvmord.

Forladt af Manden.

Natten til i Gaar har en ganske ung Kone, gift med Formand paa en Skotøjsfabrik Th. Hansen, hængt sig i sin Vejlighed i Knuds-gade Nr. 66, 4. Sal.

Familjen sad ret godt i det, da Hansen er en duelig Aarbejder, men Egetestebet var ikke lykkeligt paa Grund af den unge Kones Veijsindighed.

Vorn var der ingen af, og da Konen trods alle Advarsler ikke opførte sig, som hun skulde, blev det Hansen for broget; han solgte deres Møbement og flyttede i Onsdags fra hende.

Herover blev den hysteriske Kone imidlertid saa fortvivlet, at hun hængte sig.

Da hendes Søster i Gaar Morges kom for at besøge hende, fandt hun hende hængende paa Lampetrogen.

Lampen var taget ned, og paa et Bord laa tre Brieve til Mandens Familie, en Salmebog opslaaet paa „Det er saa yndigt at følges ad" og noget Smørrebrød.

Quæbærtens Søn star den unge Kone ned, men hun havde længe været kold, og Lagen kunoe intet udrette.

Arkivskaber eller arkivserie: ?

Arkivskaber: ?

Arkivserie: ?

Periode: - ?

Søg i Daisy

Der blev fundet **24** poster.
Side 1 af 1.

<u>Fra</u> ?	<u>Til</u>	<u>Arkivskaber</u> ?	<u>Arkivserie</u> ?
1879	1971	Centralstyrelsen for Landets Sundhedsvæsen	<u>Dødsattester, Færøerne</u>
1840	1915	Centralstyrelsen for Landets Sundhedsvæsen	<u>Dødsattester, Jylland</u>
1840	1980	Centralstyrelsen for Landets Sundhedsvæsen	<u>Dødsattester, København</u>
1857	1915	Centralstyrelsen for Landets Sundhedsvæsen	<u>Dødsattester, Øerne</u>

Udsnittet nederst på siden stammer fra dødsattesten for en mand, der døde som almissemænd i København. Der er ikke fundet forhør i retsbetjentens protokol, og mandens død fandt ej heller vej til aviserne.

Bemærk de særlige poster i de medicolegale attester:

- Døds-/findested (her: *Alm. Hosp. en af Retiraderne*).
- Ligets leje og Forhold til dets nærmeste Omgivelser (her: *Liget fandtes hængende paa Døren*)
- Spor af Vold (her: *Hængningsfure*)
- Bevæggrund (her: *Livslede, daarligt Humeur*).

Døds- eller Findestedet:
(nærmere beskrevet): *Alm. Hosp. en af Retiraderne.*

**Dødsdagen, eller, hvor denne ej kan angives,
Dagen og Tiden, naar den Paagjældende er
funden død:** *21 April 1892*

Ere Oplivningsforsøg foretagne? *Ja*

**Ligets Leje og Forhold til dets nærmeste
Omgivelser:** *Liget fandtes hængende paa Døren*

**Findes der udvendig paa Legemet Spor af
Vold, og i saa Fald hvilke?** *50*
Hængningsfure

**Dødsårsagen, forsaavidt samme ved de er-
holdte Oplysninger eller Ligsynet kan angives:
Ved Selvmord angives desuden 1) Afslutnings-
maanden, samt 2) den formodede Årsag
eller Bevæggrund.** *Hængning. Livslede, daarligt Humeur*

Go' jagt! Finder du, eller har du allerede kendskab til, andre gode kilder, så hører jeg gerne fra dig ...

DEN RETSINDIGE HERREDSFOGED I BRÆDSTRUP

- Om en slægtsgård i Åle Sogn og menneskene omkring den. Og især om, hvordan den nær var gået tabt for familien efter kun tre måneders ægteskab

Af Hans-Ole Mørk
Farverhus 21
6200 Aabenraa
haomoerk@gmail.com

Feriebarn i Åle

Der er så dejligt ude på landet – sådan føler jeg det i hvert fald, hver gang jeg tænker tilbage på mine sommerferier hos min mors familie i Åle i 1950'erne. Tre somre rejste jeg med toget fra Aabenraa til Åle via Horsens, hvor jeg skiftede til Horsens Vestbaner. Dengang kunne alle skoleelever få en gratis billet til en togrejse i Danmark i sommerferien.

Åle lå og ligger som et lille smørhul ved Gudenåen ca. syv km fra åens udspring ved Tørring. Målet var gården Sofiesminde på Åle Østermark, min mors fødegård, som dengang var ejet af min moster og onkel. Da ingen af deres børn ønskede at overtage gården, solgte min moster, der i mellemtiden var blevet enke, gården i 2016. Da havde den gennem fem generationer siden 1831, dvs. i 185 år, været i familiens eje. Men havde det ikke været for en fornuftig herredsfoged med stor retfærdighedssans, var den gået tabt for familien allerede i 1872.

Jeg havde både en moster og en morbror i Åle – min moster på Sofiesminde og min morbror på Dalbækgård. Nogle af årene skiftedes de til at have mig en uge ad gangen. Det mindskede ansvaret og besværet for dem og gav mig afveksling i opholdet. Jeg nød opholdene i Åle. Mine fætre var ældre end mig, men de tog mig med til mange ting. Med min fætter, Gunner Mikkelsen (1933-89), der var grisehand-

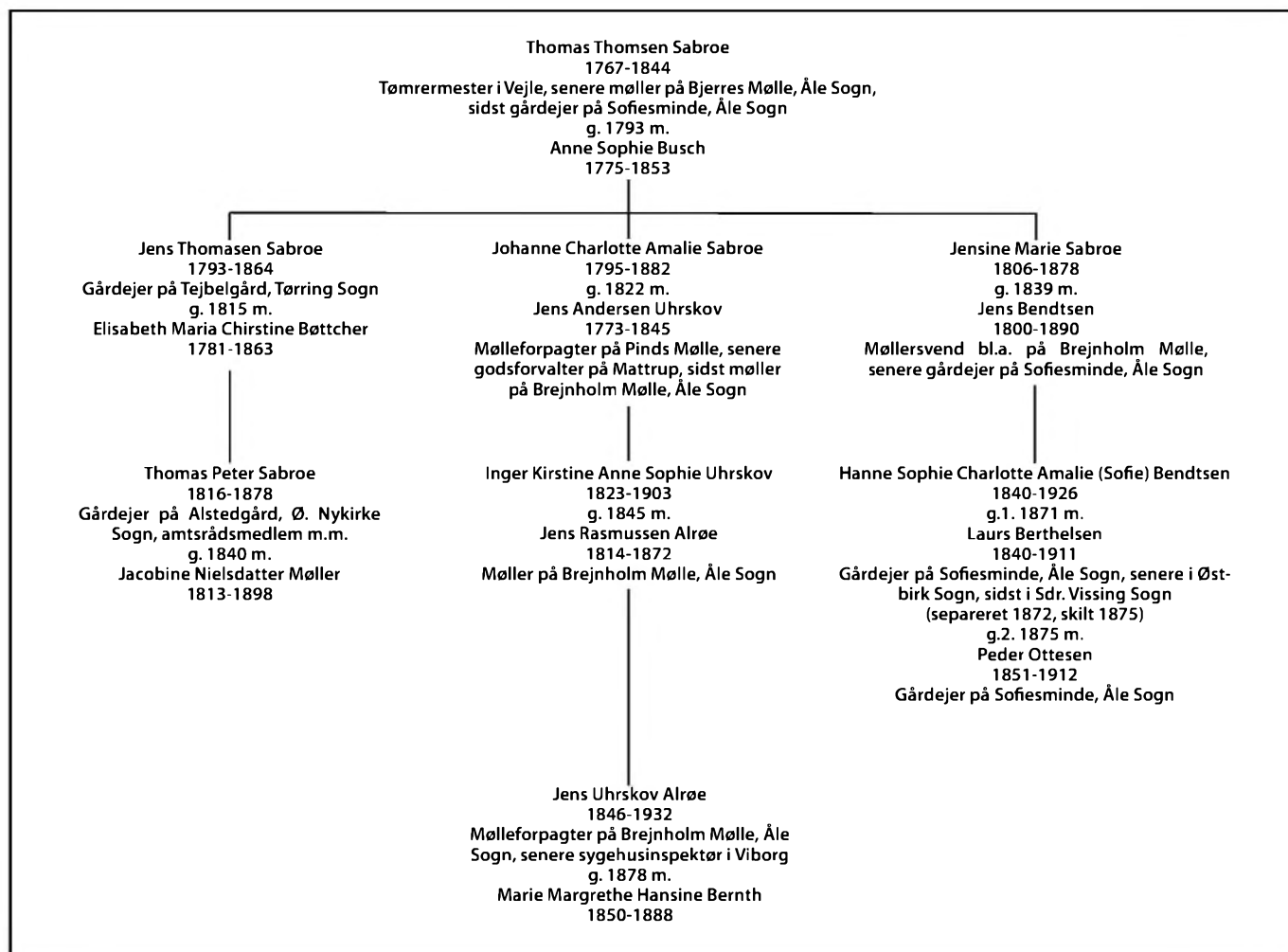

ler, før han etablerede en stor systue på Åle Bygade 21, var jeg f.eks. med til at levere smågrise på Fyn. Ellers fandt jeg som regel selv ud af, hvordan jeg skulle få tiden til at gå. Somme tider kunne det gå lidt over gevind, som fx da jeg i en middagsstund på Sofiesminde, hvor alle sov til middag, "lånte" karlens scooter og kørte en tur næsten helt til Åle by og tilbage igen.

Slægten kommer til Åle

Min mors slægt kom til Åle Sogn i 1807, hvor min tiptipoldefar, bygmester Thomas Thomsen Sabroe i Vejle (1767-1844), købte Bjerres Mølle nordøstligst i Åle Sogn af Peder Guldagger, Bygholm Mølle.¹ Thomas Sabroe havde møllen indtil

¹ Faktisk var min slægt til stede i Åle Sogn allerede i 1600-tallet, men forsvandt igen. Da min mor og far blev gift i Åle Kirke i 1942, sad de under epitafiet af sognepræst Oluf Rasmussen Samsing uden at vide, at de begge var efterkommere efter ham. Han var sognepræst i Åle-Tørring fra ca. 1629 til 1659, hvor han blev mishandlet til døde af de polske hjælpetropper (Laursen 1930, s. 28-29). En søn, Rasmus Olufsen Aale (Samsing) (1644-1721), var præst i Åle-Tørring 1670-1721 (Wibergs præstehistorie på nettet (www.wiberg-net.dk/17-Aale-T.htm)).

1830, hvor han solgte den til regimentskirurg, kancelliråd Høffner, og i stedet købte han i 1831 gården Mellembjerre, som også lå i Åle Sogn, af landmåler Rasmus Jensen Uldum for 2.100 rigsdaler sølv. Gården fik derefter navnet Sofiesminde (senere Sofiesminde), formentlig efter hustruen Anne Sophie, f. Busch (1775-1853). Jorden var i 1793 blevet udstykket fra hovedgården Bjerregård, som Sofiesminde er nabo til. Sofiesminde var ikke efter datidens og da slet ikke efter nutidens forhold en særlig stor gård, af hartkorn 2 tøn- der, 4 skæpper, 3 fjerdingkar og $2\frac{3}{4}$ album.² Den omfattede i 1831 stort set de arealer, gården havde, da den i 2016 blev solgt, hvor gården var på knap 12 ha. I de mellemliggende 185 år blev gårdens jordtilliggende forøget, navnlig i 1916. Midt i 1900-tallet var Sofiesminde på knap 23 ha.

Gården var ifølge brandforsikringsprotokollerne firlænget med stuehus mod syd, heste- og kostald mod vest, lade mod

nord og vognport og aftægtsbolig mod øst (senere blev he- stene flyttet over i den østlige længe). Desuden var der et bagehus længere mod øst. På et tidspunkt kom der også en svinestald og et hønsehus til mod vest uden for den vestlige længe. Gården er beliggende på toppen af et bakke- drag med udsigt mod syd til Gudenåen, som en del af gårdens jord ligger ned til.

Thomas Sabroe fik sammen med sin hustru i løbet af 15 år ti børn, men kun tre af dem kom til at føre slægten videre. De øvrige syv døde som små eller i en ung alder. Den ældste søn, Jens Thomasen Sabroe (1793-1864), blev gårdejer på Tejbelgård i nabosognet Tørring. Han fik en stor efterslægt på flere af de større gårde i området, bl.a. Alstedgård i Øster Nykirke Sogn. Den ældste datter, Johanne Charlotte Ama- lie Sabroe (1795-1882), blev gift med møller Jens Andersen Uhrskov (1773-1845) på Brejnholt Mølle i Åle. Han havde

² Hartkorn er en jordværdienhed, ikke en arealenhed. Der findes ikke et fast omregningsforhold mellem tøn- der hartkorn og tøn- de land. Ved 1683-matriklens udarbejdelse gik der alt efter kvaliteten fra 2 til 20 tøn- der land på 1 tøn- de hartkorn. En ny matrikel trådte i kraft i 1844 efter forudgående nyopmåling og nyvurdering. I Jylland var der stor forskel på boniteten, lige fra hedeområderne i Midtjylland med under 2,5 tøn- der hartkorn pr. 100 hektar til de fede jorder i Østjylland med mere end 15 tøn- der hartkorn pr. 100 hektar (Thestrup 1991, s. 19-20).

været mølleforpagter i Pinds Mølle og senere godsforvalter på Matstrup, før han kom til Åle. Den yngste datter, min tipoldemor Jensine Marie Sabroe (1806-78), blev i 1839 gift med Jens Bendtsen (1800-90), der ved vielsen var møllersvend på Brejnholt Mølle hos sin senere svoger.

I 1843 havde Thomas og Anne Sophie Sabroe guldbrillup. Det forekom dengang ikke så hyppigt som i dag, så måske derfor bragte Aarhus Stifts-Tidende den 25. juli 1843 i den anledning følgende indsendte notits:

Onsdagen den 12te Juli, dette Aar, blev en sjelden Fest, høitideligholdt paa Teibelgaard i Tørring Sogn.

Det var den Dag 50 Aar siden Bygmester og Eier af Sofiesminde, i Aale Sogn, Th. Sabroe og Hustrue, indgik ægteskabelig Forbindelse. Om Formiddagen bleve de nævnte Ægtefolk lykønskede paa deres Bopæl af Slægt og deeltagende Venner, og derpaa indbudne til Teibelgaard, som eies af deres ældste Søn, Proprietair J. Sabroe, hvorhen de ledsagedes af Familien, og hvor Børn, Svigerbørn og Børnebørn havde kappedes om at berede de Gamle en festlig Modtagelse.

Ved Indkjørselen til Teibelgaard overraskedes Jubelparret ved en smagfuld, med Blomster og Guirlander pyntet Æreport, og paa Gaarden blev de under jublende Glæde modtagne af Børn og Svigerbørn, Børnebørn og Børnebørns Børn. Et festligt Maaltid var anrettet. Ved Bordet udbragte Stedets værdige Præst, Hr. Riber, efter at han i et smukt og hjerteligt Foredrag havde berørt Festens Anledning og tolket de Erindringer, Ønsker og Forhaabninger der knyttede sig til samme, Brudeparrets Skaal, som udenfra besvaredes med en Salut af 12 Kanonskud. En Sang blev afsungen, forfattet af Svigersønnen Uhrschau. Under Munterhed og Glæde forblev Selskabet samlet til langt ud paa Natten. Ved Bortkjørselen var Æreporten illumineret og et smukt Transparent med Jubelparrets Navnetræk anbragt.

Bygmester Sabroe og Hustrue blev af hele Selskabet ledsagede et Stykke paa Veien til deres hjem; derpaa skil-

tes Selskabet ad og Hver drog til Sit med det Ønske: at den Al gode endnu i mange Aar vil holde sin beskjemmede Haand over de kjære Gamle.

Bygmester Sabroe er 77, og hans Hustrue 69 Aar gammel.

I. G. G. V.

Jens Bendtsen og Jensine Marie Sabroe

Jens Bendtsen og Jensine Marie Sabroe overtog i 1843 Sofiesminde. Jens Bendtsen kom oprindeligt fra meget små kår. Han var født 1. december 1800³ i Nørre Snede Sogn, hvor hans forældre, Bendt Olesen (ca. 1780-1845) og Maren Jensdatter (ca. 1773-1845) havde et husmandssted i Grætrup, men i mere end ti af deres sidste leveår var de fattiglemmer. Jens Bendtsen kom tidligt ud at tjene og havde gode skudsmål som tjenestekarl, senere som møllersvend på flere møller.

Foto af Jens Bendtsen og Jensine Marie Sabroe

Sofie Bendtsen

Jens Bendtsen og Jensine Marie Sabroe fik kun ét barn, nemlig datteren Hanne Sophie Charlotte Amalie Bendtsen (i daglig tale blot Sofie), som blev født den 11. maj 1840 på Sofiesminde. Efter konfirmationen den 15. april 1855 afgik hun ifølge Åle Kirkebogs afgangsliste til Øster Nykirke Sogn, formentlig for at tiltræde en plads i huset hos sin fætter, proprietær Thomas Peter Sabroe (1816-78) på Alstedgård.⁴ I afgangslisten er hun ikke angivet som tjenende, således som det er tilfældet for de fleste, der som tjenestekarl eller

³ Kirkebogen for Nørre Snede for tiden før 1814 er brændt. I lægdsrullen 1801 står, at han er født den 1. december 1800, men i folketællingen 1890 står, at hans fødselsdato er 30. november 1799. Mest sandsynligt, at lægdsrullen er rigtig. Han er ikke indført i tilgangsrullen - hverken for 1799 eller for 1800, men er formentlig indført direkte i hovedrullen, fordi han er født så sent på året 1800. Ved hans konfirmation i Klovborg 1816 er hverken angivet alder eller fødselsdato.

⁴ Thomas Peter Sabroe, født 27. marts 1816 på Tejbelgaard, Tørring Sogn, død 22. januar 1878 på gården Bøgelund i Jelling Sogn. Ejer af Alstedgaard, Øster Nykirke Sogn, 1839-75. Medlem af Øster Nykirke sogneforstanderskab 1851-55, formand 1852 og 1854-55. Medlem af Vejle Amtsråd 1854-77, valgt af de mindre landejendomsbesiddere og genvalgt 1856-77 for de større grundbesiddere. Medlem af det fælles byggeudvalg vedr. opførelsen af Vejle Rådhus 1876-77. Medstifter, medlem af bestyrelsen for Landbosparekassen i Vejle 1863-77. Medlem af repræsentantskabet for Vejle Bank 1869-70. Repræsentant for Vejle Amt i Kreditforeningen af jyske Landboforening 1867-77. Medlem af bestyrelsen for Vejle Amts Landboforening. Landvæsenskommissær 1859-78. Forligskommissær for Give-kredsen 1858-77. Kammerråd (Vejle Amtsråd 1842-1970, 1985, s. 81, og www.arkiv.dk).

-pige flytter fra sognet for at tjene i et andet sogn. Hun omtales i stedet som datter af Jens Bendtsen på Sofiesminde. Når præsten ikke benyttede den sædvanlige betegnelse, "tjenende", for Sofie Bendtsen, kan det måske skyldes, at hun ikke forventedes at skulle indgå som almindelig tjenestepige hos sin familie på Alstedgård, men ville få en mere familær stilling, eller at den sociale position i samfundet, som Sabroe'erne i Tørring og Øster Nykirke Sogne havde, smittede af på hende. Præsten kendte den familiemæssige sammenhæng. Formentlig af samme grund er hun ikke opført i tilgangslisten i kirkebogen for Øster Nykirke.

Sofie Bendtsen kommer tilbage til Sofiesminde senest året efter og bor formentlig helt frem til sit giftermål i 1871 hjemme hos forældrene. I hvert fald optræder hun i Åle Kirkebog som fadder i 1856, 1857, 1858, 1859, 1861 og 1863 med bopæl på Sofiesminde. Desuden er hun hos forældrene i folketællingerne 1860 og 1870. Hendes mor har måske været svagelig og derfor haft brug for hjælp til at styre husholdningen.

Sofies giftermål

Ligesom moderen var Sofie Bendtsen ældre end normalt, da hun blev gift. Det skete den 22. september 1871, hvor hun var 31 år. Ægtemanden var Lauritz (Laurs) Berthelsen fra Nedenskov i Sønder Vissing Sogn. Hvordan hun har truffet ham, vides ikke. Han ses ikke at have været tjenestekarl i Åle Sogn inden, men kan godt have været det. Han var født den 30. april 1840 i Nedenskov som næstældste søn af gårdejer Berthel Hansen og hustru Mette Cathrine Callesdatter. Laurs Berthelsen bragte 1.000 rigsdaler med ind i ægteskabet, og ægteparret overtog samtidig Sofiesminde, selvom selve skødet lod vente på sig. Formuefællesskab etableredes fra tidspunktet for vielsen.

Sofie ønsker skilsmisse

Sofies forældre havde på det tidspunkt nået en så høj alder, at de under normale omstændigheder ville være gået på aftægt. Om Sofie derfor har følt sig "presset" til at skaffe en (ny) mand på gården og havde giftet sig med Laurs Berthelsen uden at lære ham ordentlig at kende, vides ikke, men i hvert fald fortrød Sofie meget hurtigt. Allerede efter ca. tre måneders ægteskab ønskede hun skilsmisse. Laurs Berthelsens adfærd efter brylluppet har uden tvivl været afgørende

for ønsket om skilsmisse. I familien går der en historie om, at Sofie på et tidspunkt tog en kniv med i sengen for at undgå, at han nærmede sig hende! I hvert fald kom der ingen børn ud af det kortvarige ægteskabelige samliv, selvom ægteskabet blev fuldbyrdet, og Sofies fertilitet ikke fejlede noget, som vi senere skal se.

Skilsmisselovgivningen var stadig på dette tidspunkt formelt baseret på Ægteskabsordinansen af 1582, som var videreført i Christian 5.s Danske Lov fra 1683, hvorefter skilsmisse kun kunne opnås ved dom og af helt særlige og nærmere beskrevne grunde, bl.a. utroskab.⁵ Men fra slutningen af 1700-tallet havde der udviklet sig en mere lempelig praksis, hvor ægteskabet kunne ophæves ved bevilling, hvis ægtefællerne nærede gensidig ulyst til at leve sammen. Ægteparrene skulle dog, uanset hvad ønsket om separation eller skilsmisse bundede i, igennem to gange mægling, først hos en præst og dernæst hos amtmanden. Fik de bevilget separation, skulle de som udgangspunkt være separeret i tre år, før de kunne blive skilt. I den periode måtte de hverken genoptage samlivet eller stå i forhold til andre.⁶ Som vi senere skal se, blev disse betingelser ikke håndhævet strikt i Sofies tilfælde.

Gejstlig mægling hos præsten

Som det således var reglen, indledtes denne skilsmissesag med, at sognepræsten for Åle-Tørring, provst P. Riber⁷ (søn af ovennævnte sognepræst A. Riber, der deltog i Sofies bedsteforældres guldbryllup), forsøgte gejstlig mægling mellem Sofie Bendtsen og Laurs Berthelsen. Det var ifølge hans erklæring af 15. januar 1872 imidlertid forgæves:⁸

Ægtefolkene Laurs Bertelsen og Hanne Sophie Charlotte Amalie Bendtsen paa Sophiesminde i Aale Sogn agte at ansøge om Bevilling til at leve separerede i Henseende til Bord og Seng. At jeg i den Anledning forgjæves har forsøgt ved religiøse Forestillinger at bringe dem til atter at leve sammen i eendragtigt og christeligt Ægteskab [...], bevidnes herved. Aale Præstegaard, den 15. Januar 1872. P. Riber, Sognepræst for Aale og Tørring Menigheder.

Den 18. januar 1872 indsendte Laurs Berthelsen på begge ægtefællers vegne derefter ansøgningen om separationsbevilling til Århus Stiftamt, *da Ægteskabet mellem mig og min*

⁵ Jensen 2003, s. 132.

⁶ Vallgård 2020, s. 25.

⁷ Peter Riber (1817-85). 1845 kapellan hos faderen i Åle-Tørring, 1858 sognepræst i Sønder og Nørre Onsild, 1863 i Åle-Tørring, 1873 i Rårup (Wibergs præstehistorie på nettet (www.wiberg-net.dk/17-Aale-T.htm)).

⁸ Alle citater i kursiv er – medmindre andet er oplyst – fra dokumenter i sagen i Rigsarkivet.

Hustru Hanne Sophie Charlotte Bendtsen er i høi Grad u lykkelig og til daglig Forargelse og Sorg for vore Omværende. Attesten af 15. januar 1872 fra provst Riber om forgæves gejstlig mægling var vedlagt ansøgningen.

Stiftamtmand A. Regenburg⁹ oversendte den 30. januar 1872 ansøgningen fra Laurs Berthelsen til herredsfogeden i Tyrsting-Vrads Herreder med anmodning om på amts vegne at foretage verdslig mægling.

Verdslig mægling hos herredsfogeden i Brædstrup

Den verdslige mægling blev påbegyndt af herredsfoged A.C.C. Købke¹⁰ i Brædstrup den 9. februar 1872.

Thomas Peter Sabroe

I mellemtiden havde Sofies fætter, proprietær Thomas Peter Sabroe på Alstedgård i Øster Nykirke Sogn, og hendes kusines søn, møller Jens Uhrskov Alrø¹¹ på Brejnholm Mølle, den 23. januar 1872 udarbejdet en "Forening", dvs. en overenskomst, der bestemte, hvorledes Sofies og Laurs' fællesformue skulle deles:

[...] Jeg Laurs Bertelsen udbetaler Sophie Bendtsen 3000 Rbd, skriver tre tusinde Rigsdaler Rigsmønt, og mod denne Udbetaling frasiger jeg Sophie Bendtsen mig al Riet til vor iboende Gaard og den til samme hørende udvendige Besætning. [...] De 2000, det er to tusinde Rigsdaler Rigsmønt, hvorfor Obligation er udstædt til vore Forældre og Svigerforældre Jens Bendtsen og Hustru, skal efter den Sidstes Død alene tilfalde undertegnede Sophie Bendtsen. Saaledes indgaaet og underskrevet af, p.t. Alstedgaard den 23. Januar 1872, Laurs Berthelsen, Sophie Bertelsen, m.f.P. [med ført pen] ved T. Sabroe.

Pastor Riber oplyste ved en påtegning af 8. februar 1872 på overenskomsten, at han havde været til stede ved mødet og

deltaget i de førte forhandlinger, og han bevidnede samtidig overenskomstens indhold.

Der var en så traditionsbundet opfattelse i det daværende landbosamfund, at det var en mand, der skulle drive gården. Anden mulighed kunne åbenbart ikke komme på tale – heller ikke selvom ægteskabet kun havde været godt tre måneder. Anderledes kan man ikke tolke overenskomsten. At Thomas Peter Sabroe havde været med til at udforme overenskomsten har sikkert haft en betydning. Han var en fremtrædende og respekteret person og offentligt kendt i mange sammenhænge (se note 4). At Sofie ikke umiddelbart var tilfreds med betingelserne, fremgår måske af, at hendes underskrift var med ført pen, dvs. at hendes fætter havde skrevet under på hendes vegne¹². At Laurs Berthelsen godkendte overenskomsten, kan man godt forstå. Han havde bragt 1.000 rigsdaler med ind i ægteskabet og stod godt tre måneder efter med en gård og dermed en betydelig forøgelse af sin formue. Kan man forestille sig, at han har spekuleret i en sådan udgang, og at hans adfærd over for Sofie har været et udslag af denne tankegang?

Noget kunne tyde på det, når man læser herredsfogedens redegørelse for forløbet af den verdslige mægling den 9. februar 1872:

[...] men denne Mægling var forgjæves, idet begge Ægtefolk erklærede, at de ikke meente, at deres Samliv vilde kunne blive lykkeligt, og derfor vedbleve deres Begjæring om Bevilling til at leve separerede. Dog bemærkes, at Konen ikke viste sig uvillig til endnu i nogen Tid at fortsætte Ægteskabet for at prøve om en bedre Overensstemmelse ikke med Tiden kunde indtræde, men at hun, da Manden erklærede, at han, hvis Separation ikke kunne opnaaes, strax vilde forlade hende og deres hjem, dog gav sit Samtykke til Separationen. [...] Paa Anledning tilføjede Ægtefolkene [...], at de ikke antage at Konen er frugtsommelig, men skulde dette imod Formodning vise sig at være Tilfældet, da forbeholder Konen sig at beholde Barnet og besørge dets Opdragelse og Forpleining, imod at Manden betaler hende et Vederlag på 500 Rd engang for alle, der betales et halvt Aar efterat Barnet er bleven født levende til Moderen, og

⁹ Theodor August Jes Regenburg (1815-95). Cand.jur. 1852 departementschef i Ministeriet for Hertugdømmet Slesvig. 1870 stiftamtmand over Århus Stiftamt (Falk-Jensen, A. og Hjorth-Nielsen, H., bind III, 1957, s. 396).

¹⁰ August Carl Christian Købke (1821-98). Cand.jur. 1847 Auditor. 1854 herredsfoged og skriver i Tyrsting og Vrads Herreder (Falk-Jensen, A. og Hjorth-Nielsen, H., bind II, 1955, s. 437).

¹¹ Jens Uhrskov Alrø (1846-1932), søn af Sofie Bendtsens kusine Inger Kirstine Anne Sophie Uhrskov (1823-1903) og møller Jens Rasmussen Alrø (1814-92). Møller på Brejnholm Mølle, Åle Sogn, senere sygehusinspektør på Viborg Sindssygehospital.

¹² Hvis Sofie direkte har nægtet at underskrive overenskomsten, og hvis hendes fætter uanset dette alligevel har underskrevet overenskomsten på hendes vegne, nærmer det sig begrebet dokumentfalsk. Sandsynligheden taler dog for, at de opsatte betingelser om afståelse af gården har rystet hende så meget, at hun ikke har kunnet få sig selv til at underskrive på stedet, selvom det var hende selv, der ønskede skilsmisse.

udredes, om Barnet end maatte være død, forinden denne Termin indtræder. Paa denne Bestemmelse gik Manden ind.

Sofie Bendtsen har uden tvivl været meget ulykkelig over, at hendes ønske om separation så kort tid efter brylluppet kunne få den voldsomme konsekvens, at hun og hendes forældre måtte forlade Sofiesminde samtidig med, at deres økonomiske situation ville blive betydeligt forringet. Derfor har hun følt sig tvunget til at yde det offer, det ville være for hende at tilbyde at forsøge at fortsætte samlivet med Laurs Berthelsen.

Herredsfoged Købke var heldigvis i stand til at lægge de juridiske briller og se det moralsk forkastelige og helt urimelige i den indgåede aftale. Samme dag, den 9. februar, sendte han sin redegørelse om den verdslige mægling til Århus Stiftamt med følgende bemærkninger:

[...] tillader jeg mig at bemærke, at ligesom det forekommer mig i høi Grad anstødeligt, at et Ægteskab, der er indgaaet for faa Maaneder siden, nu attraaes hævet, saaledes gjør det ei heller noget godt Indtryk, at Laurs Berthelsen efter den indgaaede Forening beholder sin Konens Fædrenegaard, uagtet at han efter Sigende kun har indbragt 1000 Rd, og saaledes utvivlsomt faaer en ikke ringe pekuniær Fordeel af dette kortvarige Ægteskab. Som min Andragendet paategnede Attest udviser, er det netop Laurs Berthelsen, der vedholdende forlanger Separation, medens Konen, om hun end gav sit Samtykke, dog viste sig meget forsonlig og gjerne vilde forsøge Samlivet endnu i nogen Tid, og jeg bør ei heller lade ubemærket, at jeg af hendes Ytringer fik Indtrykket af, at hun, der er sine Forældres eneste Barn og Arving, kun uvillig havde givet sit Minde til en Forening, der skiller hende ved hendes Fædrenegaard. Under disse Omstændigheder troer jeg ikke, at al videre Mægling mellem Ægtefolkene bør opgives, men paa den anden Side anseer jeg mig ikke skikket til at fortsætte Mæglingen, netop fordi jeg eftertrykkelig har udtalt for Manden og ved en tidligere Leilighed for hans Fader, Gaardeier Berthel Hansen af Nedenskov, at en saadan Ordning af Formueforholdene, som den der nu er tilveiebragt ved Kammerraad Sabroes og Mølleieier Alrøes Medvirkning, er i høi Grad stødende mod min Følelse, og derfor muligen med Rette vil blive anseet som forud indtaget mod Manden, hvis Mæglingens endelige Resultat blev, at Konen nægtede sit Samtykke til Separationen og til Afstaaelsen af Fædrenegaarden, hvortil hun synes mig ikke lidet tilbøjelig. Jeg tillader mig derfor dels til Beroligelse for mig selv og dels fordi jeg formener, at det vil være i de paagældende Ægtefolks sande Interesse, ærbødigst at henstille, om Deres Høivelbaarenhed efter Sagens særegne Beskaffenhed muligen maatte ansee det

for rettest at kalde Parterne personlig for Dem og i dette Øiemed tilsige dem at møde i Skanderborg for at den verdslige Mægling der kan fortsættes og tilendebringes.

Herredsfoged Købke indså, at han med den kritiske holdning til overenskomsten, som han havde givet udtryk for over for både Laurs Berthelsen og dennes far, kunne opfattes som partisk, hvilket kunne få betydning – måske også for ham selv – hvis sagen gik i hårdknude og skulle løses ved en retslig afgørelse.

Fortsat verdslig mægling hos stiftamtmanden

Den 24. februar fik Laurs Berthelsen og Sofie Bendtsen tilsigelse til at møde op på amtskontoret i Skanderborg den 5. marts. Her forsøgte stiftamtmand Regenburg, der havde fulgt herredsfogedens opfordring til selv at lede mødet, endnu en gang at mægle mellem parterne, men *uagtet alvorlig Formaning fastholdt begge Forlangendet om Separation, men da det under de fortsatte Forhandlinger viste sig, at Konen ikke var enig i de ommeldte Vilkaar, og da en Overenskomst ej var at opnaae, maatte Sagen indtil videre stilles i Bero.*

Sofie havde altså nu endelig besluttet, at hun ikke ville acceptere de vilkår for en separation, som hendes fætter og hendes kusines søn sammen med pastor Riber havde udformet, og som hun ganske vist i sin tid modvilligt havde nikket til, men ikke havde ønsket at underskrive. Mon ikke hun havde fået fornemmelsen af, at Laurs og hans far ville bøje af på kravene pga. det pres, der lå på dem, ved at Sofie på den måde kunne trække processen længe ud. Og mon ikke stiftamtmanden og herredsfogeden tænkte det samme?

I hvert fald har presset virket ret hurtigt, for da stiftamtmanden en uge senere, den 12. marts, sendte resultatet af sine forhandlinger tilbage til herredsfogeden i Brædstrup, anmodede han herredsfogeden *om at fortsætte den med Ægtefolkene af Dem paa Amtets Vegne paabegyndte verdslige Mægling, da Manden her igaar har meddelt, at Enighed mellem ham og Konen om Separationsvilkaarene nu er opnaaet.*

Afsluttende forhandling med herredsfogeden i Brædstrup

Den 27. marts mødte Laurs og Sofie så sammen med Sofies far, Jens Bendtsen, op på herredsfogedkontoret i Brædstrup til fortsat mægling. Ægteparret fastholdt, at det var umuligt for dem at fortsætte det ægteskabelige samliv, og at de derfor stadig ønskede en separationsbevilling. Mht. deling af formuen nåede de på mødet til enighed om følgende:

- 1, at Formuefælleddsskabet ophører fra i dag af;
- 2, at Gaarden Sophiesminde i Aale, der tilhører Fælleddssboet, idet den er Ægtefolkene overdraget af Konens Fa-

der, uden dog at Skjøde endnu er meddeelt, for Fremtiden skal være bemeldte hendes Fader, Jens Bendtsens Eiendom tilligemed Besætning, Inventarium, Ind- og Udboe, og forbliver saaledes Konen boende hos sine Forældre, hvis eneste Arving hun er. Paa Gaarden hviler ingen Gjæld; 3, Som Vederlag for sin Andeel i bemeldte Eiendom erholder Manden, Laurs Berthelsen en Capital paa 2500 Rd., [...], for hvilken Capital Konens Fader, Jens Bendtsen udstæder Obligation med prioritet i bemeldte Eiendom, og clasificeret saaledes, at Capitalen skal forblive uopsagt indestaaende i Gaarden i 3 Aar, uden at der af samme i disse 3 Aar skal svares Rente saaledes at altsaa Rente for et halvt Aar første gang erlægges i Juni Termin 1874 med 4 pc. af Capitalen pro anno.

Denne gang var Sofie egenhændig medunderskriver. Laurs Berthelsen havde allerede udtaget sin del af bohavet, og hans forpligtelser i forbindelse med et eventuelt barn bortfaldt, idet Sofie erklærede, *at hun, da hun nu i længere tid havde været adskilt fra sin Mand, har fuldstændig Vished om, at hun ikke er frugtsommelig.*

Herredsfogeden fremsendte samme dag resultatet af mæglingen til Stiftsamtet og anbefalede amtet at udstede den ansøgte separationsbevilling, dels fordi der ikke var udsigt til, at de stridende parter ville fortsætte ægteskabet, dels navnlig fordi der nu var vedtaget langt rimeligere formuevilkår for Sofie Bendtsen end oprindelig foreslået. Faktisk havde herredsfogeden på mødet opnået en reduktion på 500 rigsdaler i forhold til det beløb, parterne havde aftalt hjemme før mødet. Til trods herfor var det fortsat herredsfogedens opfattelse, at aftalen – uanset juraen – måtte anses for meget fordelagtig for Laurs Berthelsen, navnlig i forhold til, hvad han havde indbragt i boet.

Separationsbevilling meddeles

På dette grundlag udstedte stiftamtmand Regenborg den 16. april 1872 den ønskede separationsbevilling. Det understregedes, at bevillingen ikke gav de separerede ret til at indgå nyt ægteskab, hvilket ville kræve kongelig bevilling, som i reglen ikke kunne ventes meddelt, før der var gået tre år.

Puha, det var på et hængende hår, for – som herredsfogeden bemærkede – Laurs Berthelsen havde juraen på sin side. Men det virkede både at appellere til hans samvittighed og lægge pres på ham eller måske især på hans far, som må formodes at have kunnet indse, at det var en moralsk forkastelig opførsel fra sønnens side.

Hvad skete der med Laurs Berthelsen?

Måske har årsagen til Laurs Berthelsens adfærd været, at han ikke havde udsigt til at kunne overtage sin fødegård, da

hans bror, Hans Berthelsen, der var to år ældre, umiddelbart ville være det naturlige valg for faderen. Broren giftede sig dog den 27. november 1874 til en anden gård i Sønder Visning.

Laurs Berthelsen fik sit aftalte tilgodehavende på 2.500 rigsdaler udbetalt allerede den 21. december 1874. Han var på det tidspunkt tjenestekarl på gården Petersbjerre, en naboejendom til Sofiesminde.

Laurs Berthelsen flyttede fra Åle hjem til sin far i Nedenskov, hvor han boede en del år. Faderen var åbenbart ikke tilbøjelig til at lade nogen af sine øvrige sønner overtage gården (han ejede den til sin død), og derfor købte Laurs i 1887 på auktion en gård i Monbjerg i Østbirk Sogn. Da faren døde i 1896, solgte Laurs gården i Monbjerg og flyttede hjem til fødegården, der nu ejedes af Laurs og hans søskende i fællesskab og bestyredes af en anden bror, Ole. Laurs var ifølge folketællingen 1901 "svag" og levede af sin formue! Han giftede sig aldrig igen og døde i Nedenskov den 21. oktober 1911.

Peder Ottesen kommer ind i billedet

Men lykken ventede lige om hjørnet for Sofie. Den 1. november 1872 tiltrådte Peder Ottesen fra Tamdrup Sogn ifølge tilgangslisten i Åle Kirkebog en plads som tjenestekarl i Åle Sogn. Om han straks blev tjenestekarl på Sofiesminde, vides ikke, men det er sandsynligt, for han kom fra en plads hos sin stedfars bror, J. Therkelsen på Vinten Mark, hvor han havde været i tre år, så han var en stabil person. I hvert fald kom han ifølge tilgangslisten i kirkebogen for Tamdrup Sogn fra en plads som tjenestekarl på Sofiesminde, da han kortvarigt vendte tilbage til Tamdrup Sogn den 30. oktober 1874. På det tidspunkt havde han gjort Sofie gravid, for den 5. juli 1875 fødte hun (uden for ægteskab) en datter, Jensine Marie Ottesen. Forældrene blev i kirkebogen noteret som "Separeret Kone Johanne Sofie Charlotte Amalie Bentsen og Ungkarl Peder Ottesen paa Sofiesminde".

Sofie havde således faktisk overtrådt betingelserne for separationsbevillingen ved at have samkvem med en anden

Gammelt billede af Sofiesminde set fra Ejerregaard

Sofie Ottesen som 75-årig

mand, inden de tre år var gået, men det kom hende heldigvis ikke til skade, for den 27. september 1875 fik hun tilladelse til ægteskab.¹³ Sofie Bendtsen og Peder Ottesen blev gift i Åle Kirke den 16. november 1875 (dog ikke af pastor Riber, men af hans efterfølger Peter Simonsen).

Peder Ottesen var født den 4. marts 1851 i Molgjer i Tamdrup Sogn som det næst yngste barn i en samlet søskendeflok på ti, hvoraf kun de tre sidste blev voksne. Han var søn af gårdmand Otte Jørgensen (1785-1855) og dennes 2. hustru Johanne Nielsdatter (1814-63).¹⁴

Sofie Bendtsen og Peder Ottesen fik i løbet af de fem år fra 1875 til 1880 fire børn samt en efternøler godt tre år efter, da Sofie var knap 44 år - alle piger, hvoraf de to første døde som børn. De tre yngste var:

1. Magdalene Kathrine Ottesen (1878-1961), som blev gift i 1908 med Karl Peder Pedersen (1877-1937). Karl Peder Pedersen blev gårdejer i Åle (Sofielyst).
2. Johanne Rasmine Kirstine Ottesen (1880-1945), som blev gift i 1906 med Hans Ole Mikkelsen (1879-1947). De overtog Sofiesminde efter Peder Ottesens død sidst i 1912.
3. Anna Jørgine Benedikte Ottesen (1884-1958), som blev gift i 1914 med Johannes Mikkelsen (1887-1957). Johannes Mikkelsen, der var bror til Hans Ole Mikkelsen, blev gårdejer i Gammelby i Stouby Sogn.

Da Peder Ottesen døde den 6. november 1912, havde han og Sofie fået 37 år sammen. Sofie Bendtsen døde som 86-årig den 11. juli 1926.

Hans Mikkelsen og Hanne Ottesen

Hans Ole (kaldet Hans) Mikkelsen var født den 27. juni 1879 på Flåris Mark i Klovborg Sogn som søn af husmand og teglbrænder Jens Mikkelsen (1832-92) og dennes 2. hustru Anne Kirstine Pedersen (1841-92). Hans var tredje yngst af 14 børn, hvoraf dog en var død ved fødslen og to døde som børn.¹⁵ Han blev konfirmeret den 1. oktober 1893 i Yding Kirke ved sognepræsten i Østbirk-Yding. Når han ikke blev konfirmeret i Klovborg, skyldes det, at han var blevet forældreløs som knap 13-årig og kom ud at tjene før sin konfirmation. Han havde forskellige pladser som tjenestekarl frem til slutningen af 1905 afbrudt af et ophold på Ollerup Højskole i

¹³ Et eksempel på, hvor nidkære myndighederne kan være mht. at sikre overholdelse af betingelserne i en separationsbevilling, kan findes i Nordahl Svendsen 2019.

¹⁴ For de efterkommere efter Sofie Bendtsen, der interesserer sig for slægtsforskning, har det været en "gevinst", at det blev Peder Ottesen, Sofie fik børn med, for han var en efterkommer efter Holger Ottesen Rosenkrantz (1517-75) på Boller, som mellem sine to standsmæssige ægteskaber havde en "ufri", dvs. ikke-adelig, kvinde boende, nemlig Kirsten Nielsdatter, som han fik tre børn med. Han fik sin gode ven, Frederik 2., til i 1565 at godkende, at han gav hende og børnene adeligt gods, bl.a. Egebjerggård i Hansted Sogn (Hoff 2012, s. 78). Peder Ottesen var seks x tipoldebarn efter Holger Ottesen Rosenkrantz. Se også www.slaegter.dk.

¹⁵ En anden af Hans Mikkelsens brødre var Mikael Mikkelsen (1866-1930), gårdejer i Hårup i Føvling Sogn. Han var medlem af Skanderborg Amtsråd 1910-30, medlem af Folketinget 1914-18 og af Landstinget 1918-20 (Venstre). Hans søn var Hans Mikkelsen (1894-1977), sognerådsformand og borgmester i Ring-Føvling Kommune 1934-70 og i Brædstrup Kommuner 1970-77.

Familien Mikkelsen, ca. 1930

1900/01. Han aftjente ikke sin værnepligt, da han var blevet kasseret på session i 1901 pga. en øjensygdom. Han var i mindst to omgange tjenestekar i Åle Sogn, sidst på Sofiesminde. Den 5. januar 1906 blev han i Åle Kirke gift med Johanne (kaldet Hanne) Rasmine Kirstine Ottesen. Få dage før havde han købt en landejendom i Nørskov i Klovborg Sogn, og her fik ægteparret tre børn, nemlig Bent Otto (1907-82), Svend Trøst (1910-20) og Jens Juel (1912-2000).

Efter overtagelsen af Sofiesminde i starten af 1913 fik Hans Mikkelsen og Hanne Ottesen yderligere fire børn, nemlig Peder Ottesen (1914-92), Nanna (1915-2005), Signe Sofie Kirstine (1919-84) og Ellen Margrethe (1923-2017).

De drev nu Sofiesminde, og det gjorde de åbenbart godt, for de var blandt de første på egnen, der fik bil og senere

traktor. Peer Skov Thulesen, født 1918 på nabogården Lillebjerre, har fortalt, at Hans Mikkelsen var flink til at give nabobørnene en køretur i bilen, når de var til børnefødselsdag på Sofiesminde. Det var utroligt, så mange der kunne blive plads til i bilen, og Peer Skov Thulesen husker, at der var blomstervaser inde i bilen. Og så sang Hans Mikkelsen af fuld hals for børnene, mens de kørte. Det var festligt.¹⁶

Hanne Ottesen døde den 5. december 1945 på Brædstrup sygehus, og Hans Mikkelsen døde den 11. august 1947 i Horsens efter en trafikulykke. Han var på rekreation pga. dårligt hjerte og blev på en cykeltur i byen ramt af en lastbil. Ingen af sønnerne kom til at overtage Sofiesminde. Dog blev de to ældste, Bent og Jens, selv gårdejere i hhv. Åle (Dalbækgård) og Grejs (Solbjerggård).

De sidste 70 år

Det blev i stedet det yngste barn, datteren Ellen Margrethe, der kom til at føre gården videre. Hun blev gift i 1946 med Olav Würtz Jensen fra Åle. Han var født i 1920, men døde allerede i 1949. Ellen Margrethe giftede sig igen i 1953 med Frede Gammelgård Jensen (1920-2002) fra Hammer. De drev Sofiesminde i mange år indtil sidst i 1980'erne, hvor en del af gårdens jord blev solgt og resten bortforpagtet. Som tidligere nævnt var ingen af Ellen Margrethes børn interesserede i at overtage Sofiesminde, som derfor blev solgt i 2016. Efter salget har køber videresolgt et udmatrikuleret areal med selve gården, mens resten af jorden herefter er rent landbrugsareal.

Luftfoto af Sofiesminde

¹⁶ Aale Lokalhistoriske Forenings Årsskrift 2011, s. 88.

Hvis jeg kom til Sofiesminde i dag, ville jeg ikke kunne genkende min barndoms ferieparadis. Alt er endevendt og noget er nedrevet; stuehuset fra 1892 står dog med samme ydre skal. Men den fine udsigt mod syd over markerne ned til Gudenåen er uændret. Jo, der er stadig dejligt ude på landet!

Kilder og litteratur

Papirer i familien.

Rigsarkivet, Viborg:

Århus Stiftamt, B6B, lb.nr. 6663 (separationssagen).

Hjemmesider:

Brandforsikringsprotokoller for Vrads Herred A 1800-1843 og 1858-1873 (www.arkivalieronline.dk).

Folketællinger for Åle og Sønder Vissing Sogne (www.arkivalieronline.dk).

Kirkebøger for Åle, Sønder Vissing, Øster Nykirke, Tamdrup og Klovborg Sogne (www.arkivalieronline.dk).

Lægdsrullen for Nørre Snede Sogn (www.arkivalieronline.dk).

Skøde- og panteprotokoller for Tyrsting-Vrads Herreder og Voer Herred (www.arkivalieronline.dk).

Wibergs præstehistorie på nettet (www.wiberg-net.dk).

www.arkiv.dk.

www.slaegter.dk.

Litteratur:

Falk-Jensen, A. og Hjorth-Nielsen, H.: Candidati og examinati juris 1736-1936, candidati politices 1852-1936, candidati actuarii 1922-1936. Bind I-V. København 1954-59.

Hoff, Annette: Boller Slot i 650 år. En godshistorie om mennesker, magt og muld ved Horsens Fjord. Wormianum og Landbohistorisk Selskab 2012.

Jensen, Anette: Fra selvfølge til symbol – ægteskabet i krydsfeltet mellem stat, kirke og befolkning i 1800-tallet. Ph.d.-afhandling ved Syddansk Universitet 2003.

Laursen, N.Kr.: Af Aale Sogns Historie. Afsluttet af Peter Hansen. Tørring 1930.

Nordahl Svendsen, Erik: Skilsmissen mellem Rasmus Svendsen og Rasmine Svendsen 1911-1919/22. Eller: Kærligheden mellem Rasmus Svendsen og Hedeveg Sørensen 1900-1925? (Slægtsforskeren. Medlemsblad for Danske Slægtsforskere. Årgang 34. Nr. 1. 2019, s. 4-12).

Rasmussen, Vigand: De tog vestpå. Horsens Vestbaner 1929-1962. 2004.

Thestrup, Poul: Pund og alen. Danske mål- og vægtenheder fra 1683-reformen til i dag. Arkivernes Informationsserie. 1991.

Vallgård, Karen: Skilsmissen. Serien 100 danmarkshistorier. Aarhus 2020.

Vejle Amtsraad 1842-1970. Formænd og Medlemmer. Vejle Amts Årbøgers Monografier X. Vejle 1985.

Aale Lokalhistoriske Forenings Årsskrift 2011.

Julegave TIL FORENINGENS MEDLEMMER

Slægtsforskernes Bibliotek har fået særlig tilladelse til at digitalisere et hovedværk inden for offentlig dansk administration, nemlig de 5 bind om forvaltningens historie i Danmark, "Kilder til Dansk Forvaltningshistorie". Værket indeholder en gennemgang af forvaltningens organisering, det vigtigste lovgrundlag gennem tiderne og ikke mindst (for os), hvilke kildematerialer der er til rådighed på alle administrationsområder.

Det er et stort værk, men det er godt som opslagsværk (man kan søge i PDF-filerne med Kontrol-F), ikke mindst fordi det indeholder svarene på mange af de spørgsmål, som slægtsforskere har. Fx hvad finder man i retsbetjentarkiverne – eller hvordan er det nu med de forskellige matrikler?

De 5 bind er:

- Bind 1: Vor gunst tilforn. Kilder til dansk forvaltningshistorie indtil 1750
- Bind 2: På embeds vegne. Kilder til dansk forvaltningshistorie 1750-1920
- Bind 3: Efter bemyndigelse. Kilder til dansk forvaltningshistorie 1920-1970
- Bind 4: Slesvig, Preussen, Danmark. Kilder til sønderjysk forvaltningshistorie
- Bind 5: Nordatlanten og Troperne. Forvaltningshistoriske kilder fra Færøerne, Grønland, Island og Tropekolonierne

Du finder dem her: bibliotek.slaegt.dk
– søg på "forvaltningshistorie".

DRØMMEN OM DEN TRYKTE SLÆGTSBOG BLEV REALISERET

Af Peter Nybye Oest
Gyvelvej 31, 6740 Bramming
Tlf. 22 39 05 80
gpoest@webspeed.dk

At skrive en slægtshistorie er at foretage en rejse igennem ofte ukendt land, hvor overraskelser og direkte fryd opleves, når gode fund kaster lys over ukendte skæbner, eller når nye bekendtskaber gøres. Gennem 20 år har jeg således forfulgt slægten Oests spor i Danmark og i Slesvig sammen med min trofaste og tålmodige hustru, Gurli. Vi har besøgt arkiver, utallige kirker og mange nye familiemedlemmer. Men rejsen har ikke kun været derhen, hvor bilen kunne føre os, for i min bevidsthed har jeg konstant været på farten med overvejelser om nye mulige steder at søge eller med tilbageblik til tidligere oplevelser.

I ovenstående indledning til mit forord i Slægten Oest fra Freiburg an der Elbe fortæller jeg lidt om glæderne ved slægtsforskningen, men også om den besættelse, der greb mig omkring år 2000. Min bror havde foræret mig programmet Family Tree Maker med de indskrevne resultater af min mors undersøgelser tilbage i 70'erne, og da jeg fik nyt fra et par fjerne familiekontakter, var jeg leveret.

Uvidende om, hvad det hele kunne ende med, tog jeg kontakt til så mange som muligt i Oest-familien og arrangerede tre slægtstræf efter 2002. Her mødte vi også slægtens ældste i min fars generation. Min far og hans fætre og kusiner havde fødselsår fra 1914 til 1930. Familierelationerne blev genopfrisket, stærke følelsesmæssige bånd blev knyttet, og jeg fik lavet digitale optagelser af samtaler og fik nedskrevet mange gode fortællinger. Dette var godt, for de personlige erindringer kan kaste lys over og give farve til de oplysninger, der findes i arkiverne. Alle disse gamle skønne mennesker har vi måtte tage afsked med.

I begyndelsen var jeg heller ikke bevidst om betydningen af at gribe de personlige kontakter, men jeg kan konstatere, at min bog ville have været meget fattigere uden mange men-

neskers interesse og hjælp. Mange øjne ser mere end kun et par. Tidligt spurgte jeg dr.phil. Lars N. Henningsen, daværende leder af forskningsafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, om jeg kunne tillade mig at kontakte forfatteren til en artikel fra 1998 om pastor Nicolaus Oest. Lars Henningsen sagde selvfølgelig ja, men dertil erfarede jeg, at han selv var meget optaget af denne præst – min 4xtipoldefar. Gennem årene har Lars Henningsen givet mig fine tips, når der var godt stof fra det slesvigske område. Jeg sendte nu et papirbrev til forfatteren, dr. Karsten Vogel i Glücksburg, som også var Oest-efterkommer.

Det blev første trin i en hel række af gunstige tilfældigheder, der kom til at præge min slægtsforskning og dermed min bog. Mange fine arkivalier bringes med min bog frem til offentligheden for første gang. De mange opdagelser og varme venskaber har jeg beskrevet i bogen, men der er ikke plads til det i denne artikel.

Undervejs indsamler den passionerede slægtsforsker oplysninger om både aner og efterkommere i slægten, og antallet af personer og datamængden antager faretruende størrelser. Hvordan kan en formidling ske? Omkring 2005 svarede jeg kækt familiemedlemmerne: "Min bog kommer til næste år!" En selvbetalt orlov skulle vise mig, hvor langt jeg kunne nå med skriveriet på en måned. Resultatet var nedslående, og heldigvis for det, for senere kom de mange helt enestående fund.

Nicolaus Oests ukendte digtsamling, Blumentlor, blev i 2007 fundet på en gård i Sønderjylland. Præsten skrev kantater og odel til højtiderne hos hertugfamilien på Glücksburg Slot, og sammen med andre lejlighedsaigte giver disse gennem 360 sider et helt enestående billede af forholdene i Angel i sidste halvdel af 1700-tallet.

Gurli og jeg valgte at gå på pension i 2015, og på dette tidspunkt gav Lars Henningsen mig atter et godt puf, for han sagde: "Nu skal du ikke samle mere, Peter. Du har stof nok. Gå nu i gang med at skrive."

Forinden havde bogen taget form i mine tanker. Valget blev at følge alle personer med efternavnet Oest fra den ældste dokumenterede skomager og handelsmand i Freiburg og frem til de nulevende bærere af navnet. Anerækkerne måtte gemmes, bortset fra nogle af præstefamilierne på Sundved og i Neukirchen i Angel. Her findes der gode saftige fortællinger om barselsgilder over flere døgn, om lystige og fugtige udflugter med borgmesteren fra Haderslev og om en halshugning af provstefruen Anna Fabricius i 1632.

Dette format kunne realiseres, fordi den store dødelighed ved sygdomme og krige bevirkede, at kun én Oest-herre i hver generation gav navnet videre. Først efter min oldefar kom der flere sønner med efterslægt. Heldigvis klarede oldefar sig igennem flere store slag i De Slesvigske Krige. Oest-pigerne er også beskrevet, og når de blev indgiftet i et spændende familiedynasti, fortælles der mere bredt om efterslægten så langt, som kilderne giver godt stof.

Ambitionerne om en kvalitetsbog

Når der i det mangeårige arbejde afdækkes mere og mere om familiernes livsbetingelser i Slesvig og i Danmark efter år 1615, så får forfatteren ønsket om, at denne flig af Danmarkshistorien måtte få en flot fremstilling. Layout og format på de professionelle historiebøger skubber godt til ambitionerne. Således ville jeg have et flot tryk, mange illustrationer, register og noteapparat. Arbejdsopgaven var stor.

Skriveprocessen

For at fange og fastholde læserens interesse har jeg arbejdet meget med det sproglige. Teksterne er ofte omskrevet flere gange. En kapitelrække om en søskendeflok må have forskellige indledninger, så læseren ikke trættes af stereotype vendinger eller opremsninger, og en del tørre oplysninger udelades i bind 1, men kan findes i dataudskrifterne i bind 2. For variationens skyld bringes der nogle gange længere citater fra fagbøger eller levnedbeskrivelser, og til tider skriver jeg om mine egne oplevelser. "Drengen Peter" fortæller selv om besøget hos farmor og farfar i Randers omkring 1960. At forme teksterne rent sprogligt har været en dejlig proces, og denne aktivitet bevirkede, at corona-perioden forløb, uden at jeg opdagede isolationen.

Korrektur

Gennem årene havde jeg tænkt, at min datter "bare lige" kunne læse korrektur på dette familieprojekt. Anette har

6.7 Sophia Amalia Oest, hustru til Richard Ipsen, tegnemester og pædagog i Plön

Knap 10 år efter vielsen fødte Christina Sophia Petersen sit syvende barn, den 17. maj 1754 i Neukirchen, og Nicolaus Oest kunne døbe den lille pige med navnet **Sophia Amalia**. Der har været meget at se til, for fødsel og dåb foregik midt i den periode, hvor agteparret måtte udflytte fra den gamle præstegård og bygge en ny: mens seks mindre børn plus nu et spædbarn skulle passes og have både mad og tøj i sig.

Sophia Amalia voksede op og fik undervisning af Nicolaus, så hun har også kunnet digte og rime, og i køkkenmester Diercks stambog får vi et glimt fra Sophia Amalias verden!

*Weil unter allen Namen,
Die hier zusammenkamen,
Der meine auch ercheint,
Bin ich drum nicht Ihr Freund;
Nur Freundin mich zu nennen,
Dies wag ich, und Sie können,
Falls Sie sonst Mädchen trauen,
Auf Ihre Freundin bauen.*

Fordi blandt alle navnevar,
som her mødtes,
også mit dukker op,
vil jeg derfor ikke kalde mig Deres ven,
men kun veninde,
dette vover jeg, og De kan,
hvis De ellers kan tro på piger,
bygge på Deres veninde.

Nicolaus angav i afskeden af digtene desværre ikke et årstal, så hvor gammel Sophia Amalia her har været, vides ikke, men nok i voksenalderen. Hun måtte som sine søskende arbejde i husholdningen uden at kunne se en mulig afgørelse i omegnen. Således opholdt hun sig også nogle år i

181

En typisk side fra slægtsbogen med portræt i form af en silhuet af anen og tekstboks med et digt i både original tysk version og oversættelse.

sit eget firma med korrekturlæsning, men med to små børn kunne hun ikke "lige" læse korrektur i sin fritid på 400 sider med en ordentlig kvalitet. Hun gav mig et varsel om prisen, for den ville lægge sig et sted mellem 25.000 kr. og 30.000 kr. alt efter den ønskede kvalitet – og dette var endda med "far-rabat". Jeg aftalte korrekturlæsning i samme prisklasse hos en af hendes gode kollegaer. Mit råd til slægtsforskerne må være, at man ikke må springe korrektoren over. Selvom man synes, at man har godt tjek på sproget og formuleringerne, så bliver man selv blind for fejlene i teksten, og en hjælp fra familie og venner erstatter altså ikke den professionelle korrektur.

Illustrationerne

Mit fotografiapparat har altid været med mig, hvorfor billeder af kirker, inventar og landskaber er mine egne. Der bringes også affotograferinger af mange arkivalier i form af attester, digte og håndskrevne stamtavler. Slægtsprogrammets stamtræer er bragt enkelte gange, hvor familiedelene ikke er så omfattende, men hurtigt bliver disse træer alt for store til at blive trykt i en bog. Derfor har jeg lagt slægts-

træer som pdf-filer på en server, hvorfra læseren kan downloade dem. Linket fås ved henvendelse til mig. Efter de mange år er mit billedmateriale blevet meget omfattende, hvorfor fravalg af mange relevante billeder var bydende nødvendigt. Bogen indeholder nu omkring 400 illustrationer.

Opsætning af tekst og billeder og tryk

Manuskriptet blev skrevet i Word, og for at få et indtryk af bogen satte jeg mange billeder ind i teksten på dette trin. Da værket kom op på 400 sider, besluttede jeg efter råd fra Oest-Reklame i Herlev, at layoutet skulle laves i det professionelle program InDesign fra Adobe. I dette program kan billedernes farvesammensætning også styres perfekt. Jeg mente, at denne opgave kunne jeg selv klare efter lidt vejledning fra min nevøbror på familietrykkeriet, hvorefter bogen kunne blive trykt samme sted. Programmet blev installeret hjemme på den stationære maskine, og en ny stor skærm blev indkøbt. Men jeg blev hurtigt klogere. En amatør kan ikke lave en professionel grafikers arbejde! Nu måtte jeg finde et nyt firma, der kunne klare layout og tryk, for i Herlev havde man ikke overskud til opgaven. Der skulle en del søgning til, for flere firmaer kunne fortælle mig, at de kun startede en produktion ved et oplag på 2000 eksemplarer, og jeg skulle blot have 100 bøger. Hos Fjerritslev Tryk i Nordjylland har man specialiseret sig i at arbejde med små oplæg, og Peter Eigenbroth udarbejdede nu et fint tilbud til mig.

Økonomi og igangsætning

Økonomien blev nu en del større end mine første antagelser, så jeg måtte i gang med at søge om tilskud fra fonde. Denne proces er også tidskrævende, og ventetiden på svar kan give uro og spekulationer. I løbet af foråret 2021 fik jeg tilsagn om støtte fra Anders Hansen Schmidts Legat, Velux Fonden og Bente Klercke Fonden, mens der kom afslag fra en del andre. Ved ansøgningerne skal der vedlægges en fagbedømmelse, og Lars Henningsen hjalp mig også på dette punkt. Familien havde givet forudbestillinger på godt 40 eksemplarer, og med frieksemplarerne til fondene var der altså brug for lidt mere end 50 bøger. Ville der komme en senere efterspørgsel? Jeg tog beslutningen og bestilte 100 bøger, og budgettet endte på 98.000 kr. Kostprisen på en bog blev altså "en tusse", og hvad kunne salgsprisen sættes til? Efter en snak med min grandfætter, Leif Oest fra Herlev, og med min bror fandt vi, at smertegrænsen for en trykt bog vil indfinde sig ved 500 kr. Dette blev så salgsprisen for bind 1 på godt 400 sider og bind 2 på 136 sider. Første bind er trykt på et flot papir med fast omslag og syet ryg, mens andet bind er med blødt omslag, almindelig papirkvalitet og limet ryg.

Den sidste proces

Rettelserne fra 1. korrektur skrev jeg selv ind i Word-filerne, hvorpå jeg i august 2021 kunne køre til Fjerritslev for at aflevere tekstfiler og billedmapper til hvert kapitel. Vi fik valgt

Fjerritslev Tryk. Grafiker og forfatter ses med den nye bog.

Neukirchen i Angel ligger på skrænten ud til Flensborg Fjord lige stik syd for Sønderborg. Slægtsbogens forside er dannet ved en beskæring.

format og typografi ud fra mine ønsker og ud fra en kunstbog, der netop var trykt på stedet. Den dygtige grafiker sendte mig hurtigt et første prøvetryk af et par kapitler, hvorefter hun gik i gang. I løbet af efteråret var vi i jævnlig kontakt, men vi måtte i november foretage en større korrektur på billedopsætningen. I december var bogen klar til 2. korrektur på både tekst og billeder. I februar skulle forfatteren til at lave et register, idet der ikke skulle flyttes mere på billeder eller tekst. Registerskrivning er en langsommelig manuel proces, og jeg valgte, presset af tiden, kun at medtage slægtens personer og udelukkede dermed faddere og personer i arbejdsmæssige relationer. Dette har afstedkommet en vis kritik, og jeg har nu påbegyndt en supplering af registeret, så det vil omfatte alle personer i bogen. Herved højnes dens almene værdi. Registeret vil senere kunne downloades som pdf-fil.

Afhentning af bogen hos Fjerritslev Tryk

Den 11. april 2022 kørte jeg til Nordjylland og oplevede den store glæde at holde min 1,8 kilo tunge slægtsbog i hånden. Det var et stort øjeblik at se mere end 20 års arbejde realiseret i et så flot tryk. Forsidebilledet fra Angel viser et flere hundrede år gammelt asketræ med slægtens kirke, Neukirchen, i baggrunden. Billedet er beskåret så fint, at "mine to fruer" ses i nederste højre hjørne. Fruerne er min kære Gurli og Helga Diller fra Glücksburg. De betød begge

meget for mit arbejde med bogen, men ulykkeligvis mistede jeg dem i 2019. Helga fra Glücksburg var også efterkommer af præsten i Neukirchen, og fra hendes arkiv bringes mange beskrivelser, digte og billeder. Gurli deltog aktivt i min rejse med slægten, men så ikke bogen færdig. Jeg tog hende med i den sidste del af arbejdet ved at indsætte billeder fra hendes blomsterverden gennem bogen.

Jeg valgte at aflevere bogen personligt til mine købere, hvorved en god slægtssnak atter kunne tages. Der er kommet flere efterbestillinger fra familie og venner, og derved er mit underskud minimeret noget. Af første oplag resterer der nu 18 eksemplarer.

Mit valg af papirbogen frem for en net-løsning synes for mig at være rigtig. Bogen ligger fremme i stuerne og bliver vist frem ved besøg, og en ellers ikke læsende Oest-herre har fortalt, at han fandt stoffet så spændende, at han har læst hele bogen igennem.

I tilbageblikket kan jeg sige, at min besættelse af slægtsforskningen har beriget mit og mange andres liv siden år 2000, og de mange timers arbejde og spekulative vandringer frem og tilbage på stuegulvet har været det hele værd. Fornemmelsen af, at der nu ligger en fin dokumentation for slægtens liv i mange hjem, er rar og tryk, og når det store livshjul engang har vippet mig af, vil man stadig kunne læse om alle Oest'erne.

FÆRGEOVERFARTEN HESTERØRODDE – BØHL, JEGINDØ

Af Bent Andersen
Bentva1950@gmail.com

Jegindø var i mange år en del af Morsø Sønder Herred, og først i 1900-tallet overgik øen til Refs Herred.

I vores tiptipoldeforældres tid gjorde beboerne på Jegindø hoveriarbejde på herregården Lund (Gammellund) på Syd-
mors. De har vel således benyttet overfarten to gange dag-
ligt, mindst 6 dage om ugen.

Med tiden blev færgeren benyttet mindre, og allerede i oktober 1911 diskuteredes det, om forbindelsen helt skulle ophæves.

Jegindø blev dog ved med at høre under Morsø, skønt beboerne på Jegindø på det tidspunkt havde forlovet sig mere med Thy, som måske også var et bedre parti for øen.

På Morslands historiske Arkiv stod der at læse i en gammel avis, at kun to mænd holdt forbindelsen ved lige, folketingsmanden og færgemanden (hvad d'herrer så end hed). Men færgemanden, det må have været Jacob Møller Pinnerup, krymtede sig ved at bekoste ret meget på båden i uvished om fremtiden.

Dengang i 1911 var taksterne for sejlturen fra Mors til Jegindø 60 øre for en enkelt person, 70 øre for to personer og for flere 30 øre pr. person. Så det var sandelig om at gøre at snakke sammen og komme en flok afsted.

Projekt til 29.000 kr.

Det blev ikke til noget med ophævelsen af færgefarten – den fortsatte som hidtil. Den 18. september 1920 var der ekstraordinært møde i Thisted Amtsråd, hvor færgeriet Mors-Jegindø var til behandling.

Ifølge Thisted Amtsavis forelå et projekt af ingeniør Danø ved Vandbygningsdirektoratet, hvorefter der skulle opføres to brohoveder til en udgift af 29.000 kr. Og ved derudover tillige at anlægge en jorrdæmning på Jegindø-siden ville udgiften stige med 3000 kr. Amtet ville yde en fjerdedel af udgifterne under forudsætning af, at de stedlige kommuner ydede det samme og staten halvdelen, og at færgemanden sikrede fornødent færgeomateriel (motorbåd).

En hr. P. Mouritsen, der havde været færgemand i 28 år, skrev i marts 1922 et læserbrev i Morsø Folkeblad om forholdene ved fæргеlejet efter en hård vinter med isdrift. Han kom med flere forslag til amtsrådet, bl.a. om en mere holdbar bro (8 til 10 alen lang og 3 planker bred) med svære jernhjul under, så

Detalje fra Manzas kort over det nordvestlige Jylland fra 1844. Her er færgeren til Jegindø mellem Bøløre og Hester Odde (som det blev skrevet dengang) markeret. Geodatastyrelsen.

søen ikke kunne vælte den, og således at den – alt efter høj- og lavvande – kunne flyttes ud og ind af én mand (han skulle da vist være stærk, men dengang var der jo ”vikinger” til!). Om der kom en sådan bro, melder historien ikke noget om. P. Mouritsen mente også, at taksterne, der var sat op fra 60 øre til 1,50 kr. var helt ublu i forhold til andre færgesteder, hvor man kunne komme over for nogle få ører.

Imidlertid var prisnedsættelser til forhandling i amtsrådet. Hr. Mouritsen foreslog endvidere den ændring indført, at færgen skulle sejle bestemte ture i døgnet, og at der fastsattes den returbestemmelse, at færgemanden ikke skulle have dobbelttakst, når 2 personer skulle over vandet – en fra hver side – men enkelttakst for hver tur.

1. maj til 15. september blev der sejlet fra Jegindø kl. 9.00, 11.30, 15.00, 18.00 og 20.00. Fra Mors en halv time senere. Der kunne bestilles færge pr. telefon eller brev fem timer i forvejen. Hvis ingen skulle fra Jegindø til Mors, blev der ikke sejlet, men man kunne hejse flaget på Mors-siden, hvorefter man ville blive hentet.

Fiskesalg

Hvis vejret i øvrigt var dårligt, kunne passagererne få lov at gå i læ i gangen hos Marie og Peter "Volle" Olsen, som boede i det lille, hvide hus nærmest fjorden.

Efter at Per Kjeldgaard var holdt op ved færgeriet, begyndte han at sælge fisk i Hesterødde og Vester Assels – en meget fortravlet mand. Så travl, at han kørte med 2-3 fiskekasser påhængt cyklen. Og blev han budt på kaffe, slugte han den stående og sagde: "Æ håer formentlig et tik".

I 1960 kom der en ny anløbsbro på Mors-siden, da vinteren havde taget den gamle med – den var 2,5 meter høj og min-

dede om et stankelbensuhyre på vej ud i fjorden.

Den nye ejer, Bent Seerup, født i Vester Assels i 1933, havde overtaget færgeriet i foråret efter den mangeårige færge- mand Thomas Olesen med sønnen Jacob, og han benyttede havnen på Jegindø. Sejliden blev nu 7-8 minutter længere.

Bent Seerup drev kun færgeriet i ganske kort tid. Samme efterår stoppede overfarten helt, altså i slutningen af 1960. Jeg nåede at sejle en tur i 1960 sammen med min moster.

5 år senere kom jeg ud at tjene på en lille gård ved siden af færgeriet.

EN KOMMENTAR TIL SIDSTE NUMMERS TEMA

Temaet i Slægtsforskeren nr. 3 handlede om livets store begivenheder, og det har fået Ole Stig Johannesen til tasterne. Han skrev følgende:

Jeg har i går modtaget Slægtsforskeren og læst den udmærkede artikel om livets store begivenheder. Jeg har en kommentar til afsnittet om begravelse:

Læser man Gustav Wieds fortælling Døden (og den er værd at læse), fremgår det tydeligt, at deltagerne ved sognefogeden, gårdmand Lars Andersens, begravelse udelukkende er mænd. Der står således, at efter amtmanden, højægermesteren og præsten har forladt kirkegården: "det øvrige Ligfølge, Bønder, Husmænd og Tjenestekarle ..." Og lidt senere: "Uden for Kirkegården staar den Aldødes nærmeste mandlige Familie: Rasmus Andersen og Hans Henrik Andersen, Sognefogedens yngre Brødre, begge Gaardmænd, begge velhavende, begge fede." Desuden nævnes enkens bror samt degnen og tjenestekarlen. Disse fem følges nu ad hjem til gården, hvor kvinderne venter.

Jeg har et par gange søgt at finde oplysninger om, hvorvidt kvinder på et givet tidspunkt ikke deltog i begravelser, men det er ikke lykkedes for mig at finde nogen omtale

heraf. Jeg har fx forgæves søgt i Steensberg: Dagligliv i Danmark, men hvis det var almindelig skik og brug, må det vel være omtalt et sted? – Jeg synes, det kunne være interessant at få emnet belyst.

Gustaf Wieds fortælling er fra 1897 – vi skal altså ikke særlig langt tilbage i tiden. Det kunne jo være noget egnsbestemt, men Wied var i hvert fald en skarp observatør, så det er ganske sandsynligt, at det har været almindelig skik og brug nogle steder.

NB: Jeg kommer lige i tanke om, at i min barndom i 1940'erne og 1950'erne var det almindeligt at strø grankviste ud på landsbygaden, når en alddød skulle transporteres op til kirken eller kapellet. En smuk skik, men den forsvandt selvfølgelig, da det blev mere almindeligt, at folk døde på hospitalet.

Undertegnede er ikke i min vandring gennem diverse kilder stødt på beretninger som ovenstående. Men hvis nogle blandt medlemmerne kender til denne skik, hører jeg meget gerne om det.

Kathrine Tobiasen

MERE OM ERINDRINGSMEDALJER

I sidste nummer af Slægtsforskeren bragte vi artiklen Veteraner og erindringsmedaljer. Blandt illustrationerne var et billede af en gruppe veteraner med hustruer.

Dette fine fotografi har Poul Emil Bendtsen, Struer, sendt en kommentar til:

Dette billedes eksistens skyldes slægtsforsker og 1864-ekspert Magne Lund, Jordbærvangen 3, Smørum, som ved et besøg i Gjellerup for mere end 20 år siden fik oplyst fra en person, der kendte til hans interesse for veteraner, at man fra et dødsbo havde fået et billede af en gruppe veteraner. Man kunne læse, at der på fanen stod Resen-Humlum.

Da Magne Lund vidste, at min grandonkel, Poul Bendtsen, var gæstgiver i Humlum og medstifter af Resen-Humlum Medaljebærerforening, som han også var formand for til sin død i 1908, kunne billedet stedfæstes.

Dateringen kan fastslås ud fra enkelte medlemmers dødsfald.

Poul Bendtsen var død i dec. 1908, og kun hans enke er med på billedet.

I 1910 døde proprietær og æresmedlem J. C. Møller, Vejbjerggård, som står midt i billedet.

Fotoet er fra 1909 og taget i Toftum Plantage i Resen Sogn. I Medaljebærernes protokol for Resen-Humlum, der findes på Struer Lokalhistoriske Arkiv, kan fra generalforsamlingen

onsdag den 3. februar 1909 bl.a. læses følgende: "Efter Bestemmelserne afholdes den årlige Sommersammenkomst den 6. juli i Toftum Plantage".

Miniaturemedaljer

En opfølgning fra artiklens forfatter, Anders Straarup: Tak for positive kommentarer til artiklen i nr. 3 om erindringsmedaljer.

Erindringsmedaljer 1848-50, diameter 16, 18 og 31 mm.

Foto: Kurt Leihardt.

Kurt Leihardt glæder sig over at have 3 medaljer af forskellig størrelse.

Historien bag de små er, at forskellige guldsmedefirmaer lavede miniaturedekorationer til daglig brug, og netop fordi de blev privat fremstillede, kan miniatureudgaverne være noget forskellige. Kan også ses som en bjælke med en del af hvert ordensbånd og under det en miniaturemedalje.

Kilde

Lars Stevnsborg: Kongeriget Danmarks Ordener, Medaljer og Hæderstegn, 2005.

GOTISK TEKSTPRØVE

	1689.	Clakete
	Augustus	Indtælling.
Sponsal. 2 Nupt. 2 Børn. 7.	Etolovelse. (1) 23 Aug. Lars Hansen og Christin Hansd. (2) 28 Aug. Chats Pedersen og Ane Hansdatter. Brudevielse. (1) 11 Aug. Daniel Hansen og Boel Hvingst. (2) 18 Aug. Anders Svendsen og Liva Pedersdatter. Børn at døbe. (1) 4 Aug. Peder Jørgens søn Peder af Nylby; Bævern af Christine Ane Wiisens fadd. Capit. Jens Pedersen, Lohr Mortensen og Vilhelm. (2) 4 Aug. Ole Henriks søn Ole, Bævern af Elen Rasmus Henriks fadd. Christen Jule, Carl Swenke, Ane Hans. Bent Hansen. (3) 11 Aug. Mats Hansens søn Hans af Brændgaard Baa, søn af Lars Hansens Børn i Brøndby, fadd. Hans Jørgensen, Peder Willums, Arant Olsen og Ane Harpsath. (4) 21 Aug. Christen Jensen Jyd's søn Hans, Bævern af El. Sebe Jens Petersen, fadd. Hans Larken Jens Sidsfester, Anders Hansen og Christine Hansdatter. Ligg (1) 5 Aug. Karen Berteldatters u-rygt. Vin. (2) 14 Aug. Peder Ibsen af Nylby, Janes Dren Peder.	4 Aug. 10 Trin. 7. B. dring. 11. 11 Trin. 18. 12 Trin. 25. 13. Trin Tafle Fenge 7. 4 Aug. 7 B 11. Karen Nil Hansens søn Chr Hans af Ruts. Sværtogn, 7. 1/2 13 B 18. ... 10 1/2 B 25. ... 9 B.
Ligg 2 Commun. 18.5	Communic. 4 Aug. 37. 11. 26 18. 64. 25. 58	
	<p>9 21 Augusti da Landthing, Be. Skib for 21 Ruder som jød Mandigt, Pater Muel. Landkommer Matts Thias. Laft skint Amt. skriver Augustus Dechner der Egangur Ejtharin tie ad Sag Strij jød og vordet med Ejthar muth i Sanden og jiler ad gaa sin Lufft på Bremerholm: Vælten om i Niobenhavn, Der tie først. Den approberet, og witteig exsequeret. Sin d givr Amson vidner i Javis faldfor, ligz Lou! Amen.</p>	

Dette nummers tekstprøve er fundet i en kirkebog fra Aakirkeby Sogn. Den er et eksempel på, hvordan en kirkebog kunne se ud før ca. 1814, hvor de trykte bøger med faste skabeloner blev indført. Siden her er fra 1689 og indeholder oplysninger om rigtig mange af de begivenheder, der foregik i kirken: dåb, vielser, begravelser, altergangsgæster og pengeindsamlinger. Nederst på siden er der desuden indført er retsbegivenhed, som uden tvivl har vakt stor opsigt i byen. Originalen findes

på Arkivalieronline: Åkirkeby Sogn > Enesteministerialbog > 1648-1741 > opslag 18.

Læs teksten igennem, gerne flere gange, hvis du ikke får det hele med i første omgang. Efterhånden vil den forhåbentlig åbne sig. Hvis du må give op eller vil sikre dig, at du har læst rigtigt, kan du se den korrekte tydning på Danske Slægtsforskeres hjemmeside www.slaegt.dk > Slægtsforskeren > Bilag til bladet.

DATOANGIVELSER, DAGE OG HELLIGDAGSNAVNE I DE ÆLDRE KIRKEBØGER

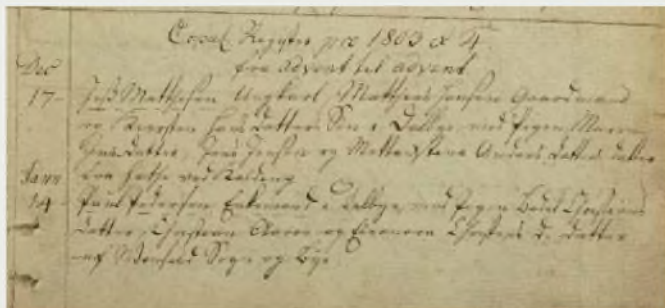

Af Kirsten Sanders

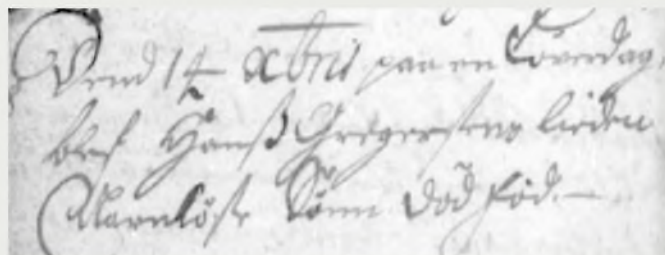
Når du begynder at bevæge dig ind i de ældre kirkebøger fra før 1814, vil du opdage, at det er som om den almindelige kalender, som du kender den, pludselig ikke eksisterer mere. Kirkebøgerne før 1812 anvender nemlig som regel en anden dateringsform end den, du kender fra i dag.

Årstal

De fleste præster anvender kalenderåret til at identificere, hvornår de enkelte handlinger finder sted, men der er også præster, der anvender kirkeåret til at adskille de enkelte år fra hinanden i stedet for kalenderåret. Det betyder, at kirkelige handlinger, der er foretaget fra 1. søndag i advent til 31. december i fx 1782, rent faktisk er sket i 1781!¹

Et klip fra kontraminsterialbogen 1762-1851 for Dalby Sogn, Vejle Amt. Her ses tydeligt, at kirkeåret 1803 regnes fra advent 1802 med datoen Dec. 17.

Aller Sogn, Sønder Tyrstrup Herred, 1714-1764, opslag 6
Dend 14 xbris [1715] paa en Løverdag blev Hans Gregersens liden Navnløse Søn dødfød.

Måneder

Månedernes navne er stort set, som vi benytter dem i dag, men præsterne var dengang påvirket af de latinske betegnelser for tal, hvorfor VII eller 7bris betyder september, VIII eller 8bris betyder oktober, IX eller 9bris er november, og X eller Xbris er december. Dette skyldes, at den gamle romerske kalender oprindeligt kun havde 10 måneder, og da de fik de sidste to måneder tilføjet, blev det juli (efter Julius Cæsar) og august (efter kejser Augustus). Så den oprindelige 10. måned blev herved til den nuværende 12. kalendermåned.

Dage

Ugens dage har navn efter de dengang kendte bevægelige himmellegemer:

Mandag: Månens dag

Tirsdag: Mars' dag (Mars er krigsgud, og det er den nordiske gud, Tyr, også)

Onsdag: Merkurs dag (Merkur bliver sammenlignet med Odin)

Torsdag: Jupiters dag (Jupiter ligner Thor, fordi de begge har at gøre med lyn og torden)

Fredag: Venus' dag (Venus er kærlighedsgud, og det er Frigg/Freja også)

Lørdag: Saturns dag (ikke opkaldt efter en nordisk gud. Laugardagr (norrønt) betyder badedag)

Søndag: Solens dag

¹ <https://wiki.slaegt.dk/index.php?title=Kirke%C3%A5r>

Dansk	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag
	Månen	Tyr	Odin	Thor	Frigg	'Vaskedagen'	Solen
English	Monday	Tuesday	Wednesday	Thursday	Friday	Saturday	Sunday
	The Moon	Týr	Odin	Thor	Frigg	Saturn	The Sun
Norrønt	Mánadagr	Tysdagr	Óðinsdagr	Þórsdagr	Frjádagr	Laugardagr	Sunnudagr

Helligdage²

Antallet af helligdage har ændret sig igennem tiden. I ældre tid var der ganske mange helligdage, men i 1770 gennemførte Christian VII en reform, der halverede antallet af helligdage, idet han med et penselstrøg fjernede 11 helligdage.

Begrundelserne for reformen var, at man hermed gjorde op med katolicismen, idet en del af de helligdage, der blev fjernet, var levn fra før reformationen. Herudover mente man, at overfloden af helligdage havde bevirket, at folk havde mistet respekten for disse. Ved at reducere antallet håbede man, at folk ville blive mere andægtige. Endelig mente man – ud fra et moralsk synspunkt – at nedskæringen var et gode, fordi folk oftest anvendte helligdagene til druk, hor og spil. Når folk nu blev tvunget til at arbejde i stedet, kunne dette arbejde forebygge lasterne og opbygge en gavnlig mentalitet. I dag er der kun 9 helligdage tilbage.

Af disse er det kun de nedenstående helligdage, der ligger helt fast i kalenderen, nemlig

- 1. Nytårsdag 1. januar
- Kyndelmisse 2. februar (som ikke længere er en officiel helligdag)
- Sankt Hans 24. juni (som ikke længere er en officiel helligdag)
- Mikkelsdag 29. september (som ikke længere er en officiel helligdag)
- Mortensdag 11. november (som ikke længere er en officiel helligdag)
- Juleaften 24. december (som ikke er en officiel helligdag)
- 1. Juledag 25. december
- 2. juledag 26. december.

Faste helligdagsnavne

Disse navne kender vi ofte glimrende i dag, nemlig eksempelvis Sankt Hansdag, Mortensdag og Mikkelsdag. Men det er nok ikke alle, der er klar over, at Joh. Bapt. dag – eller Festum Nativitas St. Johannes Baptistae – er det samme som Sankt Hansdag.

Mortensdag og Mikkelsdag var traditionelt de dage, hvor bønderne skulle betale for landgilde, gæld, m.v. Da var høsten overstået, og man kunne levere de mål korn, der var foreskrevet i fæstebrevet. Herudover var Mikkelsdag også skifte- eller flyttedag og altså det eneste tidspunkt, hvor en tjenestekarl eller -pige lovligt kunne forlade sin husbond.

Flytbare helligdagsnavne

Alle de øvrige søn- og helligdage flytter sig, til dels afhængigt af hvornår søndagene falder i årets løb, men påsken og dermed også Kristi Himmelfartsdag, pinsen og starten på treenighedssøndagene afhænger af "sol, måne og stjerner". Det skyldes, at påskedag (påskesøndag) falder på "den første søndag efter den første fuldmåne efter forårsjævnøgn", hvor forårsjævnøgn falder på enten 20. eller 21. marts.^{3,4}

Som et lille ekstra opmærksomhedspunkt kan nævnes, at hvis fuldmånen falder på en søndag, vil påskedag først falde på den efterfølgende søndag. Påskedag falder altså tidligst den 21. marts og senest den 25. april.

Hvis du når tilbage til år 1700, vil du muligvis opdage, at kalenderen dette år springer direkte fra 18. februar til 1. marts. De mellemliggende dage eksisterer simpelthen ikke. Dette skyldes, at Danmark (og Norge) dette år overgik fra den julianske til den gregorianske kalender. Igennem mange århundreder havde man ikke taget højde for, at længden på et år er lidt mindre end lige præcis 365 dage (det der i den gregorianske kalender er taget højde for via den korrekte beregning af skuddagene), hvilket betød, at påsken efterhånden faldt tidligere og tidligere år for år.

² https://da.wikipedia.org/wiki/Danske_helligdage

³ <https://da.wikipedia.org/wiki/P%C3%A5ske>

⁴ <http://www.rostra.dk/louis/andreart/Kalender.html>

De tidligere kirkebøgers dage og datoer

Det er ikke, fordi præsterne ikke kendte datoerne – det gjorde de skam. Og når de skulle indføre deres egne børn eller de fine folks børn i kirkebøgerne, så blev der gerne skrevet ikke blot fødselsdato, men også klokkeslæt for fødslen ind i bogen.

Datoerne for de kirkelige handlinger blev imidlertid næsten uden undtagelse angivet med en komplet uforståelig og ulæselig latinsk betegnelse, som fx Dominica Quasimodogeniti, gerne forkortet til Dom. Quas. eller tilsvarende.⁵

For at kunne oversætte den latinske betegnelse til en brugbar og korrekt dato er du altså nødt til ikke kun at vide, hvilket år, begivenheden finder sted, men også hvad betegnelsen rent faktisk betyder, og hvor den kan placeres ind i det kendte kalendersystem.

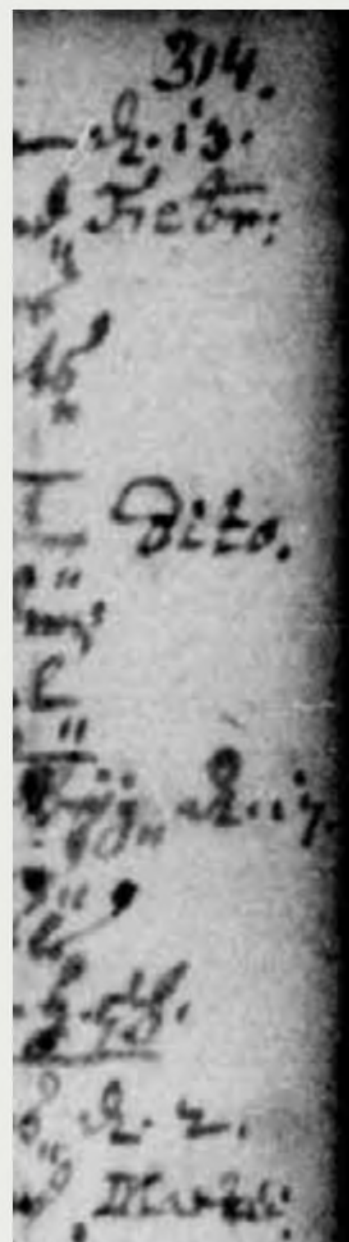
Med henblik på denne "oversættelse" var der i 1868 en orlogsdirektør, R.W. Bauer, der udarbejdede "Bauers Calender for Aarene 601 – 2200 efter Christi Fødsel". Denne bog og det program, som blev udviklet på basis af Bauers Calender, var i mange år den vigtigste og eneste hjælp til os stakkels slægtsforskere, og man kan stadig benytte programmet, som findes her: <http://www.morchslaegt.dk/bauers/bauer.htm>.

I dag er den nemmeste og mest umiddelbart tilgængelige hjælp at finde på denne hjemmeside <https://dinslaegt.dk/helligdager.php>, hvor du først vælger det relevante årstal. Herefter bliver du præsenteret for hele året med alle dets kirkedage og helligdage.

Når du vælger årstal fra 1770 og fremefter, vil du se, at en del af dagene er skrevet med lysegrå. Det betyder, at disse dage ikke længere er officielle helligdage, jf. ovenfor.

Det er også værd at bemærke, at en given dag ikke kun har ét navn på latin, men sagtens kan have to eller flere navne.

Hvis du har svært ved at læse, hvad præsten har skrevet, så er det en god ide at se på datoerne omkring den "ulæselige"; indførslerne i kirkebogen er nemlig (næsten altid) skrevet i kronologisk rækkefølge. Find en, som du godt kan læse, tidligere – så ved du, at din begivenhed har fundet

*Vor Frue Sogn, København, 1679-1703
Datoerne går fra 13. Febr. – d. 17. Febr. – d. 2 Martii*

sted efter dette tidspunkt. Nu er det måske lettere, når du kigger på kalenderhjemmesiden, at finde frem til noget, der ligner det, præsten har skrevet.

Endelig kan du få god hjælp i en latinsk ordliste, hvor der ikke kun findes betegnelserne for de forskellige kirkelige mærkedage, men også langt de fleste andre latinske ord, som en præst kunne finde på at skrive ind i kirkebogen.⁶

⁵ https://wiki.slaegt.dk/index.php?title=Kirkelige_m%C3%A6rkedage

⁶ https://wiki.slaegt.dk/index.php?title=Latinsk_ordliste

SÆT DIG IND I FAGET

Af Kathrine Tobiasen
Korsagervej 13, 8940 Randers SV
41 28 65 30
kto@slaegt.dk

I dag er vi vant til at slå op på nettet, hvis vi mangler svar på et eller andet. Vi taster nogle passende ord i Googles søgefelt, og i løbet af et splitsekund får vi sprøjtet en række mulige løsninger ud. Hurtigt og altid lige ved hånden.

Det fungerer også langt hen ad vejen. Der ligger ufattelige mængder af informationer ude omkring på nettet, og tit er problemet blot at finde frem til dem. Vi kan søge på vores aners navne og med lidt held finde hjemmesider, hvor de er placeret i lange anetavler, og vi kan lede efter stednavne og begreber og få dem beskrevet.

Men helt så enkelt er det ikke. Det kan være kompliceret at beskæftige sig med historiske forhold, og det er nødvendigt med en solid baggrundsviden for at forstå, hvordan tingene hang sammen, hvorfor folk før i tiden agerede, som de gjorde, og hvilke love og skikke, der lagde rammerne om hverdagslivet. Viden gør vores søgninger mere effektive og præcise. Ikke mindre vigtigt er det, at viden om forholdene

kan hjælpe dig med at skelne mellem skidt og kanel, som begge findes i rigelige mængder på nettet, hvor alle uden at blive tjekket kan lægge ud, hvad de måtte have lyst til.

Heldigvis er der gode steder at gå hen, når du søger viden. Det kan også ske på nettet. Danske Slægtsforskere har på deres hjemmeside www.slaegt.dk en sektion, *Kom godt i gang*, der netop henvender sig til nye forskere, med en samling artikler om alt, hvad du har brug for som grøn forsker. Du kan læse om de vigtigste kilder, hvordan du finder og bruger dem og får masser af gode tips. Fra forsiden, under *Genveje* i højre side, kan du downloade et hæfte *Ny i slægtsforskning*, der giver et hurtigt overblik.

Også Rigsarkivet har fin hjælp til at komme i gang med slægtsforskningen på adressen: www.rigsarkivet.dk/udforsk/ny-i-slaegtsforskning-kom-godt-i-gang/. Det er hos Rigsarkivet, du finder alle de vigtigste kilder som kirkebøger og folketællinger.

Disse websider giver god og pålidelig besked, men vi må ikke glemme bøgerne, der tit går mere i dybden og giver ro til det. Særligt skal fremhæves Jytte Skaaning og Bente Klerckes Rasmussens grundbog *Find din slægt – og gør den levende*. Den kommer i den grad rundt om emnet og forklarer ned i detaljer, hvordan du bruger fx lægdsruller og skifteprotokoller. Bogen har desuden et nyttigt kapitel om magtens hierarki, der hjælper dig til at forstå kommandovejene i fortidens systemer, noget, du får brug for, når du skal navigere mellem arkivalierne.

En noget mere kortfattet introduktion er *Slægtsforskning for begyndere* af Jørgen Green, der lægger vægt på, hvad du kan finde på nettet, og hvordan du gør det. Begge bøger kan købes i Danske Slægtsforskere's webshop, <https://dsshop2.dk>.

Hvis du virkelig vil have din baggrundsviden på plads, kan du gå til tobindsværket *Dansk kulturhistorisk Opslagsværk*, der indeholder ca. 600 fyldige artikler. De dækker den lange periode fra 1400 til ca. 1914 i Danmark og hertugdømmerne Slesvig og Holsten.

Indgangen til de mange gode vejledninger hos Danske Slægtsforskere

SVEND MOUSTGAARDS HISTORIE

Ole Moustgaard
Horsvangen 8
7120 Vejle Ø
0045 75816277
0045 51251806
www.ole-moustgaard.dk

Den 6. juni 2019 var det 75 år siden, invasionen (D-dag) blev startet. Tusindvis døde i de første mange dage af invasionen, og en af dem var Svend Immanuel Moustgaard fra Filskov, som meldte sig som frivillig til det canadiske regiment, "The Black Watch", i krigen mod nazismen. Han faldt i slaget ved Verrières Ridge i Nordfrankrig den 25. juli 1944.

Svend blev født 22. januar 1901 på Moustgaarden, Filskov, som nr. 4 i en søskendeflok på 8 drenge og 4 piger. Han voksede op på Moustgaarden og deltog i det daglige arbejde, og efter almindelig skolegang kom han på Grindsted Kost- og Realskole. I 1916 var han kostelev på skolen, og han fik en god eksamen.

Efter skolen i Grindsted blev han uddannet inden for kon- torfaget og boede i Vestergade i Aarhus. Svend aftjente sin værnepligt i Aarhus i 1923, men i 1926 rejste han til Canada for at prøve lykken, idet han mente, der var bedre indtjeningsmuligheder derovre.

*Svend Moustgaard.
Kilde: Mindesiden*

I august 1926 rejste han først til Harwich, dernæst til London og fra Liverpool til Quebec, hvor han ankom 14. august 1926. Han henvendte sig til immigrationskontoret i Winnipeg, og det første job fik han i Saskatchewan i Canada.

Livet var hårdt for Svend i Canada. Han prøvede forskellige jobs i landbruget i et utaknemligt klima – hårde vintre og meget varme somre, hvor der kunne forekomme forfærdelige haglstorme. Målet var at tjene så mange penge, at han senere måske kunne rejse hjem igen til Danmark som en rig mand. Det var en umulig opgave i depressionens tid i både USA og Canada.

Svend skrev 10 breve hjem til Moustgaarden i Filskov, hvor han fortalte om arbejdet og livet i det fremmede. Det sidste brev hjem er dateret 22. oktober 1927, hvor han skriver: *"Vi har haft en meget dårlig efterår og har kun kunnet tærse 15 dage af 2 måneder. Der er ikke de store penge at tjene ved det, og jeg har jo imidlertid arbejdet på måned gage hele sæsonen, så det berørte ikke mig. Jeg har ikke spor af nyt at fortælle, det vilde Vesten er mere tam end det gamle Danmark og vil slutte for denne gang."*

Fra denne dato – i oktober 1927 til familien den 18. oktober 1944 hørte om hans død – var der ingen forbindelse til ham, trods et ihærdigt forsøg igennem Røde Kors. Politimester Dreyer fra Give overbragte familien budskabet. Ifølge de militære papirer fra Canada havde Svend i en 10 års periode brugt navnet Sven Johnson i stedet for familienavnet. Derfor var det nok svært at finde ham.

De militære papirer kunne også oplyse, at han i 1943 arbejdede som smed i firmaet "Canadian Dock and Dredge Company" i Montreal. Han boede i en årrække hos en ven, Albert Fransen, St. Antoine, Montreal. Det var også her, Svend havde sin adresse og reference.

Svend meldte sig til militæret som frivillig allieret soldat i juni 1943, hvor han for at få lov til at kæmpe løj sig 3 år yngre!

Han meldte sig til regimentet The Black Watch. Black Watch er det ældste højlandsregiment i Canada.

Her var måske en mulighed for at vende hjem til Danmark?

Frivillige har siden regimentets start i Montreal den 31. januar 1862 tjent ved 5. Battalion, Volunteer Militia Rifles of Canada. Siden da har tusinder af canadiske borgere gjort tjeneste i Black Watch. Ud over at have bevogtet den canadiske grænse har de kæmpet i Boerkrigen, WW1, WW2 og Koreakrigen; de har styrket NATO's operationer i Europa og

FN's fredsbevarelse over hele verden. Desuden leverede de bistand til den civile hjælp, senest i Quebec og det østlige Ontario under iskatastrofer.

Efter endt træning i Canada blev han overført til England den 4. januar 1944. Han skulle egentlig have været afsted den 18. december 1943. Her deltog han i træningsforløb til infanteriet.

Først en måned efter invasionen den 6. juni 1944 ankom han til Frankrig. Han kom til Juno kysten den 6. juli 1944.

Ifølge registreringen blev han erklæret "Missing 28. juli 1944", men blev registreret dræbt den 25. juli 1944 – (*Killed in Action at Verrières Ridge*). Hvorfor datoen på Mindepladen angiver 24. juli 1944, er en gåde!

Bedømt ud fra de mange dokumenter, familien har fået tilsendt fra det canadiske ministerium og det danske konsulat i Canada, var det et frygteligt slag, Svend deltog i den 25. juli 1944 ved Verrières Ridge i nærheden af byen Falaise.

Ifølge flere canadiske kommentarer til kamphandlingerne den 25. juli 1944 må de betegnes som værende nogle af de mest katastrofale for canadiske styrker i 2. Verdenskrig. Ved angrebet på de tyske styrker om morgenen satte regimentet Black Watch 325 mand ind, og om aftenen var der 15 mand tilbage. 100 var blevet dræbt, og de øvrige var såret eller taget til fange.

Af alle faserne i planen var det fase 3, som formentlig krævede den mest præcise timing. To tidligere forsøg, begge udført af Essex Scottish Regiment og South Saskatchewan Regiment, var begge endt i blodbad. Uheldigvis for Black

Watch gik det galt fra starten. Deres panser- og artilleristøtte dukkede aldrig op – eller da den endelig gjorde, blev den skudt i smadder, og de var fire timer forsinkede, da de nåede deres samlingsområde ved St. Martin. Black Watch løb ind i kraftig tysk modstand, da de rykkede fra Hill 61 til landsbyen. Ved angrebet på Verrières højderyggen blev de udsat for beskydning fra tre sider. "Fabriksområdet" syd for St. Martin, Verrières højderyggen selv og tyske enheder på den anden side af Ornefloden. I løbet af få minutter var kommunikationen blevet afbrudt, og Black Watch mistede alle undtagen 15 af sine angribende soldater. Det var den blodigste dag for de canadiske styrker siden starten af krigen.

Rapporten er først skrevet den 9. oktober 1944. Af rapporten fremgår det, at Svend er savnet (missing), og at han vil blive begravet nær det sted, han er faldet. Adressen er BRETTEVILLE-SUR-LAIZE CANADIAN WAR CEMETERY III. F. 12. Familien ansøgte om hjemtagelse af Svends lig, men det blev afslået, selvom Svend stadig var dansk statsborger.

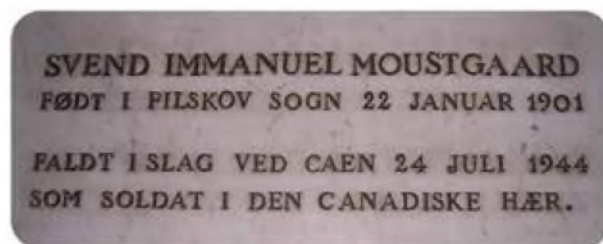
I juni 1947 var der en del borgere i Filskov og omegn, der ønskede at få opsat en mindeplade for Svend Immanuel Moustgaard. Forsvarsbrødre-foreningens formand, overbetjent N. C. Nielsen, oplyser: Lærer A. M. Andersen, Filskov, indbragte for Bestyrelsen et Forslag om at hædre den faldne Soldat Svend Immanuel Moustgaard ved at sætte ham et Minde i hans Fødesogn.

Forsvarsbrødre-foreningen i Sdr. Omme indkaldte til møde om dette, satte en indsamling i gang, og i juni 1947 rejste daværende førstelærer Anders Michael Andersen til Kirkeministeriet i København for at få godkendelse til en mindeplade opsat i kirken i Filskov.

Resultatet af det nedsatte udvalgs arbejde blev den smukke mindeplade i kirken.

Svends gravsten på krigsgravpladsen i Bretteville-sur-Laize.
Kilde: Mindeside om Svend Moustgaard.

Svend blev tildelt Hans Majestæt Kong Christians den Tien-des Fortjenstmedalje (posthumt) og flere krigsmedaljer, som kan ses på lokalarkivet i Filskov.

Den 16. maj 2019 udkom en bog af lektor, cand.mag. i historie, Jakob Tøtrup Kjærsgaard, med titlen "*Den Røde Brænding*", som omhandler de danske frivillige under invasionen i Frankrig. Her er Svend Immanuel Moustgaard nævnt. Mindesiden for Svend Moustgaard: www.ole-moustgaard.dk
> Mindeside om Svend Moustgaard.

KRIGE OG SOLDATER

Af Kathrine Tobiasen
Korsagervej 13, 8940 Randers SV
41 28 65 30
kto@slaegt.dk

Indledning

Gennem de sidste halvandet hundrede år har vi vænnet os til at leve i et land, der ikke er i krig. Under Anden Verdenskrig blev vi godt nok ufrivilligt inddraget af den tyske besættelsesmagt, og i de seneste årtier har vi haft soldater i kamp i lande som Irak og Afghanistan. Det har kostet soldaterliv, og under besættelsen slap vi ikke for sabotageaktioner og bombardementer, men derudover har vi været forskånet for egentlige krigshandlinger inden for landets grænser.

Sådan har det ikke altid været. Tværtimod har den ene krig nærmest afløst den anden indtil et godt stykke op i 1700-tallet, og i 1800-tallet kunne vi notere tre krige, der havde stor indflydelse på datidens samfund, folks dagligdag og ikke mindst nationalfølelse. Krige har naturligvis været ført på forskellig vis afhængig af, hvad man havde af krigsteknologi og mandskab, men op gennem tiden ser vi også, hvordan hvervningen af soldater har skiftet, og hvordan magtkampe mellem de herskende grupper såsom kongen og adelen, har spillet ind. Ved siden af har befolkningen så måttet leve med de ulykker, som krigen har påført dem, og ofte har de været dem, der måtte bære de største ofre. Hvilket vi kan finde en del vidnesbyrd om i vores kilder.

Temaet vil både handle om civilbefolkningens vilkår under krigen og om militæret. Det er ikke en trin-for-trin vejledning i at bruge kilderne – til det formål må henvises til de gode bøger og hjemmesider, der findes. Fokus vil være på tiden fra 1600-tallet og frem til 1900, da det er i den periode, vi som almindelige slægtsforskere har de største chancer for at finde oplysninger om vores aner. Søens folk og søruller er ikke medtaget; de udgør en historie for sig.

1600-tallet

Gennem hele første halvdel af århundredet sad Christian IV på den danske trone, og med ham havde vi en regent med høje ambitioner om at være den store nordeuropæiske fyrste. Han havde et rimelig stort landområde under sig: Norge,

Danmark i krig. I dette tilfælde i 1658, hvor man fra dansk side d. 29. oktober følger den hollandske flåde under admiral Opdam, der passerer gennem Øresund på vej til at støtte svenskerne. Maleri af F. C. Lund fra 1872. SMK.Open.

de nordatlantiske øer og den sydlige del af nutidens Sverige, Skåne, Halland og Blekinge, samt hertugdømmerne mod syd, Slesvig, Holsten og Lauenborg, der godt nok ikke var en del af kongeriget, men dog hørte under den danske konge.

I det, der i dag er Tyskland, men dengang var et antal fyrstendømmer, havde man ikke overstået stridighederne omkring reformationen. Her rasede fra 1618 Trediveårskrigen mellem katolikkerne, anført af den tysk-romerske kejser, og protestanterne i det nordlige Tyskland og Bøhmen. Denne krig ønskede Christian IV at blande sig i, helst som den ledende protestantiske regent. Det danske krigsråd, som bestod af adelige, delte ikke ambitionerne, da det naturligvis betød store omkostninger for landet, og kongen fik ikke grønt lys til bare at udskrive de stykker, han mente at have behov for.

Resultatet var katastrofalt for kongen, der led et klart nederlag ved Lutter am Barenberge i 1626, og året efter blev Jylland invaderet af tyske tropper. Heldigvis var den danske flåde så stærk, at fjenden ikke lykkedes med at fortsætte til øerne. Christian gav dog ikke så hurtigt op; han ønskede at styrke hæren, så han kunne slå til igen, men rigsrådet strittede igen imod.

Den danske stat havde en bundsolid indtægtskilde: Øresundstolden. Øresund og de to bæltter var danske farvande, og alle, som ville passere ad disse yderst vigtige handelsveje, måtte betale told. Det gav mange penge i kassen, især da der kunne skrues op for beløbet, hvis riget fattedes penge

til de mange krige. Men det kom også til at fungere som en akilleshæl, idet flere store handelsmagter – som først og fremmest Nederlandene – havde vital interesse i at røkke ved magten til at udskrive told. Der var flere, der kunne få øje på fordelene ved, at der sad forskellige kongemagter på hver side af sundet, så ingen kunne kradse penge ind.

Svenskerne var fra gammel tid arvefjenden, og de havde næppe glemt det stockholmske blodbad i 1520, som Christian II var ansvarlig for. De var heller ikke begejstrede for tolden, så i 1643 slog de til, støttet af Nederlandene, der forsynede dem med skibe. Feltmarskal Lennart Torstensson trængte ganske uden varsel og krigserklæring op i Jylland sydfra, og et par måneder senere angreb general Gustaf Horn i Skåne. Den danske konge var aldeles uforberedt, men det lykkedes flåden at forhindre fjenden i at invadere Sjælland og øerne. Der blev indgået en fredsaftale, ifølge hvilken Danmark måtte afgive flere områder, bl.a. Halland for 30 år. Og Øresundstolden skulle sættes mærkbart ned.

Efter denne ydmygelse forsøgte Christian IV at opruste, og hæren blev forøget. I 1657 var Sverige optaget af krig mod Polen, så den nye danske konge, Frederik III, anede muligheden for revanche og erklærede krig. Det endte som bekendt katastrofalt med, at svenskerne igen oversvømmede Jylland, og i den kolde vinter marcherede fjenden over bælteerne og indledte belejringen af København. Det lykkedes at slå svenskerne tilbage, men freden i maj 1660 blev hård, og Danmark måtte afstå Halland, Blekinge og Skåne samt Bornholm, som dog befriede sig selv.

Et forsøg på at erobre det tabte land tilbage i 1675-1679 var heller ingen succes. Selv om Danmark vandt flere slag, blev fremmede magter afgørende. Frankrig ønskede ikke et styrket Danmark, og derfor endte fredsslutningen i et status quo. Landene øst for Øresund var og forblev tabt for evigt.

Hvervede soldater og rytterbønder

En stor del af 1600-tallets hære bestod af hvervede (geworbne) soldater. Man (som regel kongen) lavede en kontrakt med en hærfører, øversten, og aftalte nærmere om hærens størrelse, mål for kampen og soldaternes løn. Oftest blev mandskabet hentet i udlandet, og groft sagt kunne man få, hvad man ville, bare man betalte for det.

Der var dog det åbenlyse problem med sådanne hvervede hære, at de gjorde deres arbejde for at tjene til dagen og vejen, ikke fordi de kæmpede for den gode sag eller deres

En situation fra belejringen af København 1658, hvor svenskerne gik i land på Amager, og det kom til et slag mellem Dragør og Store Magleby. Udfaldet på Amager 1658 er malet af C. A. Lorenzen 1791. SMK.Open.

konge og fædreland, og deres troskab rakte ikke længere, end til et nyt, fordelagtigt tilbud viste sig. Hvis solden udeblev, tog de deres betaling, hvor det var muligt, gerne ved at plyndre den befolkning, de befandt sig i uden hensyn til, om det var venne- eller fjendeland. Kongen ønskede derfor en hær bestående af udskrevne danske soldater, mens adelen ikke var interesseret i en stor, stående hær, som betød en større udgift og ovenikøbet rykkede magten i retning af majestæten.

Men efter enevældens indførelse fik kongen magt til at gøre, hvad han fandt bedst, og Christian V oprettede kort efter, at han havde sat sig på tronen i 1670, fire nationale rytterregimenter, et på Sjælland, et på Fyn og to i Jylland. Disse blev starten på ryttergårdsystemet, hvor der blev dannet rytterlægder, hver på 8 tønder hartkorn. Bønderne i lægdet slap for de tunge pligter, hoveri, landgilde og skatter, mod at underholde en fuldt udstyret rytter og hans hest. Det var krongodset, typisk de gårde, kronen havde overtaget fra kirken efter reformationen, som blev brugt til formålet.

Ordningen var ikke uden problemer for bønderne. Rent økonomisk var det hårde tider oven på svenskekrigene, og armod og misvækst var udbredt i hele landet. Der var regler for, hvad rytterne skulle have af udstyr, og der har været mange bryderier om, hvor meget rytterne med rimelighed kunne forlange. Trods de dårlige tider har hæren krævet, hvad den havde ret til, og den havde midler til at straffe, hvis bønderne ikke efterkom kravene. Den 26. juli 1687 kan man læse i kassebogen for 1. jyske Rytterregiment: "Opsat en pæl i Hillerslev, Janderup Sogn, efter hr. Landcommissari Befaling, til straf for de modvillige og ulydige rytterbønder. Kostet med træ, jernlænker og at opsætte: 1 rdl. 1 mark".¹

¹ Jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Ved Holger Hertzum-Larsen, s. 3

Selv om der burde være regler for rekrutteringen af soldater, kunne nogle officerer føre sig lovlig emsig frem. Hæren var altid i bekneb for mandskab. Det kunne en sag fra Billum Sogn 1694 tyde på. En rytterbonde ved navn Niels Nielsen klagede til regimentsskriveren over, at hans søn, også kaldet Niels Nielsen, i drukkenskab havde henvendt sig til en korporal, der havde kvarter i nabolaget, og der havde han fået 2 mark på hånden. Til gengæld skulle han være rytter i oberstløjtnantens kompagni. Men sønnen havde handlet uden sine forældres vilje og havde slet ikke lyst til krigsvæsen. Dertil kom, at faren var en gammel, svagelig og mest sengelig-gende person, som ikke kunne drive gården uden sønnens hjælp. Følgelig håbede han, at "de gode Herrer i henseende til Gaardens Conservation som ellers muligt øde skal blive henliggende, ville mage det saa for ermeldte unge Person Niels Nielsen igen fra Rytteriet maa entlediges."

Regimentsskriveren tog sig af sagen og fik det maget, så at "denne Niels Nielsen skal blive relaxeret, og igen til sine Forældre hjemkomme, men skal dog med straf blive anset, formedelst han saa ubesindigt har ladet sig antage."²

Wassertor i hansabyen Wismar er fra 1450 og stod der, da et regiment af danske soldater var på togt til egnen omkring 1678.

² Ibid., s. 13-14

³ Ibid., s. 2

⁴ V. Horne Herredsfoged. Tingbog 1646, AO opsl. 123 og 127

⁵ Slægtsforskeren 2, 2020, s. 4 ff.

Det vil være meget spredt, hvad man kan finde om enkelte soldaters deltagelse i krigene, men indimellem kan man være heldig. Simon Madsen var i 1670'erne rytterbonde på Bandsbjerg i Janderup Sogn, Ribe Amt. Selvom han havde sin gård at tage hånd om, blev han udkommanderet og kom med hæren til Rügen for at kæmpe mod svenskerne i forsøget på at få det tabte land tilbage. I regimentets kasse-regnskab kan vi læse: "Denne mand har kontinuerligt været rytter og blev for Wismar."³ Om han faldt i kamp eller døde af andre årsager ved byen Wismar, melder regnskabet ikke noget om, men det har tydeligvis været hårdt for hans kone, der beskrives som forarmet, og gården er så godt som øde. Løsningen er at finde en ny fæster og ægtefælle, som kan forsøge at rette op på skaderne.

Befolkningen

Som nævnt var landet, i særklasse Jylland, i flere perioder besat, først af de kejserlige, tyske tropper og siden af svenske regimenter. Under svenskekrigene huserede desuden polakker og brandenburgere, der egentlig skulle støtte den danske konge, men kunne gå hårdhændet til værks, hvis lønnen udeblev. Det er klart, at den slags kom befolkningen til at lide under, og det er der bevaret mange beretninger om.

Allerede under Torstenssonfejden var den gal. Den 19. september 1646 vidnede to mænd med oprakte fingre og ed på, at de en fjorten dages tid før Skt. Hans 1644 havde set, at to af svenskens ryttere, som lå i Varde, var kommet til Niels Madsen Rasch i Bandsbjerg. Her tog de med vold og magt en sort gilding, imod fæsterens vilje og minde, og uden at give ham nogen betaling for den. Senere var hesten dog alene kommet drivende hjem til Mads Rasch. Mindre heldig var Mads Pedersen i Nørhebo, der også havde måttet afgive en hest til den lange ægt (arbejdsrejse), som hestene blev brugt til. Da hans hest kom tilbage igen, var den "fordærvet og døde en otte dages tid derefter."⁴ De to bønder har næppe regnet med at få nogen form for erstatning for deres tab, men har nok følt behov for at få et tingsvidne på, hvad der var foregået.

I Slægtsforskeren nr. 2 2020 kunne Thorkild Christensen dog fortælle om, hvordan svenskerne i Nordjylland ligefrem havde været vellidte. De svenske tropper havde i det store og hele opført sig ordentligt over for befolkningen, og der skulle endda være eksempler på, at de havde optrådt som faddere, hedder det i artiklen, der desuden påpeger, at de allierede troppers lejesoldater langt fra kunne opfattes som befriere.⁵ Der har givetvis været forskel fra egn til egn, og officerer og soldater er også mennesker, der kan opføre sig retsindigt.

Men artiklen fik andre til at sætte sig ved tastaturerne for at

melde om tilfælde, hvor samme svenske hær havde begået grove overgreb over for lokalbefolkningen. Niels Brandrup kunne i det følgende nummer af bladet fremlægge flere grumme eksempler fra Langeland, hvor svenskerne efterlod mange tomter efter ødelagte huse og en befolkning, der var så forarmet, at størsteparten manglede brød.⁶ Vi kan nok gå ud fra at oplevelserne med "gode svenskere" har været undertagelser fra reglen.

Kriges trofaste følgesvende var sult og epidemier; sulten var et resultat af, at bønderne ikke i fred og ro kunne dyrke deres marker, og sygdomme spredte sig livligt under de usikre forhold. I det sydlige Jylland var flere sogne hårdt ramt; i Øse og Næsbjerg Sogne i Ribe Amt kunne præsten indføre hele 187 døde i kirkebogen for 1659.

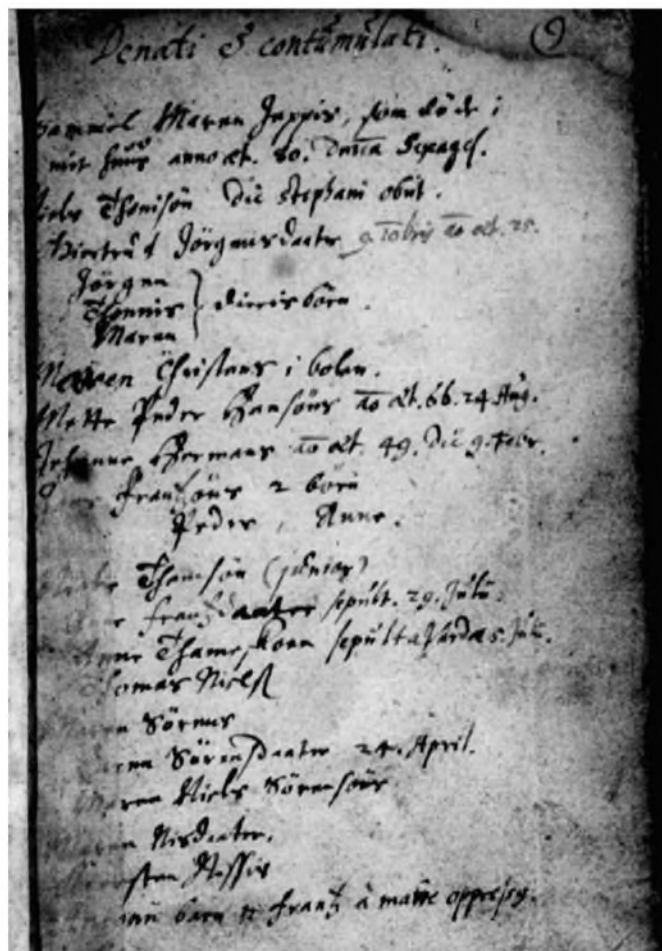
I nabosognet Grimstrup var listen over afdøde uhørt lang; hele familier, ægtepar med deres børn måtte lægges i jorden. Sognepræsten startede sin opregning af døde dette år med følgende lille beretning: "Aff de Fremmede Giester som Gud haffer sendt os her ind til at straffe vores Synder fredeligen, døde aff Vestergaarden her i Grimstrup en person, som bleff ført til Kierkegaarden die 13 Januarii. Ellers døde en i Rosthøj oc nedlagt i en Kaalgaard." Det kunne se ud til, at de døde fjender ikke altid blev behandlet med den sædvanlige respekt. I øvrigt ser vi, at der var så mange døde i sognet denne vinter, at præsten helt har opgivet at sætte dato på begravelserne.

Overalt i landet vil kirkebøgerne kunne levere dokumentation for krigenes og sygdommenes rasen. Prøv engang at tjekke, hvis du befinder dig i et sogn med en velbevaret, gammel kirkebog.

Kilder

Om hvervede soldater er det svært at finde oplysninger, men når det drejer sig om rytterbønderne er der helt andre muligheder. Her findes arkiver på linje med store godsarkiver med fæste- og skifteprotokoller m.v. Find dem via Daisy under de enkelte rytterregimenter. Nogle af de vigtigste arkivalier, især skifteprotokoller, er digitaliserede, men i de fleste tilfælde må vi stadig bestille originalerne og begive os til en af Rigsarkivets læsesale.

For den tidlige periode, som det her drejer sig om, har vi en fin kilde i regimenternes kasseregnskaber. I disse kan vi læse om, hvornår en gård har skiftet fæster, når en søn, svigersøn eller en helt tredje har taget over. Det er noteret,

Kirkebogen for Grimstrup Sogn anno 1659. Her ses en del af årets mange døde; ved mange af dem mangler datoen ved begravelserne.

hvis en gårdmand har haft uheld med sine husdyr og måske skal have hjælp til at anskaffe sig en ny hest. Om høsten har været dårlig, så en forstrækning er nødvendig. Og om en bonde ikke har passet sin gård og måske er stukket af fra den, hvilket kræver en ny mand, der har mod på at overtage et misligholdt sted.

Der er altså tale om en kilde, der indeholder rigtig mange fine oplysninger, også om sociale forhold i en vanskelig tid, men desværre kan intet findes online. De er heller ikke specielt nemme at finde via Daisy, idet de gemmer sig under arkivskaberen *Reviderede regnskaber, Regimentsregnskaber*. Men her ligger de altså, både som mikrofilm og i original papirform. Under samme arkivskaber ligger en håndskreven (ikke gotisk) seddelregistratur til regnskaberne, som er digitaliseret og kan læses på Arkivaliononline.

Har du aner i det sydvestlige Jylland, er du dog heldig. Holger Hertzum-Larsen har afskrevet dele af 1. jyske Rytterregiments kasseregnskab. Afskrifterne er udgivet i bogen *1. Jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred*

⁶ Slægtsforskeren 3, 2020, s. 44

⁷ Grimstrup Kirkebog 1655-1706, s. 8

1678-1715, som kan læses på Slægtsforskernes Bibliotek på adressen <https://slaegtsbibliotek.dk/921038.pdf>.

En anden meget anvendelig kilde til egnen er samme forfatters *Syn på ryttergods 1686*, der beskriver 1100 gårdes avl, besætning og bygninger under 1. jyske Rytterregiment. Bogen dækker de gamle Bøvling, Lundenæs og Riberhus Amter samt Andst Herred i Koldinghus Amt. Originalen findes på Rigsarkivet under arkivskaber *1. Jyske Rytterregiments Gods* og arkivserie *Besigtigelsesprotokol*.

1700-tallet

I årene op til århundredskiftet var flere danske regimenter og bataljoner udlånt til fremmede hære. En stor gruppe blev sendt til England for at støtte landet i kamp mod Frankrig, og senere var det Østrig og kejseren af Tyskland, der modtog hjælpetropper. Det har været ganske almindeligt at bruge en hær, man ikke selv havde behov for i øjeblikket, til at støtte sine allierede.

Men i 1700-tallets begyndelse blev der brug for tropperne på hjemmebanen. Det var igen svenskerne, det gjaldt, i det der siden er blevet kendt som Den Store Nordiske Krig, som varede til 1720. Først en kort krig i 1700, hvor den danske konge hurtigt måtte slutte fred. Men i 1709, hvor svenskerne var optaget af krig mod Rusland, anede Frederik IV en chance for at vinde Skåne, Halland og Blekinge tilbage. Krigslykken bølgede noget frem og tilbage og startede med en sejr til Sverige i 1710, men siden blev svenskerne trængt tilbage, og det hele sluttede, uden at der blev flyttet grænser. Heller ikke denne gang lykkedes det at vinde det tabte tilbage.

Resten af århundredet faldt der ro over feltet. Danske tropper var på hjælpeaktioner i udlandet, men i 1769 gerådede riget i krig mod en usædvanlig modstander, Algeriet. Dette land bedrev en udbredt slavehandel og for at slippe for at få kapret skibe betalte Danmark hvert år en sum penge. Da denne sum i 1769 blev sat op, nægtede danskerne at punge ud, og krigen brød ud. En flåde blev sendt afsted fra Danmark, men operationen var fulgt af uheld: Dele af besætningen blev syge, og der var problemer med det tunge skyts. Togtet måtte opgives, uden at man havde fået noget som helst ud af det.

Endnu en mindre krig mod Sverige blev det til en snes år senere. En alliance med Rusland, som var i krig med Sverige, betød, at Danmark måtte angribe arvefjenden. Det skete nord for Göteborg. Selve krigen var forholdsvis ublodig,

og der var kun tale om et enkelt slag; problemerne opstod først på tilbagevejen. Vejret var koldt og klamt, og det kneb så meget med provianteringen, at soldaterne måtte samle tyttebær for at få en smule at spise. Hjemturen fra det, der siden blev kendt som Tyttebærkrigen, kostede mange af dem livet.

Men hjemme i Danmark herskede freden, og det betød, at bønderne fik ro til at dyrke deres marker, og andre erhverv kunne udvikle sig. Befolkningen voksede, hvilket stillede krav til produktion af fødemidler. Landbruget måtte drives effektivt og mere jord gerne opdyrkes. Det sidste affødte bl.a. planer om at bryde heden op og forvandle den til agerjord; til formålet importerede man folk fra det sydlige Tyskland, kartoffeltyskere, og det første ledte frem mod de store landbrugsreformer sidst i århundredet.

Hæren

I 1700-tallet bestod en stor del af hæren stadig af hvervede soldater, hvoraf over halvdelen var udenlandske. Der var visse krav til soldaterne: De skulle være raske og uden legemlige skavanker, og ifølge et reglement fra 1747 måtte de ikke være under 17 år, dog kunne 15-årige antages, hvis de var i vækst. De skulle endvidere tage sig godt ud, det nævnes endda, at de skal være "af smuk Anseelse", for de repræsenterede både standen og den enevældige konge, og det skulle ske med ære og værdighed. Der var regler for deres højde, der altid blev noteret i tommer, og for at kun en vis procentdel måtte være gift. Det hører her med i billedet, at den kontrakt, soldaterne underskrev, som regel gjaldt for 8 år, så de kunne gå ind til en lang periode i cølibat.

Lønnen var langt fra fyrstelig. I 1785 var daglønnen for en musketer (en fodfolkssoldat, der var bevæbnet med en musket, en flintebøsse) 6 skilling, mens en korporal kunne indkassere det dobbelte, en fourer (en underofficer med ansvar for hærens proviant) fik 14 skilling og en kommandosergent 18 skilling.⁸ Dertil kom dog udrustning og brød, og soldaterne var fritaget for visse skatter. Hvis de gjorde en kvinde gravid, slap de i første omgang for straf. Forordning om Militaires Leiermaal af 29. december 1696 indledes med følgende: *De militaire Personer af Under-Officerer og Gemen, som enten tiene til Lands eller Vands, maae, naar de ikke ere Gifte, for den første Gang de sig med Leiermaal forsee, være frie for aabenbare Skriftemaal samt de i Loven anmeldte Leiermaals-Bøder; men anden Gang skal de baade betale Leiermaals-Bøderne, og desuden paa Skarpeste Maader udstaae Kirkens Disciplin, og hvis de det tredje Gang gjøre, da skal*

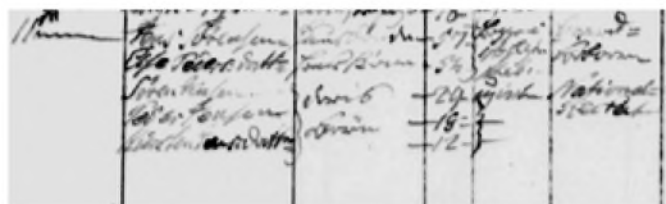
⁸ Jørgen Green: Slægtsforskning i lægdsruller, søruller og i hærens og søværnets arkiver, s. 36

de, foruden forskrevne Straf, endogså sluttes i Jern til Skubkarren og arbeide i 3 Aar ved næste Fæstninger.⁹

I perioden 1767-1803 havde man en særlig gruppe hvervede, de såkaldte nationale rekrutter. For hver 500 tdr. hartkorn skulle udskrives en rekrut, der skulle gøre tjeneste i 6 år. Der var tale om et forsøg på at spare penge, og rekrutterne, der passede deres civile arbejde, når de ikke var indkaldt til øvelser, fik løn i form af håndpenge.

Ordnningen blev bevaret, i let ændret form, efter stavnsbåndets ophævelse. Nationalrekrutter blev udpeget i forhold til befolkningstallet, og det skete ved lodtrækning. De udtrukne var forpligtede til at deltage i 28 øvelsesdage årligt gennem de 8 år, som tjenesten varede, for hvilket de fik 7 rdl. pr. år. Hvis en rekrut var klar til at starte en tilværelse som gårdmand, var det muligt at afslutte tjenesten ved at stille en substitut. I starten lå antallet af rekrutter omkring 5-600 personer, men sidst i århundredet nærmede tallet sig 6.000.

I folketællingen 1801 vil der derfor være gode chancer for at støde på nationalrekrutter. Som eksempel kan nævnes Søren Jensen, 29 år og ugift, hjemme hos sine forældre i Stenderup, Ansager – og altså National-Recrut. Han giftede sig i oktober 1803 med en pige fra nabolaget, men overtog først i 1808 sin svigerfars gård. På dette tidspunkt har han sikkert overstået sin rekruttjeneste.

Fra folketællingen 1801 ses her Jens Sørensens husstand i Ansager. Ved den 29-årige søn, Søren Jensen, er anført, at han er "ugift og National-recrut".

Rytterbondeordningen fortsatte ind i 1700-tallet, men viste sig efterhånden ikke at være den bedste løsning, når det gjaldt om at skaffe mandskab til en hær. 1719 startede man med at sælge ryttergodset i 1. jyske Regiment (Vestjylland), og siden kom turen til det øvrige, så det i 1770'erne var så godt som afviklet over det ganske land.

Landmilitsen

Allerede i 1600-tallet havde man en landmilits, en hær af udskrevne soldater, men i 1701 blev den reorganiseret og

styrket betragteligt. Landet, dvs. landbrugsområderne bortset fra ryttergodset og godserne, blev opdelt i lægder, der hver skulle stille en soldat. Et lægd dækkede ca. 20 tdr. hartkorn, hvilket betød, at rundt regnet hver tredje gård på øerne og hver fjerde eller femte i Jylland skulle stille med en soldat.¹⁰ Der taltes ikke om stavnsbånd i denne periode, men reelt var det tilfældet. Det var godsejerne, der blandt deres fæstere skulle levere soldaterne, og derfor skulle de have styr på mandskabet. De havde dog ikke retten til at afgøre, hvem der skulle udskrives. Den ret tilfaldt sessionen. Derfor skulle alle udskrivningspligtige møde på sessionen, hvis medlemmer så kunne vælge de bedst egnede til soldatertjenesten.

Dette førte til konflikter mellem session og godsejere. De sidste var ikke interesserede i at afgive deres gode folk til militæret. Også den nu og da lange rejse til sessionen, som alle de unge karle måtte ud på, førte til kritik. For slet ikke at tale om den hårdhændede behandling, soldaterne kunne komme ud for under tjenesten, og som kunne gå ud over deres arbejdskraft og -evner. Det kan nok ikke undre, at godsejerne mange gange prøvede at snyde på vægten og holde deres bedste karle for sig selv.

En soldat kunne godt blive fritaget for tjenesten. Det var især tilfældet, når en karl skulle overtage fæstet på en gård. Godsejeren skulle blot stille en anden soldat i stedet for.

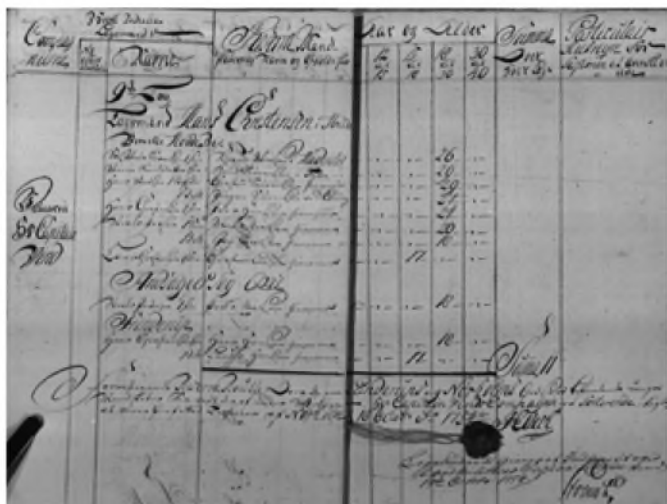
Godsejerne var nødt til at have et overblik over deres udskrivningspligtige mandskab, og til formålet førte de en form for lægdsruller, ofte kaldet reserveruller. De er indrettet, som vi kender det fra de senere ruller. Karlene indførtes ofte i rullen under deres far og med oplysninger om alder, tilholdssted og eventuelle skavanker, og rullerne førtes med jævne mellemrum, fx et par år. De udgør således en fantastisk kilde, hvis man vil følge unge mænd i 1700-tallet, ikke mindst i sogne, hvor kirkebøgerne ikke er bevaret. Hvis man gik og troede, at folk under stavnsbåndet ikke bevægede sig uden for deres sogne, vil man her få mange beviser for, at det slet ikke var tilfældet.

Desværre er det langt fra alle rullerne, der er bevaret, men man har jo lov til at være heldig. Du finder reserverullerne ved at søge på det relevante gods på www.rigsarkivet.dk og tjekke, om der skulle være lægds- eller reserveruller blandt arkivalierne. Brug Daisy, da du så også får de ruller med, som (endnu) ikke findes på Arkivalieronline, men som kan bestilles til gennemsyn på en af Rigsarkivets læsesale.

⁹ Soldater og fadderskab. Tråd i DIS-Forum, 29. 5 2007

¹⁰ Peter Henningsen: Stavnsbåndet, s. 28

Et opslag fra reserverullen fra Nørholm Gods. På venstre side ses fædrenes og sønnernes navne og ud for hver søn er noteret hans aktuelle opholdssted. Højre sider viser de værnepligtiges alder.

Forordningen om landmilitsen af 1701 søgte at tage hånd om, at soldaterne blev behandlet ordentligt. De skulle møde til eksercits hver søndag efter gudstjenesten – i månederne februar-april og juni-august skulle det dog kun ske hver anden uge¹¹; om sommeren skulle der trænes i to timer og om vinteren kun en time, men oveni kom den tid, soldaterne skulle bruge på at komme frem og tilbage til eksercerpladsen, der godt kunne ligge et stykke vej fra hjemsoget. Endelig var der kompagniovelser fire gange årligt, og disse kunne betyde endnu længere rejser.

Pastor Oluf Lundt, der i 1687-1760 var præst Væggerløse Sogn, Maribo Amt, har i sin kirkebog jævnligt tilføjet betragtninger over hverdagslivet i sognet og i samfundet i det hele taget og dermed gjort denne kirkebog til en ekstraordinært spændende kilde. 1. august 1700 fortæller han, hvordan svenske skibe lagde til ved kysten, og mandskabet kom i land for at proviantere. Denne gang foregik det dog på anstændig vis: "Svenskerne købte liberalt ind for deres egne penge, alt hvad de behøvede, og de hverken plyndrede eller brandskattede. Den sjællandske bonde kørte med al slags proviant til svenskernes lejr og blev rigtigt betalt." Men frygt for, hvad der kunne ske, satte sognefolkene i beredskab; de flyttede så meget som muligt af deres bohav og værdigenstande i sikkerhed. 15. august kan præsten berette, at byens mænd forsamles for at mønstre, "som de gjorde hver søndag i ovennævnte krigstid, hvor de også opsatte et mål, som de

skulle skyde efter". Desværre kom en af skytterne ved et uheld til at ramme en kone, der gik fordi. Heldigvis kunne bartskeereren skære kuglen ud og "lægede kvinden, så hun ikke fik noget men herfra."¹²

Eksercitsen var hård; soldaterne skulle lære at rykke frem i geledder, som på ingen måde måtte brydes. Det krævede respekt, ja, frygt for officererne. Opsætsige soldater blev straffet korporligt, og ved eksercerpladserne var opstillet en træhest og en straffepæl. Spidsrodsstraffen, som blev brugt blandt de hvervede soldater, måtte dog ikke tildeles militssoldaterne. Men modviljen mod at komme til at springe soldat var så udbredt, at flere karle rømmede eller lemlæstede sig selv ved fx at hugge fingre af. Nogle flyttede til andre dele af landet, andre forsøgte at blive optaget på latinskoler for at blive fredet.¹³

Til gengæld for deres tjeneste slap soldaterne med en lavere skat, og forordningen bestemte, at de skulle "agtes og æres udi alle Samkvem".

Landmilitsen skulle kun anvendes til forsvar af riget; den skulle ikke sendes på angrebstogter ud af landet, men under Den store Nordiske Krig kneb det gevaldigt at overholde dette; resultatet var en voksende modvilje mod at blive soldat, og bønderne gjorde, hvad de kunne for at undgå det.

Stavnsbåndet

Problemerne med at finde karle, der var egnede til tjeneste, steg op gennem århundredet. Det var mærkbart for gods-ejerne, der havde svært ved at finde fæstere til deres gårde. Især da Christian VI i en kort periode 1730-33 afskaffede landmilitsen, benyttede mange unge mænd lejligheden til at rejse – ind til købstæderne eller ud af landet.

Det gik slet ikke. Derfor indførtes det egentlige stavnsbånd i 1733, sikkert med den bagtanke, at godsejerne kunne holde på deres fæstere og slippe for ledige fæstegårde. Med den nyorganiserede landmilit blev tjenestetiden sat op til 12 år, der dog kunne afbrydes, hvis karlen fik en gård i fæste. Nyt var også, at man kun skulle eksercere de første to år, mens man kunne nøjes med et par fælles kompagniovelser de øvrige år.

1788 ophævedes stavnsbåndet igen. Tidsånden krævede, at bondestanden sattes fri til at bosætte sig, hvor dens medlemmer ønskede det, og til den ende måtte udskrivningen til

¹¹ Ibid., s. 28

¹² Historiefortælling fra Væggerløse Sogn 1687-1730. Sammenskrevet og transskriberet af Kirsten Sanders, s. 28-32.
Kan læses på Slægtsforskernes Bibliotek: slægtsbibliotek.dk/807083.pdf

¹³ Jørgen Green: Slægtsforskning i lægdsruller m.v., s. 55

militæret omorganiseres. Det var jo godsejernes forpligtelse til at stille soldater, der var argumentet for stavnsbåndet. At dets ophævelse ikke med et slag gjorde bønderne frie og ligeværdige samfundsborgere er så en anden ting.

Værnepligten

Afløseren for landmilitisen og stavnsbåndet i 1788 var værnepligten. Ordet skal forstås helt konkret: Militærtjenesten blev en pligt til at værne konge og fædreland. Godsejerne skulle nu ikke længere udtage soldater; det skete i stedet ud fra lægdsruller, hvor alle drengebørn skulle indføres. Et lægd svarede groft sagt til et sogn, og i hvert lægd havde lægdsmanden pligt til at holde rullen opdateret. En ting var dog uændret: Værnepligten hvilede kun på landbefolkningen, som skønnedes bedst egnet på grund af en hårdt opdragelse, og fordi den fra barndommen var vant til legemligt arbejde og derfor var den sundeste og stærkeste del af befolkningen.

Der findes forskellige former for lægdsruller. I hovedrullerne er alle af mandkøn indført; de allerførste år blev de ført årligt, men fra 1795 ændredes det til hver tredje år. I de mellemiggende år førtes så tilgangsruller, der omfattede alle nytilkomne – nyfødte og folk, der var flyttet til sognet. Efter 1871 indførtes omskrevne ruller; man nøjedes med tilgangsruller, der skulle omskrives efter 11 år.

Fra starten blev en dreng indført i lægdsrullen, når han blev født. Det ændredes i 1849 til 14/15 år, eller når han var konfirmeret. I årene efter ændringen kan man komme ud for, at en dreng glider ud af rullen for dog at vende tilbage igen, når han var fyldt 15 år.

For at finde en ane i lægdsrullerne skal du have styr på, hvornår han er født og i hvilket sogn; alternativt kan du finde ham i en hovedrulle for et sogn/lægd, som du ved, han har opholdt sig i på et givet tidspunkt. Det kan lyde kompliceret, men du får glimrende hjælp på websiden www.lægdsruller.dk/. Du kan få oplyst, hvor længe din ane på et givet tidspunkt har stået i rullen, og du kan blive ledt til den relevante rulle for netop din ane. Søgeresultatet viser hvilke hoved- og reserveruller, du kan vælge at søge i. Står du med et lægdsnummer, kan du få det "oversat" til det sogn, det dækker, og du kan få hjælp til at tyde de mange forkortelser, rullerne benytter m.v. Herunder de bogstaver, der anvendtes for årstal.

I lægdsrullerne finder du oplysninger om de værnepligtiges nummer, både i den pågældende rulle og den tidligere, hvilket du kan bruge, når du bevæger dig frem og tilbage mellem rullerne. Du får navne på den unge og hans far (eller mor, hvis der er tale om en udlagt barnefader) og fødestedet. Under

Et eksempel på en søgning på websiden lægdsruller.dk. Under menuen "lægdsruller" er valgt år, amt, herred og sogn, og resultatet viser, at der for Elling Sogn findes både lægds- og sørruller samt lokale ruller.

Et par poster fra hovedrullen for Hjørring Amt 1856, her lægd 1, Elling Sogn. Nr. 35, Thomas Christian Nielsen, Leerbek, er anført under sin mors, Maren Jensdatters, navn. Han er 25 år og 63 1/2 tommers høj. Under navnet ses krydshenvisningen – han er i 1857 (G) flyttet til lægd 86, Frederikshavn Købstad.

Om nr. 36, Peder Christian fra Heden, oplyses i vedtegningerne, at han er idømt en mulkt, fordi han ikke er mødt på sessionen.

navnet vil der være henvisning til det ny lægd, hvis manden er flyttet. Henvisningen optræder altid i en fast rækkefølge: amt eller udskrivningskreds, lægdsnummer, årstallet (ved et bogstav) og til sidst den værnepligtiges løbenummer. Derefter følger fødselsår og højde i tommers, og i sidste spalte, vedtegninger, er noteret oplysninger om session og regiment og eventuelle helbredsproblemer. Her er som regel brugt de berygtede forkortelser, som kan give mange slægtsforskere et par ekstra grå hår i hovedet. Men heldigvis er der god hjælp at hente på bl.a. lægdsruller.dk og i Jørgen Greens bog *Slægtsforskning i lægdsruller m.v.* Og forkortelserne går som regel igen overalt i systemet.

1800-tallet

I 1800-tallet blev Danmark mere eller mindre frivilligt rodet ind i tre iøjnespringende krige, som alle kom til at præge samfundet og ikke mindst nationalfølelsen. Det drejer sig om Napoleonskrigene (også kaldet Englandskrigene) og den Første og den Anden Slesvigske Krig.

Napoleonskrigene

Ved indgangen til århundredet forsøgte Danmark at holde sig neutral i krigen mellem England og Frankrig, der tilmed gav danske købmænd mulighed for at tjene gode penge ved at fragte varer til begge de stridende parter. Det storpolitiske spil mellem de europæiske magter gjorde det stadig sværere at holde sig neutral, og da englænderne ville undgå, at Danmark gik i forbund med Sverige, Rusland og Frankrig, sendte de en flåde, anført af admiral Hyde Parker og Lord Nelson, ind i Øresund; 2. april 1801 angreb de den danske flåde. Danskerne savnede kamptræning efter en lang periode med fred, og mange skibe var slet ikke kampklare. Alligevel gik det ikke så let, som Parker og Nelson forventede; slaget på Reden blev yderst blodigt med store tab til begge sider og engelske skibe, der gik på grund. Det endte efter 6 timers kamp med en våbenhvile. Herefter var det slut med at være neutral.

I de følgende år frygtede englænderne, at Napoleon og hans tropper skulle overtage den danske flåde. Derfor angreb de København i august 1807 og bombede byen gennem fem dage. Byen var forsvarsløs og ved truslen om, at bombardementet ville fortsætte, måtte den danske regering acceptere at afstå flåden. Danmark måtte i gå i alliance med Frankrig og Rusland og modtog hjælpetropper fra bl.a. Spanien, der om ikke andet gjorde sig bemærket ved branden på Koldinghus, hvor de var indkvarteret – og gav grobund for en masse myter om spansk blod i årerne i danske slægter.

Efter tabet af flåden måtte man forsvare sig, som det var muligt, ved organiseret kapervirksomhed. En kaptajn kunne få udstedt et kaperbrev, der gav ham ret til at kapre fjendtlige, dvs. engelske, skibe og fragte dem til en dansk havn. Her skulle en domstol tage stilling til, om der var tale om en "god prise", om den var lovlig – set fra en dansk synsvinkel. Fik englænderne fat i disse kapere, blev de ført til England, hvor de blev anbragt i "prisonen", fangenskab på særlige skibe. På Danske Slægtsforskeres hjemmeside www.slaegt.dk > Kilder > Hvor finder du > Driftede hjemmesider > Navne-

Få Østre Kirkegård i Randers er opstillet denne mindesten med teksten: Tapre heltes ofred blod glemmes aldrig d. 2. april 1801.

registre findes en database over prisonfanger. Direkte link: <https://navneregistre.dis-danmark.dk/prison/index.php>.

Det kan være svært at finde personoplysninger om de mange soldater i Napoleonskrigene. Om min 2. x tipoldefar, Jens Bondesen, skriver sognehistorien, at han "var med i englandskrigene".¹⁴ Det har jeg søgt at få uddybet. Kirkebogen oplyser, at der 29. juni 1806 blev lyst for Jens Bondesen, soldat, og Hedvig Elisabeth Pedersdatter. Og da deres førstefødte døbttes dagen efter, omtaltes parret som "Soldaten Jens Bonnesen og Kiæreste Hedvig Elisabeth Pedersdatter". Om det var soldatertjenesten, der gjorde, at de først kunne gifte sig lidt over tolvte time, vides ikke. Men han var åbenlyst i trøjen på vielsestidspunktet og gjorde fortsat tjeneste nogle år, selvom han var blevet gårdmand. Lægdsrullen hjælper ikke med oplysninger om, hvor han har befundet sig under krigen, udover at han har været ved 1. jyske Regiment, men rullen fortæller dog i 1811, at han har fået sin afsked, idet han "er i det løbende Aar ved at et Gevæhr er sprungen, bleven Krøbling paa venstre Haand, aldeles uduelig".¹⁵ Da jeg spurgte på det lokalhistoriske arkiv, der har været med i arbejdet på sognehistorien, var svaret, at Bondesens krigsdeltagelse sikkert er blevet fortalt som en del af familiehistorien. Uheldet med geværet må være sket efter krigen.

¹⁴ Janderup og Billum Sogne, bd. II, s. 292

¹⁵ Ribe 1812 J Hovedrulle, lægd 47

Krigene førte kriser med sig, og årene 1807-1813 var præget af en voldsom inflation. Priserne på fødevarer steg, det samme gjorde lønningerne, og der skulle bruges penge på forsvaret. Regeringen greb til en nem løsning og lod trykke flere pengesedler, end der var værdier for, og i 1813 gik staten bankerot. Reelt var der dog – mindre dramatisk udtrykt – tale om en pengereform. Der blev indført et nyt møntsystem, gamle kurantdalere skulle veksles til nye rigsbankdalere i forholdet seks for en; det ramte både mange småsparere og forholdsvis nye selvejere hårdt. Oveni fulgte en landbrugs-krise, da mange lande forsøgte at beskytte deres hjemlige kornproduktion og lukkede for import. Det har helt sikkert været en barsk tid for befolkningen.

Kvinderne trak deres del af det tunge læs, mens mændene var i felten, og der var mangel på arbejdskraft i landsbyerne. Det påskønnede Frederik VI i et reskript af 15. august 1808: "Kvindækjønnets paa Landet har det fornemlig i sin Magt at yde Fædrelandet en væsentlig Bistand under nærværende Omstændigheder ved ... at besørge det Arbejde, der skal tilvejebringe Brød og Føde ... som efter indført Sædvane ellers plejer at udføres af Mandkjønnet". Kongen bemyndiger samtidig embedsmænd "til igjennem vort Kancelli at indberette Os Navnene paa de Landbo-Fruentimmer i deres Embedskreds, som særlig maatte udmærke sig ved Flid og Anstrængelse i Markarbejde, hvilket Vi allernaadigst ville anse med fortjent hædrende Udmærkelse." Belønningerne var sølvsmykker, inddelt i tre klasser efter indsatsen; den fineste præmie var et snørestykke til at sætte foran i livet.¹⁶

Krigene og deraf følgende ulykker, tabet af flåden i 1807 og Norge i 1814, betød, at en nationalfølelse spirede i befolkningen, primært i de dannede kredse i hovedstaden. Man vendte sig mod den fjerne fortid og opdagede, at lille Danmark havde haft en vitterlig storhedstid i oldtiden og middelalderen, og den begyndte man at dyrke. Klarest kom det til udtryk i Adam Oehlenschlägers digte, *Guldhornene* og *Der er et yndigt land*. Men ved siden af fik man øjnene op for, at almuens, bønderne, stod for noget oprindeligt, som man burde værne om. Billedkunstnere fandt motiver i landbolivet, og forfattere som Blicher og Ingemann skrev om folk fra hjemstavnen og om danmarkshistorien. Det var alt sammen med til at lede frem mod demokratibevægelsen senere i århundredet.

De to sønderjyske krige

Riget kunne sunde sig i næsten 4 årtier, men i 1848 brød det løs igen. Denne gang i form af en borgerkrig mellem tysksindede slesvig-holstenere, der ønskede tilknytning til Tysk-

land, og dansksindede nationalliberale, der gerne så Holsten skilt ud, mens Slesvig skulle være en del af kongeriget, den såkaldte Ejderpolitik. Desværre for Danmark foregik det ikke uden indblanding fra tyskernes side, men det lykkedes den danske hær at vinde et par afgørende slag, udfaldet ved Fredericia og slaget på Isted Hede.

Tyskerne trak sig, da Rusland truede med at blande sig, og enden blev, at de europæiske stormagter underskrev en aftale, der bestemte, hertugdømmerne fortsat skulle høre under den danske konge, men ikke måtte gøres til en integreret del af kongeriget. Altså status quo.

Freden holdt kun til 1864. Tyskerne ønskede fortsat, at Holsten og Lauenborg blev en del af det tyske forbund, og i Danmark havde man i november 1863 vedtaget en ny forfatning, der skulle gælde for Danmark og Slesvig. Altså imod fredsaftalen fra 1850, hvorfor Christian IX, der var ny på tronen, havde betænkeligheder ved at underskrive forfatningen.

Resultatet blev da også, at en preussisk hær, støttet af østri-gere og talmæssigt meget større og bedre udrustet end den danske, 1. februar 1864 angreb ved Dannevirke. Danskerne måtte i stor hast og voldsomt snevejr trække sig tilbage fra den gamle historiske forsvarsvold til skanserne ved Dybbøl. Tyskerne fulgte efter og belejrede skanserne, der blev udsat for kraftigt bombardement, så der ikke var meget at forsvare, da stormen kom 18. april. Det blodige slag er ikke uden grund kaldt Slagtebænk Dybbøl af forfatteren Tom Buk-Swienty, og siden faldt også Als, som den danske hær havde trukket sig tilbage til. Slaget var tabt, der måtte indgås en våbenhvile, og Danmark måtte den 30. oktober ved en fredskonference i Wien afstå hertugdømmerne. Og var herefter et sandt miniputrige.

Der findes meget litteratur om de sønderjyske krige, såvel skøn- som faglitteratur, der angriber sagen fra diverse forskellige vinkler. Buk-Swientys to bøger, *Slagtebænk Dybbøl* og *Dommedag Als*, der forholder sig kritisk til den daværende regerings ageren, har været bestsellere. Her skal også fremhæves bogen *Fra Altona til Dybbøl* af Magne Lund og Preben Strange, Forlaget Virklund, 2014. Den indeholder et væld af vidneudsagn fra soldater og officerer, der var med i tilbagetoget og begivenhederne ved Dybbøl. Fokus er på folk fra Midtjylland, men beskrivelserne af forholdene vil gælde bredt. Der er klip fra rapporter, dagbøger, breve, m.v. ligesom bogen også følger op på tiden efter ved at berette om fangenskab, invalidepension, hjælp til enker m.v.

Nederlaget var en traumatiserende oplevelse for befolkningen. Allerede efter englandskrigen spirede nationalfølelsen;

¹⁶ Erna Lorenzen: Hvem sagde nationaldragt? Wormianum, 1987, s. 64

Året efter det smertelige nederlag i 1864 malede Elisabeth Jerichau Baumann dette billede af en såret soldat. SMK.Open.

når det går dårligt for fædrelandet, rykker man sammen og forsøger at få det bedste ud af stumperne. Det samme skete efter tabet af Sønderjylland. Virksomhedshistoriker Mads Mordhorst udtrykker det sådan, at danskerne pådrog sig et mindreværds kompleks efter nederlaget og følgelig måtte brande sig selv, finde en ny identitet.¹⁷ Hvad udad tabes, skal indad vindes, hed det, og når man nu ikke kunne være store, måtte man i stedet holde sig til, at småt er godt. Andersbevægelsen og højskolerne førte an i den nye identitetsdannelse.

Soldaterne

Gennem hele 1800-tallet bestod hæren af værnepligtige efter ordningen fra 1788. Det var dog en skæv løsning, da landbefolkningens unge mænd var alene om pligten til at forsvare landet. Selvom en mand fra landet valgte at bosætte sig i en købstad, fulgte nissen med: Han måtte stadig springe soldat.

1829 blev værnepligten udvidet til også at omfatte sønner af kromænd, møllere og landhåndværkere, og med grundloven kom den endelig til at omfatte alle rigets mænd. Indtil 1912 dog med enkelte undtagelser, idet lærere og præster var fritaget.

Op gennem tiden varierede den årrække, hvor en mand stod opført i lægdsrullen. De første år blev man slettet, når man rundede 36 år. Fra 1808 blev alderen sat op til 45 år, men med den almindelige værnepligts indførelse blev den igen sat ned, nu til 38 år. Dette gjaldt indtil 1912, hvor de sidste to år blev strøget. I værnepligtsperioden kunne man blive slettet fra rullen, hvis man af en eller anden grund skulle blive uegnet til militærtjeneste.

Landeværnet

I 1801, hvor Napoleonskrigene gjorde tiderne usikre, ville man sikre forsvaret af landet, og som led heri oprettedes Landeværnet, der primært skulle bestå af soldater, som havde forladt tjenesten, altså mænd i alderen 28-45 år. Samtidig nedsatte man den tid, de udskrevne soldater skulle gøre tjeneste, til 6 år. Meningen var så, at de herefter skulle overføres til landeværnet og udgøre en reserve af uddannede soldater.

Landeværnet kom kun i funktion én gang. Det var under belejringen af København i 1807. En gruppe landeværnssoldater var trommet sammen ved Køge. Reelt skulle de vel ikke forsøge at gribe ind, men englænderne ville ikke risikere et baghold og rykkede derfor ud til angreb. Englænderne var topprofessionelle, mens danskerne var ude af kamptræning og desuden dårligt udrustede. De fandt det hurtigt klogest at tage benene på nakken og smed i farten deres træsko. Siden blev denne træfning kendt som Træskoslaget, og den gjorde det klart, at en organisation som Landeværnet ikke kunne stille noget op over for en moderne hær. Året efter blev Landeværnet nedlagt.

Der er bevaret meget spredte arkivalier vedrørende Landeværnet, og endnu mindre kan ses på Arkivalieronline. Men enkelte landeværnslister og -ruller har fundet vej. Det kan være svært at danne sig et overblik, og for en gangs skyld kan der være en idé i at søge via Daisy på "landeværn" i feltet Arkivskaber eller arkivserie, da ordet kan optræde både som arkivskaber og -serie.

Erindringsmedaljer

Man ønskede fra regeringens side at påskønne den indsats, som soldaterne havde ydet i de sønderjyske krige; man havde dog svært ved at blive enige om, hvordan det skulle ske. Christian IX havde faktisk lovet det i 1864, men først i 1874 blev det besluttet, at alle, der havde deltaget i krigen enten i hæren eller søværnet, skulle kunne ansøge om en erindringsmedalje i sølv, som så blev uddelt i begyndelsen af 1877.

Medaljerne blev omtalt udførligt i en artikel i Slægtsforskeren 3, 2022, og det skal der ikke broderes videre på her. Kun skal det nævnes, at disse medaljer er en gave til alle slægtsforskere med aner, der har været med i krigen. Ansøgerne skulle udfylde et skema, hvor de måtte svare på en række spørgsmål om deres deltagelse i krigen, samt hvad de på ansøgningstidspunktet arbejdede med, og hvor de boede. Vi får her en mængde vigtige oplysninger om de mange tusinde, der kæmpede for fædrelandet, som ovenikøbet er let tilgængelige, idet de er indekserede og derfor søgbare

¹⁷ <https://videnskab.dk/kultur-samfund/1864-gav-danskerne-mindreværds-kompleks>

enten hos Rigsarkivet via funktionen *Søg i samlingerne* eller på Sall Data, www.salldata.dk.

Kilder

Den vigtigste kilde til militæret er naturligvis lægdsrullerne, som alle er tilgængelige på Arkivalieronline. Men i stedet for blot at gå til de velkendte ruller fra centraladministrationen kan det anbefales også at kaste et blik på lægdsruller fra lokaladministrationen, som du finder på Rigsarkivets oversigtsside over lægdsruller. Her er også link til søruller og lægdsruller fra København.

Lægdsrullerne under lokaladministrationen er en meget blandet samling. Her er ruller fra en del godser og fra amter, købstæder og herreder. Perioderne, der dækkes, varierer ligeledes uhyre meget og strækker sig fra 1706 til 1931. Godsernes ruller omfatter fæsterne under godset, mens de øvrige er ført sideløbende med de "rigtige" lægdsruller, men kan have lidt andre oplysninger med. Lokaladministrationens lægdsruller er lettilgængelige, idet de også kan findes via laegdsruller.dk. Men husk, at alt fra denne gruppe endnu ikke er lagt ud på nettet. Det gælder fx adskillige godser.

Lægdsrullerne står ikke alene som kilde, når det kommer til militærvæsen. Forsvarets arkiver indeholder et væld af arkivalier, der ikke alle vil være lige relevante for almindeligt slægtsforskerbehov. Men især stambøgerne og personalefortegnelserne kan være nyttige, idet de byder på personoplysninger om folk med tilknytning til hæren, altså både menige og officerer. Bedst, når det drejer sig om 1900-tallet, og mest vil der være at finde om officerer. Et yderligere plus: bøgerne er som regel skrevet med meget fin og tydelig skrift.

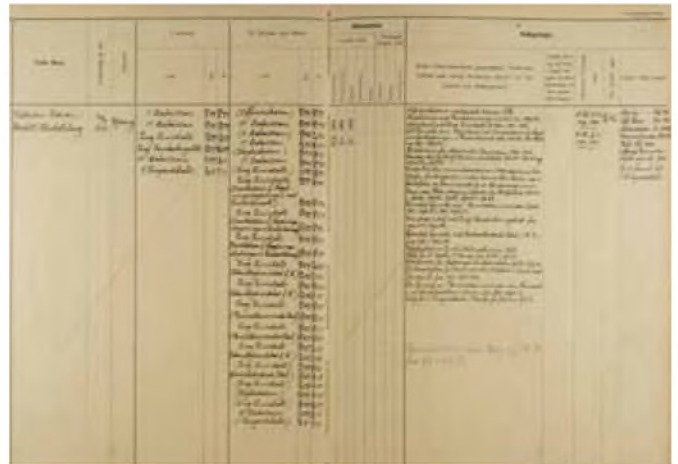
En del er dukket op på Arkivalieronline. Vælg *Temæer L-Å > Militærvæsen* og tag et kig på mulighederne. Inden du går i gang med en søgning, er det vigtigt at vide, hvilket regiment den eftersøgte har gjort tjeneste ved.

På Arkivalieronline under *Militærvæsen* har *De slesvigske krige* og *Krigen 1864* deres egne punkter, hvor mange forskellige arkivalier er samlet, såsom navnelister og registre. Under *Krigen 1864* ligger desuden en række dagbøger og breve.

Som overalt, hvor det drejer sig om slægtsforskning, gælder det også her: Vær nysgerrig, gå på opdagelse i arkivalierne. Det er nemt, i hvert fald for den del, der er digitaliseret, og du kan aldrig vide, hvad de måtte gemme af spændende og måske overraskende oplysninger. Det eneste, du risikerer, er, at nogle timer stryger afsted.

Læs mere

Krigene vil naturligvis være omtalt i alle de mange dan-

Et opslag fra stambogen for Officerer, underofficerer og ligestillede i Den kongelige Livgardes 2. bataljon 1873. Vi kan her følge baron Vilhelm Wedell-Wedellsborgs karriere over næsten 20 år.

markshistorier, der findes. Her er noget for ethvert behov og læselyst.

En søgning i Slægtsforskernes Bibliotek på slaegtsbibliotek.dk kan anbefales. Hvis du vælger menuen *Samlinger*, vil du under *Historie* finde en samling, der går på krige og konflikter, og som omfatter litteratur fra Napoleonskrigene til 2. verdenskrig.

Hirsch: *Fortegnelse over danske og norske Officerer med Flere fra 1648-1814* er et håndskrevet (men OCR-scannet, så det er søgbart) kæmpeværk, der er ved at blive digitaliseret af biblioteket.

Aarhus Universitets webside, danmarkshistorien.dk, er altid et godt sted at gå hen, når det drejer sig om historie. Den lange liste over temapakker indeholder flere bud, der kan være relevante i denne forbindelse, fx *Stavnsbånd og landboreformer 1733-1800*, *Krigen i 1864* og *Alfæren ved Lundby, 3. juli 1864*.

En kortfattet oversigt over Danmarks krigshistorie 1500-1918 findes i Jørgen Green: *Slægtsforskning i lægdsruller, søruller og i hærens og søværnets arkiver*, 2. udgave, Grifo, 2020. Bogen er i øvrigt et godt bud, hvis du vil vide mere om hæren og søværnet og have tips til søgning.

Om prisen: *Danske og norske krigsfanger i England 1807-14* af Carl Roos, Gyldendal, 1953. Er digitaliseret på Slægtsforskernes Bibliotek: slaegtsbibliotek.dk/911638.pdf.

Et must for alle med militære aner er bogen *Aner i krig*, Danske Slægtsforskere, 2021. Den byder på den største samling af kilder til krigene og soldaterne, der deltog i dem.

AT VÆRE FUNKTIONÆR 1796 - 1829

Per Filekjær
Jakob Skomager Vej 7, 1. tv
9000 Aalborg
per.pilekjaer@gmail.com

Sommeren 1829 var lige så kort, som den var elendig. Endnu i juni lå der sne i Københavns gader, og i de næste måneder regnede det dag efter dag efter dag¹. Et skrækkeligt vejr for en brystsvag kontormand. Den 25. marts 1829 om eftermiddagen var Müller blevet syg. Den 7. september døde han og efterlod foruden enken Amalie Wilhelmine og to sønner, Thorvald og Georg Axel, en betragtelig gæld.

Theodosius Christian Müllers død angives i kirkebogen at være forårsaget af brystsyge, som vist kunne betegne både lungebetændelse og tuberkulose. Studier i Københavns Brandforsikrings² arkiv afslører, at han havde en ikke ubetydelig gæld til sin arbejdsgiver. Ens naturlige skepsis foranlediger således spørgsmålet: Hvorfor døde Theodosius? Lungebetændelse eller svindelanklager? Studierne afslørede også interessante forhold omkring offentligt ansattes løn- og arbejdsvilkår; derfor disse linjer.

Men altså Müller ... han blev født i Ribe³ 1772 som søn af en værtshusholder og brændevins-brænder. Før folketællingen 1801 var han rejst til København. Her findes han nemlig som 28-årig og logerende hos "Baandfabriquer og Borger" Christopher Henningsen, Gothersgade 184. Theodosius var ugift og "i Brandkassen som Fuldmægtig". I en ansøgning fra 1804 oplyste Müller, at han blev ansat i selskabet i begyndelsen af januar 1796, dvs. som ca. 24-årig, og at han forinden havde taget en juridisk eksamen "med bedste Karakter".

Ung embedsmand, måske et godt parti

Amalie Wilhelmine blev født 1781, datter af urmager Mor-

I rød-hvid uniform general Peymann, der tager afsked med admiral Steen Bille, der var ansvarlig for søforsvaret. Fra Glethøj & Ottosen: 1814, s. 54.

ten Hansen⁴. Da hun den 13. april 1808 blev gift med Theodose, som hans navn hyppigt skrives, boede hun hos sin mor, der var blevet enke. Amalie havde ifølge en fynsk kirkebog⁵ været ansat som lærerinde hos general Peymann (1735-1823), den stakkels ingeniørofficer, der ganske uforberedt og forudsætningsløst fik til opgave at forsvare København mod den engelske overmagt i 1807.

Ifølge præsten, der forfattede krøniken i Barløse Kirkebog, havde Amalie Wilhelmine, optændt af fædrelandskærlighed, bebrejdet Peymann, at han ikke forsvarede København bedre, men hvad skulle han gøre med en underlegen militær styrke? Efter det voldsomme bombardement forstod ledende kredse i hovedstaden situationen og opfordrede Peymann til at kapitulere og udlevere flåden. Peymann fulgte rådet

¹ Det læste jeg i hvert fald i Fogtdals Illustreret Tidende!

² Sådan bogstaverede organisationen sit navn, altså med to k'er.

³ En forespørgsel i Danske Slægtsforskere, Forum (forum.slægt.dk/index.php?topic=113835.0) blev besvaret af bl.a. Hans Peter Christiansen, som jeg takker. Theodosii dåb ses i KB for Catharinæ Sogn, s. 90, 1771 fjerde søndag i fasten, 29. marts. Præsten har noteret, at Theodosius er tredje søn.

⁴ Se note 3

⁵ Barløse Kirkebog, hvorfra min interesse for personkredsen stammer

Er dette mon den temperamentsfulde Amalie Wilhelmine? Moden 1805 forudsatte en lampeskærm på hovedet ...

og blev da afskediget i unåde; efter krigen erkendtes det dog fra højeste sted, at han ikke havde hverken militære eller personlige forudsætninger for at gøre det bedre end gjort, hvorfor han blev rehabiliteret og tilkendt pension. Den unge Amalie Wilhelmine var givetvis under indtryk af den offentlige mening, som ikke afventede en sober vurdering af Peymann.

At hun måske havde et iltet temperament, får man også en fornemmelse af ved læsning af kirkebogens tekst: Hun "spillede en ikke ubetydelig Rolle paa Beaumondens Baller i Begyndelsen af Aarhundredet"; hun deltog ivrigt i det københavnske borgerskabs festligheder, hvor hun måske har hørt nogen kloge sig på krigsførelse.

Det er næppe utænkeligt, at den unge fuldmægtig Müller ligeledes fandt sin vej til samme fester, og at de der mødtes. De blev gift – viet i St. Hans Hospitals Kirke 13. april 1808, og i 1809 fik de deres førstefødte, Thorvald. I 1812 den anden søn, Georg Axel.

Ansæt ved brandforsikringen

Müller var altså ansat ved Københavns Brandforsikring, der som det første danske brandforsikringsselskab var etableret 1731 efter en række store brande i hovedstaden. Igen i 1795 havde der været en storbrand i hovedstaden, hvorved 941 gårde og huse i 55 gader var gået til⁶. Der var brug for en brandforsikring. Direktionen bestod af fremtrædende borgere og embedsmænd, og der var officielt fire ansatte, heriblandt Theodosius Müller, kasserer og kancelliråd i 7. rangklasse, nr. 1. Hertil kom et par "privat-ansatte", herom nedenfor.

Om Direktionen eller andre har haft en mistanke om unøjagtigheder, kan ikke siges, men i løbet af forår og sommer 1829 foretog hans fuldmægtig, Münter, nogle undersøgelser, der førte til, at to medlemmer af direktionen, Jonas Collin, som ud over at være teaterdirektør også var deputeret for finanserne, 'finansminister', og Capitain Andreas Rudolph Hornbeck, 13. juli 1829 indfandt sig på kontoret for at foretage et kasseeftersyn. Sagen var nu på højeste niveau i selskabet. Det førte til et notat af 17. august, hvori sygdomsramte Müller bekræftede, at han skyldte kassen dels 466 rigsbankda-

ler plus et par skilling i "Sedler og Tegn", dvs. penge som vi kender dem, dels 198 rigsbankdaler "rede Sølv".

Denne situation opstod ikke pludseligt. Men lad os først se på Müllers karriere. Han havde i 1794 efter eget udsagn⁷ som nævnt taget en "dansk juridisk Examen med bedste karakter" og blev ansat fra "Januari Maanedes Begyndelse" 1796. Han var ifølge folketællingen 1801 fuldmægtig, formodentlig 'privat fuldmægtig'. I 1804 søgte – og fik – han en ledig stilling i Annuitets Contoiret som 'Reserve', hvilket må have været et avancement, og han søgte derefter i januar 1809 stillingen som Controlleur. Casserer Niels Kierkgaard var død, og traditionen var stærk: Den hidtidige Controlleur Thornam forventedes udnævnt til kasserer, hvorved Müller øjnede chancen for forfremmelse. Det fremgår dernæst af en ansøgning af 27. december 1809 (citeret nedenfor), at også bogholder Worgaard var død. Müller var bevidst om, at kasserer Thornam ville få stillingen som bogholder – hvilket skete – og så kunne han jo blive kasserer, hvilket også skete; inden for et kalenderår to trin op ad karrierestigen.

Den nye rigsbankdalerseddel 1813. Fengeombytningen betød en reduktion til 10 % af værdien før ombytningen. Fra Glenthøj & Ottosen: 1814, s. 172

Ansættelsesprocedurerne var således i faste rammer, dvs. man avancerede efter anciennitet, skønt der ses undtagelser, fx denne: Den afdøde kasserer, Niels Kierkgaard, havde en lillebror, C. Kierkgaard, med en lidt trist skæbne, som illustrerer de trods traditionerne usikre ansættelsesmæssige strukturer. Han havde siden 1810 været Müllers "private Fuldmægtig" med en løn af de dengang bevilgede 200 rdl; denne løn havde Müller suppleret med midler taget af sin egen løn, 100 rdl om året.

Kierkgaards ansøgning 1826 om ansættelse som fast fuldmægtig citeres her in extenso til illustration af tidens stil:

⁶ Danmarkshistoriens hvem hvad og hvornår, Politikens Forlag 1994, p. 194ff

⁷ Og det skal nok tages med et gran salt, idet han ikke figurerer hos Falk-Jensen & Hjorth-Nielsen: Candidati et examinati juris 1736-1936

Af hoslagte Attester og Constitutioner vil den høye Direction behageligst erfare: at jeg nu i 41 Aar har tient hos og været constitueret for Embedsmænd. – I Københavns Brandforsikkrings Casserer-Contoir har jeg tient i over 22 Aar, hvor jeg har været constitueret Casserer ved min Broders Død og aflagt Reede og Rigtighed for ham, samt siden efter ofte været betroet Cassen og forrettet Embedet i Cassererens Sygdom eller Forfald. –

Min Løn som privat Fuldmægtig for Casserereren er 300 Rbd r.S: og som Assistent ved Annuitets Contoiret har jeg hidtil havt 100 Rbd r.S: i Gage. – Da Bogholderen i sidstnævnte Contoir, General Lotto Inspecteur Sylow døde, havde Controlleuren ved Contoiret Sommersted Haab om at blive Bogholder med 400 Rbd r.S. Gage og jeg naar det havde gaaet efter Tour, Controlleur med 300 Rbd r.S: Gage; – men uagtet vi længe havde været ved Contoiret, fandt den da værende Direction for got at ansætte nu værende Captain Bartholin til Bogholder. – Vi maatte altsaa staa tilbage. –

Strax efter at han havde modtaget Embedet, blev han /: siden han var Regiments-qvartermester ved Hans Majestæt Kongens Regiment :/ commanderet med Tropperne til Holsteen, kunde altsaa ikke forrette Embedet, jeg blev af den Aarsag paalagt at forrette det i hans Fraværelse. –

Inden hans Tilbagekomst var det at Hans Majestæt overtog Annuitets-Gielden⁸, hvoraf fulgte at Annuiteterne paa engang var blevne udtrukken i Stædet for visse bestemte Stx Aarlig, indtil 1826 Aars Udgang; Det Heele var altsaa gjort, ved hans Hjemkomst og Designationer af mig forfattet og til vedkommende Collegium indsendt. – Imidlertid mistede ved denne Ansættelse Sommersted 100 Rbd og jeg 200 Rbd r.S: Aarlig, hvilket ikke er ubetydeligt i de 13 Aar som ere forløbne. – Nu er jeg i en Alder af næsten 57 Aar; har efter min Overbevisning arbeidet troelig i det der har været mig anbetroet fra min første Ungdom – jeg har især lidt meget paa min Helbred i de 7 Aar jeg conditionerede for Foged Rasmussen i Foesens Fogderie i Trondhiems Stift, formedelst de strænge Sæ-Reiser ved Strandings Forretninger, Behandlings-Forretninger den strænge Vinters Tid i over 30ve GradersKulde og paa Tingturene, som jeg for det meste maatte gjøre alleene, siden min Principal ikke taalte Søn. –

Paa den Fod jeg nu staar og i 22 Aar har staaet som privat Fuldmægtig i Brandforsikkrings Casserer-Contoir kan jeg været udsadt for især i Fald Sygdom skulde treffe mig, at blive opsagt som et andet Tienestetyende, hvilket vilde være

skrækkelig for mig, da jeg intet har at leve af undtaget de 300 Rbd jeg har privat af Casserereren og 100 Rbd ved Annuitets-Contoiret, som jeg vel nu maa miste ved dette Aars Udgang. –

Jeg har fattig Familie, som jeg fra min tidlige Ungdom har ernæret og maattet hielpe til at ernære saa meget det har staaet i min Magt, har ogsaa gjort det og gjør det endnu, skjønt med megen Opofrelse og saaledes at jeg intet selv er ejende, uden hvad min liden Gaard i Laxegaden kan være mere værd end den Prioritet jeg har i samme udgjør. –

Jeg kan ikke andet end nære det Haab at den høye Direction, paa Grund af at jeg i saa mange Aar har arbeidet ved Brandforsikkrings og andre offentlige Embedsmænds Contoirer ved forestaaende General-Forsamling vil indstille mig til at blive ansadt som fast Fuldmægtig ved Brandforsikkringen med Gage af Cassen saaledes som Directionen og General-Forsamlingen maatte finde det passende for den lange Tid jeg har arbeidet i Brandforsikkrings Forretninger. – Dette er det jeg hermed allerunderdanigst ansøger og som jeg gjør mig saa meget meere Haab om som jeg i de senere Aaringer med hvert Regnskabs Aars Slutning ved Directionens godhedfulde Indstilling ved General Forsamlingens Beslutning har erholdt et Gratiale af 200 Rbd r.S: –

København d: 5te October 1826, allerærbødigst, C Kierkgaard

En efter moderne normer særpræget ansøgning. Den 57-årige mand havde altså i 41 år haft adskillige løse ansættelser, været udsendt til tjeneste ved Trondheim, vikarieret flere gange i også betroede stillinger ved selskabet, og så er han i øvrigt fattig; ejer kun hvad friværdien i "en liden Gaard" i Laxegaden kan beløbe sig til. I nutiden anses ens private økonomiske forhold naturligvis for uden betydning; snarere ville vi tillægge de mange års løse ansættelser betydning.

Müller lod Kierkgaards ansøgning følge af følgende bemærkninger:

Ved at give mig den Frihed, herved at lade følge den mig til Erklæring tilstillede Ansøgning fra Assistent Kierkgaard hvori han anholder om at blive ansat som fast Fuldmægtig ved denne Stads Brandforsikkrings Casserer Contoir, giver jeg mig den Frihed ærbødigst at melde: I General Forsamlingen den 13e Juli 1796 blev Casserereren tilstaaet en Aarlig gotgjørelse for hans Tab 200 Rb og til Folkeløn 200 Rd. Fra

⁸ I 1806 bevilgede Den Kongelige Kasse brandforsikringsselskabet 85.000 Rdl. A.G. Hassø: Københavns Brandvæsens Historie, Kbh., 1931, p. 236ff

den Tid jeg i Aaret 1810 blev ansat som Casserer ved bemelte Contoir har Kierkgaard været min private Fuldmægtig, og det til min fulde Tilfredshed. I det første Aar nemlig 1810, erholdt han af mig i Gage, den mig af Cassen tilstaaede Folkeløn af 200 Rd, men efter den Tid har jeg af egne Midler forhøyet hans Løn med et Tillæg af 100 Rd, saa at hans Gage derefter har været, og endnu er, Aarlig i Alt 300 Rbd i Sølv. Desuden har jeg ofte i Terminerne maattet betale en Medhjælp for Assistance ved Forretningerne, som i de senere Aar ere blevne mere besværlige og forbundne med større Ansvar, da der ved Ind og Udbetalingerne bruges baade rede Sølv og Sedler som adskillige Gange har forvoldt mig Tab. -

For det øvrige maa jeg ærbødigt overlade Assistent Kierkgaards Ansøgning til den høje Direktions behagelige Bestemmelse hvorvidt en fast Fuldmægtigs Ansættelse i Casserer Contoiret er Tilraadeligt, med Bøn at saadant ikke skeer til Tab eller videre Udgift for mig end hvad jeg hidindtil har tilstaaet Kierkgaard, da jeg foruden de her ovenfor anførte Grunde i adskillige Aar har haft bekostelige Sygdomme i min Familie og mine Børns Opdragelse og Underviisning har været og ere endnu særdeles trykkende for mig. -

Kiøbenhavn d. 9e October 1826, ærbødigt, T Müller

Bare det ikke koster mig noget, kan I gerne ansætte ham som fuldmægtig! Det gjorde direktionen ikke; Kierkgaard fik ikke stillingen, men fortsatte som assistent, hvilket en anden ansøger oplyser andetsteds; han fortsatte som Müllers private fuldmægtig og døde som sådan året efter.

Müllers utilfredshed med lønniveauet ses adskillige gange i kildematerialet. Fx skrev han 1809 med udsigt til første familieførøgelse denne promemoria, hvilket er den gængse overskrift på en henvendelse til embedsværket; her altså en ansøgning til stillingen som Controlleur:

I Dag, for 13 Aar, blev jeg antaget i Kiøbenhavns Brandforsikkrings Contoir af afg: Bogholder Wedel, for aarlig Løn 100 Rdlr; Nogle Aar derefter forhøvede han den til 200 Rdlr. - Uden at kunde have mindste Understøttelse af min Familie eller andre, var jeg i Forvejen bleven nødsaget at gjøre Laan, dels for at bestride de udfordrende Udgifter til dansk juridisk Examen, som jeg tog med bedste Karakter, og dels for at have det nødvendige Udkomme. -

Denne Gjæld trykker mig endnu, endskjønt jeg ved Hr. Bogholder Worgaards faderlige Godhed imod mig, fra det Øjeblik han overtog Contoiret, ey aleene ved at forunde mig adskillige ham tilhørende uvisse Indkomster til Beløb 50 – 60 Rdlr aarlig, men og ved paa anden Maade at vise mig

Godheder, som jeg med taknemlig Hjerter stedse skal føle, og jeg af den høje Direction under 4 April 1804 er bleven udnævnt til Reserve i Annuitets Contoiret med 100 Rdlr aarlig Gage. – Saaledes ere mine Indtægter vel forøgede til 350 Rdlr aarlig, men Tidernes tiltagende Dyrtid og en Families Underhold, gjør det til en Umuelighed for mig, endog paa den meest sparsommeligste Maade at slaa mig igjennem, meget mindre at komme ud af min Gjæld. -

Ved det nu vacante Embede efter alldøde Casserer Kierkgaard, aabner der sig nogle blidere Udsigter for mig og Familie, under Forudsættelse, som jeg formoder at min Formand i Contoiret Controllør Thornam bliver ansat til Casserer, og jeg i hans Sted af den høje Direction gunstigt forfremmes til Controllør, samt Hr. Bogholder Worgaard, som jeg haaber, fremdeles vil beholde mig i sit Contoir. –Hvor trykkende mine Kaar end ere, og i Fremtiden kan blive ved Forøgelsen af min Familie, føler jeg dog det vilde være ubeskeden af mig og en Fornærmelse imod Controllør Thornam, om jeg som hans Eftermand og yngree i Direktionens Tjeneste, fordristede mig til at ansøge det ledigværende Casserer Embede; Derimod har jeg det grundede Haab til den høje Direktions Retfærdighed, at jeg, paa Grund af min lange og troe Tjeneste, som jeg fuldkommen er overbeviist om Hr Bogholder Worgaard vil bevidne, forundes det her ansøgte Controllør Embede ved Annuitets Contoiret. –

Kiøbenhavn d: 2_ Janu: 1809, ydmygst, T. Müller
Til Direktionen for Kiøbenhavns Brandforsikkring

At døje med studiegæld i mange år, fx 13, er ikke et udelukkende nutidigt fænomen ... Han fik stillingen, men mente stadig at have brug for, adgang til, ret til gratiale. Inderst inde syntes han vist, han lige så vel som Thornam kunne blive kasserer; han antyder i hvert fald muligheden.

I en fælles ansøgning om lønforhøjelse fra 1812 refererede Thornam og Müller til betingelserne fra 1796, og i 1813 anførte de to, at værdien af deres løn formodentlig var ¼ af dens værdi ved fastsættelsen. Både i 1815 og 1816 søgte og fik de gratiale. I 1817 søgte de igen og nu nærmest som en selvfølge: "paa samme Grunde som forrige Aar".

De er i samme båd, Thornam og Müller. Thornam havde "gjennem adskillige Tider erholdt Forskud paa min Gage", ydet af Müller. I november 1817 havde Müller anmodet Thornam om at tilbagebetale lånet, hvilket Thornam aldeles ikke så sig i stand til, idet han ud over sin egen familie skulle forsørge søsteren og hendes fem børn. Den eksisterende gæld på 1.500 rbd ville han gerne have øget til 2.000 rbd i form af en obligation på 1.200 rbd, for hvilken bl.a. en

*Gråbrødretorv i ruiner efter bombardementet 1807.
Fra Glenthøj & Ottosen: 1814, s. 68.*

justitsråd Bentzen ville kautionere, og yderligere 800 rbd med sikkerhed i dennes ejendom i Næstved, som "i Tilfælde af Salg, sikkert (dvs. måske) vilde blive betalt med henved 4.000 rbd." Skulle det ikke være tilstrækkelig sikkerhed, vilde justitsråd Müller, Theodosii ældre bror og distriktskirurg, kautionere. Bogholder Thornam tilføjede: "Skulde Tiderne blive bedre, og Priser paa Livets Nødvendigheder lettere, vil jeg ansee det for min Fligt, at afbetale mere, saa at Gjelden om faa Aar kan være betalt". Han har næppe selv troet på den mulighed. Men den samlede direktion underskrev bevillingen med distriktskirurg Müller som selvskyldnerkautionist. To år senere skrev de til direktionen og beklagede, at de ikke kunne betale de aftalte afdrag!

Havde de to embedsmænd et umådeholdent forbrug, som deres løn ikke kunne dække? Det kan ikke afvises, men de havde reelt noget at klage over. Det er gavnligt at huske på, hvordan landets situation generelt så ud i perioden. Müllers og andres genvordigheder udspillede sig, mens et slag på reden havde fundet sted, mens et bombardement af København havde fundet sted, mens en pengeombytning havde fundet sted. I det foregående århundrede havde nogle, dvs. de rige, oplevet den såkaldt 'florissante handelsperiode' med deraf følgende enorme formuer, men fattigdom og social nød fandtes i lige så stort omfang som tidligere. Fast ansættelse i offentlig eller halvoffentlig stilling var eftertragtet, som C. Kierkgårds eksempel illustrerer.

Efter de nævnte storbrande iværksattes et decideret byggeboom, hjulpet på vej af de mange penge, som den florissante handelsperiode havde bragt til byen. Englands- og Napoleonskrigene medførte naturligvis underskud på statsfinanser, og en voldsom inflation satte sig igennem.

Amaliegade set hen mod Amalienborg, første halvdel af 1800-tallet efter genopbygningen. Af Heinrich Gustav Ferdinand Holm, kaldet Fattig-Holm. Forrest til venstre en skorstensfejer med sin dreng, til højre en kommunal hundefanger. Fra Jens Engberg: Den standhaftige tinsoldat, som har den fra Københavns Bymuseum.

Kapiteltaksten for Sjællands Stift var 20 gange større i 1812 end i 1790'erne⁹. Det er nok sandsynligt, at prisstigningerne i København (og andre steder i landet) var noget lignende. Med andre ord: Overforbrug eller ej, lønnen havde betragtelig mindre købekraft end i fx 1796, og når ansættelsesstrukturen var således, at personalets personlige økonomi var tvundet ind i organisationens, opstod der let kassedifferencer, -mangler og gæld. Münter opgjorde Müllers gæld til kassen pr. 25. marts 1829 til at være i alt 466 rdl 44 8/15 Sk. S. og T. samt 198 rdl 46 9/10 Sk rede Sølv, som anført ovenfor uændret i august.

Den 8. august, altså efter kasseeftersynet, skrev Müller et ydmygt brev, et pro memoria.

Ærbødigst F:M:

Efter med S.T.¹⁰ Hr. Kasserer Münter under 25 Martii d.A. opgjorte Kassebeholdning, er jeg, for at samme kan svare med den virkelige Saldo bleven Kassen skyldig 410 Rbd: 95 8/15 Sk. S.T. og 203 Rbd: 78 5/10 Sk. r.S. hvoraf jeg dog haaber, at Noget er indkommet under min Fraværelse fra Contoirret, og desuden 170 Rbd: Sedler, modtagne in Deposito af Konf: Bugge, for hvilken Sum Hr Münter har modtaget min skriftlige Tilstaaelse. Saare tungt vilde det være for mig, dersom jeg paa en Tid, da Sygdom i Forbindelse med huuslige Bymæringer i høi Grad har forværret mine Omstændigheder, skulde betale en for mig saa betydelig Sum; for at

⁹ H. Chr. Johansen: Danmark i tal, Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie, bd. 16, s. 144

¹⁰ S.T. er en forkortelse for Salvo Titulo, en høflighedsformel, der betyder, at skriveren kender modtagerens titler, men udelader dem, eller netop ikke kender dem, men er høflig nok til at antyde, at modtageren har nogle fine af slagsen.

blive istand hertil maatte jeg i den Grad blotte mig for det Nødvendige, at jeg maatte blive udsat for trykkende Armod, Noget, som den høie Direction [... ulæseligt ...] for Ædel til at udsette en Mand for, som i saa lang Tid har arbeidet troe og redelig for Kassen. Min ydmyge Begjæring bliver derfor, at den høie Direction vil eftergive mig denne for Kassen ubetydelige Sum, eller hvis dette ei var muligt, da lade mig afbetale den paa Vilkaar, som med Hensyn paa min nuværende Forfatning ei vare for tunge. [understregninger i anden hånd] Kjøbenh: d: 8 August 1829, Ærbødigt, T. Müller

Naiv må man kalde Müller, hvis han forestillede sig, at selskabet blot ville eftergive ham gælden. Det hverken kunne eller ville direktionen naturligtvis.

Nu stillede det sig så heldigt, at han havde skaffet sig en kautionist, nemlig forsikringsselskabets kontorbud, Lucas Kilian, som oprindelig var skomager. Et klassisk eksempel på, at en højere placeret medarbejder har udnyttet sin magtposition til at presse en i arbejdspladsens hierarki lavere placeret medarbejder til at indgå en aftale til gavn for kun den ene ...

Afhængighedsforholdet illustreres af følgende.

Ærbødigt Fromemoria!

Ved den i Aaret 1796 holdte Generalforsamling, blev Gagen for Bogholderen bestemt til 1500 rd og for Cassereren til 1000 rd, og ved et senere, i 1804, bevilget Tillæg af 300 rd for Bogholderen og 400 rd for Cassereren. – Vi have altsaa siden Aaret 1809, da den sidstnævnte Forhøielse tilstodes, nydt en Gage af 1800 rd og 1400 rd, naar undtages de temporaire Tillæg der er os tilstaaet lige med Kongelige Embedsmænd. – Af denne vor Gage skulle vi lønne Contoirpersonalet, som ei kan leve af det nu, de i de forrige Aaringer have kundet. – Vi føle, at vi ikke u[...] største Ubillighed kunne nægte dem Tillæg, men af vore nuhavende Gage vil det være os umuligt, da Friserne paa enhver af Livets Fornødheder dagligen stige, hvilket gjør at vi ei selv kan have vort Udkomme. – I det vi saaledes andrage dette, give vi os den ærbødige Frihed at ansøge om en Forhøielse i vores Gage, eller et Gratiale, saaledes at denne sættes i et nogenlunde Forhold til Tiderne og Friserne paa Alt, og for at vi bedre kunne lønne vore Contoirbetiente. – [...]
Kjøbenhavn den 22 April 1812, Ærbødigt, Thornam, T Müller

Bogholderen og kassereren skulle altså af den dem tillagte løn lønne deres underordnede. Det gjaldt i 1796, det gjaldt i 1812, og det gjaldt i 1826, som af C. Kierkgaard beskrevet i hans ansøgning: "*300 Rbd ieg har privat af Cassereren*". Med andre ord er 'lønnen' ikke løn, men snarere et beløb til dækning af administrationsomkostningerne. Bogholderen og kassereren skulle af denne sum udrede løn til en fuldmægtig og sandsynligvis et kontorbud. Det ses flere steder, at Münter omtaler sig som "Müllers Fuldmægtig".

En lignende ordning ses beskrevet om en kasserer i Kurantbanken, Nationalbankens 'forgænger' 1768. Her måtte kasserer Rasmus Møller selv udrede løn til sine medarbejdere, herunder deres "gageskat".¹¹

De underordnede var underlagt og altså afhængige af de foresatte. Det er ikke vanskeligt at forestille sig, hvorfor Lucas Kilian underskrev den kautionserklæring.

Theodose døde den 7. september 1829, 57 år, af brystsyge og blev begravet d. 11. september på Assistens Kirkegård.¹² Han havde den 2. juli søgt sin afsked med fuld løn, 1.700 rbd rede sølv i pension; det ville næppe være dyrt for selskabet, da han, som han selv skrev, nok snart ville dø. Dagen efter, 3. juli, bevidnede en regimentskirurg, at Müller den foregående vinter havde gennemlevet en "*hidsig Brystvattersot*", og at han næppe ville blive i stand til at passe et ordinært arbejde i selskabet. Müller fik bevilget 1.200 rbd i pension.

I september sad enken alene tilbage i sin lejlighed i Østergade 51 uden midler, men med bekymringer for fremtiden. Pensionen kom ikke automatisk; den skulle søges, hvilket hun gjorde i en udateret henvendelse:

Ærbødigt F:M:

Min Mands Cancellieraad og Casserer Theodose Christian Müllers dødelige Afgang d: 7e Septbr: har jeg allerede taget mig den Frihed at anmelde for den høie Direction, ved hvilken Anledning jeg modtog et Bevis paa Directionens Ædelmodighed, som jeg stedse skal erindre med inderligste Taknemmelighed. Uden denne Hjælp vilde min Forfatning have været fortvivlet, endskjønt den endnu efter denne Hjælp vedbliver at være sørgelig og min Stilling for Fremtiden usikker; thi min Mand efterlod mig aldeles Intet; for ei at blive

¹¹ Sigurd Jensen: Et regnskab fra rokokotiden, Historiske Meddelelser om København, 1969, s. 31. Også Rasmus Møller kom i økonomisk uføre pga. sit spil i tallotteriet. Det viste sig i sommeren 1777, at han havde tilegnet sig 237.669 rdl., som var brugt på husførelse og lotteriet. I øvrigt blev embeds- og gageskat indført 1768 som en fast procent af alle gejstlige og verdslige embedsmænds lønindtægt. Den varierede mellem to og ti procent afhængig af lønnens størrelse. Birgit Løgstrup: Jorddrot og offentlig administrator, Rigsarkivet, 1983, p. 14012 KB Helligånd sogn, fol. 469, Salldata opslag 476.

¹² KB Helligånd Sogn, fol. 469, Salldata opslag 476, http://ao.salldata.dk/osd_vis.php?bsid=204088&side=476

plaget af Creditorer, saae jeg mig nødsaget til at lade alt mit Bohave komme til Skifterettens Behandling, saa at jeg, naar Creditorerne saavidt muligen, ere blevne betalte; Intet beholder tilbage.

Under saadanne ulykkelige Omstændigheder er min ydmyge Bøn til Directionen at den høje Direction gunstigt vil indstille mig for Generalforsamlingen til en Pension, passende med min Mands Embedsstilling ved Contoiret, og med min Ulykke, som den høje Direction vist vil erkjende naar Directionen gunstigt tager i Betænkning, at jeg fra ingen Casse, offentlig eller privat kan vente mindste Understøttelse, at Tabet af mit Boe sætter mig i den Nødvendighed at anskaffe mig nyt, og at endeligen den sidste Tids Uheld har tvunget mig til at gjøre Gjæld, som jeg uden Opnaaelse af en tilstrækkelig Pension aldrig kan vente at faa afbetalt. Uden gunstig Bøn høreelse af denne min Bøn, vil bestandig Armod blive mit visse Lod. Min Fremtids Lykke og Held, min tilkommende Skæbne hviler derfor ganske i Directionens Haand Ærbødigst, Amalie Wilhelmine Müller født Hansen Som laugværge [ulæselig sign.]

Ansøgningen blev anbefalet af flere; bl.a. skrev overbibliotekar og professor Werlauff:

Atdøde Cancellieraad Müller var mig i mange Aar bekendt, som en Mand af ædel og retskaffen Karakter og hvis egen Vandel hverken fremkaldte eller foranledigede de Uheld der formørkede hans sidste Dage og maaskee forkortede hans Liv. - Jeg tillader mig derfor, til ovenstaaende Anbefalinger for hans nedbøiede Enke at føre det Vidnesbyrd, at hun, efter min fulde Overbevisning er, ifølge sin Stilling, ikke mindre trængende, end ved sit personlige Forhold, som Hustrue og Moder, værdig til den Pension, som det maatte behage den ærede Direction at forunde hende, som Enke efter en troe og virksom Embedsmand.

Kbhvn. d. 25de Sept. 1829, ærbødigst, Werlauff, Overbibliothekar og Professor

Werlauffs formulering tyder på, at Müllers administrative metoder ikke bare var hans; de var udbredte og alment accepterede. Det må formodes, at enken med så fremtrædende fortalere fik bevilget en vis pension. Hun havde i 1829-30 ikke betalt sin mands gæld til brandkassen; den hang kontorbud Kilian på; eller rettere hans enke. Hun forsøgte adskillige gange at slippe, men måtte acceptere en obligation, der skulle afbetales over ti år.

Amalie Wilhelmine døde 27. oktober 1871. I Hvidebogen ses, at hun efter sin mands død hensat i uskiftet bo, og at hendes arvinger, sønnen, cand.phil. Thorvald Müller, lærer i Fuglse på Lolland, og den afdøde søn, Axel Müllers, to børn, sønnen Thorvald Müller, møllebygger, og datteren, Wilhelmine Müller, gift med medundertegnede Peder Hansen, som er landmand, ønsker at skifte privat. Alle er "fuldmyndige". Arveafgiften på 3 rdl 3 mk 9 sk blev betalt 29. april 1872. Formuen¹³ var 478 rdl 5 mk 14 sk., hvilket tyder på, at enken har modtaget en pension.

Barløse Kirkebogs beskrivelse var ikke helt præcis. Var Müller andet end en almindelig funktionær? En betroet post, jovist, Müller havde at gøre med store beløb; i et ministerium, knap nok, men brandforsikringsselskabet var officiøst; justitsråd, næh, men kancelliråd smager dog af royal bevågenhed og anerkendelse. Alt tilstrækkeligt til at dupere en landsbypræst.

Kilder:

- Københavns Brandforsikrings arkiv, Sager vedr. brandforsikringens personale (1770 -1867), løbenr. 2, Sag om en ved kasserer, kancelliråd Møllers død forefunden kasseangel, 1829
- Kirkebogen for Barløse Sogn, Odense Amt, 1800 -1814
- Kirkebogen Helligånd Sogn, Sokkelund Herred, fol. 469
- Lands Over- samt Hof- og Stadsretten, Københavns Skiftekommission, Hvidebog, 37, 1870-4-30 og 1872-3-30

Litteratur

- Danmarkshistoriens hvem hvad og hvornår, Politikens Forlag 1994
- Jensen & Hjorth-Nielsen: Candidati et examinati juris 1736-1936, downloadet fra Danske Slægtsforskeres Bibliotek
- A.G. Hassø: Københavns Brandvæsens Historie, Kbh., 1931
- Sigurd Jensen: Et regnskab fra rokokotiden, Historiske Meddelelser om København, 1969, s. 31
- H. Chr. Johansen: Danmark i tal, Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie, bd. 16

Illustrationer fra

- Jens Engberg: Den standhaftige tinsoldat, En biografi om Frederik 6., 2009
- Rasmus Glenthøj & Morten Nordhagen Ottosen: 1814, Gads Forlag 2014

¹³ Hvidebogen <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=21803610#417661,37832228>

NYE BØGER I WEBSHOPPEN – OG EN GRATIS BOG

Danske Slægtsforskere har flere nye tilbud til dig i vores webshop – webshop.slaegt.dk.

Sværkeslægten

Den mest populære slægtsroman gennem tiderne. Forfatterens blik for bondesamfundets hverdag i det 18. og 19. århundrede tilbyder os både indlevelse i de enkelte personers skæbner og en rig indlevelse i landbrugs-samfundets mange kulturformer. Sværkeslægten's oprindelige otte bind foreligger med denne udgave i en trebindsversion.

Pris pr. bind kr. 269.

FDF under besættelsen

Dette store værk tager udgangspunkt i 44 drenge og 4 mænd med tilknytning til FDF i Randers - men med tråde ud i hele landet, bl.a. FDF modtage- og sabotagegruppe, som overtog, da Hvidsten-gruppen blev kompromitteret. Du får indsigt i modstandsarbejdet, modtagelser og sabotage i en række danske byer.

Pris kr. 385.

Arkivgutterne fortæller - 50 udvalgte historier fra Rigsarkivet

Kenn Tarbensen og Jørgen Mikkelsen fra Rigsarkivet har skrevet disse historier og beretninger under det fælles navn "Arkivgutterne". De skriver om kuriosa, der passerer deres skriveborde, og de har dagligt som arkivarer mange spændende historier mellem hænderne fra 1600-tallet til slutningen af 1900-tallet. Artiklerne viser, at der kan gemme sig mange interessante historier i arkivpakker med anonyme titler.

Pris kr. 250.

GRATIS BOG I DECEMBER

Alle, der bestiller bøger i december ud, modtager **HELT GRATIS** som ekstra gave bogen "Efter Fyraften". Dette er en historisk billedbog om det nedlagte Morsø Jernstøberi i Nykøbing af den kendte fotograf Sissle Honoré. Disse billeder har været medvirkende til, at hun blev bedt om at lave den serie smukke fotografier, som i dag pryder Morsø's kontorbygninger.

FAMILIE I SVERIGE OG AMERIKA?

Søger du slægtninge, der er fx udvandret til Amerika eller kommer fra Sverige? Så har Danske Slægtsforskere et tilbud, som kan være afgørende for din forskning.

Som medlem af foreningen kan du få foretaget opslag i to betalingsdatabaser ganske gratis. Det er i gruppen *Opslag internationalt* i vores Forum (forum.slaegt.dk), du finder denne særlige service. Her er to tråde *Hjælp med opslag i Ancestry.com* og *Hjælp til opslag i ArkivDigital*

(Sverige). Hvis du ønsker hjælp til et opslag, skriver du simpelthen et svar i tråden, hvor du forklarer, hvad du søger efter. I løbet af kort vil du få svar tilbage med de forhåbentlig gode oplysninger, der kan trækkes ud af databaserne.

Benyt dig endelig af denne fine mulighed. Husk, at tilbuddet er forbeholdt medlemmer, og at du skal være logget ind på Forum for at skrive i denne del af Forum.

I artiklen fortælles om, hvordan et fotografi i et gammelt familiefotoalbum via slægtsforskning i hjemlige arkiver og søgning på forskellige hjemmesider fra Danmark, England, Frankrig og New Zealand førte til historien om en hemmelig forlovelse, en ung mands udvandring til New Zealand og senere deltagelse i 1. Verdenskrig, hvor han endte sine dage i en skyttegrav i Nordfrankrig.

Artiklen er udarbejdet på baggrund af et tilsvarende længere kapitel i bogen *Proprietæren fra Smidstrupgård - Historien om Niels Christensen og Oline Thidemann og deres børn*, udgivet i april 2022.

HVAD ET FOTOGRAFI KAN FORTÆLLE

Af Jørn Dietrich
Parkvej 18, 2830 Virum
jdparkvej18@gmail.com

I forbindelse med indsamling af materiale til en bog om min morfars slægt i Smidstrup lånte jeg nogle gamle fotoalbums af mine to kusiner. De havde arvet dem omkring 1980, da den sidste af min morfars tre ugifte søstre døde. Der var ikke nogen, der interesserede sig for de gamle billeder, men heldigvis gemte kusinerne dem, og nu så fotografierne dagens lys efter at have ligget gemt og glemt i mange år. Jeg var interesseret i billeder af min morfar, hans søskende og forældre, og heldigvis var der mange billeder af dem fra perioden ca. 1865 til ca. 1930.

I et fotoalbum sad et fotografi af en ung mand siddende på en "aflægger" (en maskine, som skærer kornet og lægger det i bundter, som herefter manuelt skal bindes til neg). Under billedet er skrevet "Kaj Topp 1910, Smidstrupgård". Da jeg bladrede videre i albummet, var der flere billeder af Kaj. På et meget utydeligt billede sidder han på en bænk sammen med min morfars søster, Udda. De sidder tæt sammen. Udda læner sig ind mod Kaj og holder ham i hånden. Kaj har fint tøj på, slips og jakke, og i knaphullet sidder en blomst. På skødet ligger gårdens hund. Under billedet står der "Udda og Kaj, 1910". Jeg tænker, at billedet er taget under en fejring, måske af en familiebegivenhed på gården. Et tredje billede er et fotografi af Kaj, hvor han sidder med et fotografi af Udda i hånden. Bagpå har han skrevet "En glædelig jul til dig min kære lille Udda fra din Kaj. Juleaften 1910". Skrev man dengang "Min kære lille Udda" og "din Kaj", hvis der blot var tale om en venskabsforhold? Det tror jeg ikke.

Jeg spurgte min kusine, om hun vidste, hvem Kaj var. Ja, han var Uddas forlovede, der døde i 1. Verdenskrig. Det lød

Kaj Topp 1910 på høstarbejde på Smidstrupgård

Udda og Kajs hemmelige forlovelse i 1910

Kaj forærede Udda dette foto af sig selv, hvor han sidder med et billede af hende i hånden.

Udda omkring det tidspunkt, hvor hun mødte Kaj.

interessant. Jeg var på det tidspunkt kommet godt i gang med bogen om min oldefar og oldemor og deres ni børn, så her var måske en interessant historie om Udda og Kaj, som skulle med i bogen.

Udda var femte barn af mine oldeforældre, Niels Christensen og Oline Marie Thidemann. "Udda" var hendes kælenavn fra barndommen. Hendes rigtige navn var Gudrun Dorthea Christensen, født 8. juni 1889 på Smidstrupgård. Niels havde købt proprietærgården i 1880, da Oline havde sagt ja til ham, og de var blevet hemmelig forlovet. Året efter giftede de sig og flyttede ind på gården. Fra 1882 til 1900 fik de ti børn, hvoraf de ni overlevede barndommen. De to første børn var drenge, herefter kom fem piger, og de sluttede af med endnu to drenge, hvoraf min morfar, Sven Åge Thidemann Caning, var den næstsidste (han tog navneforandring fra Christensen til Caning i 1915 sammen med fire andre søskende).

Snakken med min ene kusine om Udda og Kaj satte noget i gang hos os begge. Jeg begyndte at undersøge Kajs familiemæssige baggrund via de sædvanlige kilder, kirkebøger, folketællinger, lægdsruller m.v. Min kusine gik om bord i sine papkasser med gamle fotografier og meget andet arvegods. Efter et stykke tid kom hun tilbage med nogle små fotografier. De var ikke sat i album, men lå sammenrullede nederst i en papkasse. Bagpå var der skrevet årstal, sted og personer på billederne. De viste Kajs grav på en krigskirkegård i Nordfrankrig. De var taget i november 1919 af Uddas brødre,

Knud Waldemar og hans hustru, Marquerite Sophie Martine Wendt, og Søren Christian. Via mediestream fandt jeg en længere artikel i Politiken om de tre danskere, som var de første, der tog turen i bil fra Paris til Danmark efter krigen. Politiken havde udsat en sølvpokal, som de ifølge artiklen vandt. Artiklen oplyste endvidere, at de var taget til Paris over London for at se den første store biludstilling efter krigen i Grand Palais. På udstillingen havde de købt en bil, som de selv kørte hjem til Danmark igennem det krigshærgede Nordfrankrig, og undervejs besøgte de kirkegården, Bonjean Military Cemetery, i byen Armentières, hvor Kaj lå begravet.

Et af de første spørgsmål, der dukkede op, var: Hvorfor deltog Kaj i 1. Verdenskrig? I min kusines gemmer var der ikke noget, der umiddelbart kunne forklare mysteriet. Hvis han havde været fra Sønderjylland, var han sikkert blevet indkaldt til den tyske hær, men ved at google lidt fandt jeg ud af, at kirkegården hovedsagelig var for faldne soldater fra Australien og New Zealand. Jeg googled videre og fandt Commonwealth War Graves hjemmeside, og her dukkede oplysningerne om Kajs død op. Det viste sig, at han var indrulleret i The New Zealand Expeditionary Force, Wellington Regiment, 1st Battalion, og at han var blevet dræbt 20. juli 1916. På hjemmesiden var der tillige en oplysning om hans bror, Viggo Topp, som i 1916 boede i Egilsgade 2 i København. Så langt, så godt, men det første spørgsmål var stadig ubesvaret.

Kajs baggrund

De hjemlige arkivalier fortalte, at Kaj var født 12. maj 1891 i København som næstældste søn af apoteker Georg Topp (1860-1918) og hustru Abel Cathrine Færch (1862-1901). Faderen var uddannet farmaceut på Svane Apotek i Aalborg fra 1875 til 79 og rejste omkring 1884 til København og blev "Provisor", dvs. ledende apoteker, på "Nyt Apotek" i Købmagergade 57. Familien boede i København indtil 1897, hvor de flyttede til Grindsted. Her havde Georg fået jobbet som bestyrer af byens apotek. Efter seks år i Grindsted fik faderen nyt bestyrerjob på apoteket i Østbirk, og endelig i 1911 flyttede han med familie til Hornslet. Her var han bestyrer på apoteket til sin død i 1918.

Kaj ville ud at se verden

I 1906 fyldte Kaj 15 år. Han var færdig med skolen og kom i tømrerlære i Aalborg hos sin morbror, tømrermester Carl Peter Færch (1865-1929). Han var her de næste tre år, men kunne formentlig ikke se sig selv som tømrersvend i Aalborg. Han havde udlængsel og ville se noget mere af verden. Måske nåede han ikke at blive udlært, for allerede i 1909 forlod han Aalborg, og i 1910 dukkede han op i Smidstrup, hvor han fik høstarbejde på Uddas forældres gård, Smidstrupgård. Her mødte han de fem smukke døtre i alderen 15-20 år.

Den sommer blev Udda og Kaj forelsket i hinanden, og sidst på sommeren forlovede de sig i hemmelighed. Men deres umiddelbare fremtidsudsigter var imidlertid ikke gode. Dels var de unge, dels kunne han ikke forsørge hende, hvis de giftede sig. Endvidere kan man af Kajs breve læse, at han ikke var parat til at binde sig med kone og børn. Så Kajs plan var at rejse ud for at skabe sig et levebrød, tjene nogle penge, og så komme tilbage og gifte sig med Udda. Men inden hans afrejse skete der noget med deres forhold, som betød, at han måtte rejse væk, før det oprindelig var planlagt.

Efter hans afrejse fulgte nu næsten seks år med mange kærestebreve mellem dem. I et af Kajs første breve skrev han lidt mystisk om hele situationen op til sin afrejse, at deres forlovelse var hemmelig for alle, bortset fra Uddas forældre, og at han tog afsted for at undgå, at "onde rygter blev sat i omløb". Brevet er fra 18. december 1911, hvor han kort tid forinden var ankommet til New Zealand: "Ja, kære lille Udda, det kan gerne være, at du syntes, det havde været bedst for os, om jeg var bleven til december, men du kan tro, det var bleven meget værre og var måske til sidst ikke blevet til noget, nej lad os nu være glade over, at jeg kom afsted, og jeg er jo nu kommen godt hertil og har arbejde, så er det jo alt sammen meget godt. Du kan tro, kære Udda, afskedstimen havde været sværere, om vi havde haft den måned sammen i november, og du kan tro, der ville altid være en hel

del i vejen for, at vi kunne være sammen hele tiden, husk på der skulle jo omtrent passes lige så meget på, som før dine forældre vidste det, der er jo altid folk nok til at sætte onde rygter i omløb, ja hvad siges der ikke om Thorup [forvalteren på Smidstrupgård], han ville da snart opdage noget".

Kaj rejste til New Zealand

Internettet er en mageløs kilde til informationer, og via FamilySearch.org fandt jeg ud af, at Kaj i begyndelsen af oktober 1911 tog til Bremen og gik ombord på dampskibet S/S Bremen med kurs mod Australien. Af skibets passagerliste fremgår, at der ud over Kaj var omkring 15 andre danskere med på skibet. Kaj ankom til Sidney på Australiens østkyst i midten af november og fortsatte med skib til New Zealand, hvor han ankom til Nordøen omkring 20. november og tog direkte til byen Opunake i Taranaki Provinsen, som ligger ved kysten i den sydvestlige del af Nordøen. Før han tog til New Zealand, havde han hjemmefra sikret sig en tjenestepads igennem sin onkel, Johan Frederik Færch (1882-1917), som var emigreret til New Zealand i 1902 og havde skabt sig en karriere som mejeribestyrer, først hos Opunake Dairy Company og senere hos Oaonui Dairy Company, som ikke var langt fra Opunake, hvor Kaj tog ophold.

Kajs breve

For at komme videre i Kajs historie måtte jeg igen ty til internettet. Ved søgning på hans navn dukkede meget overraskende nogle skanninger op af et brevkort fra Udda til Kaj, en konvolut fra Kaj til Udda med et brev stikkende halvt op og to konvolutter fra Udda til Kaj (formentlig med breve indeni, men det kunne man ikke se på skanningen). De to sidstnævnte var forsynet med en masse stempler og påskrifter, hvoraf fremgik, at de havde taget hele turen fra Danmark til New Zealand og retur til Udda i Charlottenlund. Brevkort og breve var et "lot", som fandtes på en hjemmeside fra Fyns Frimærkeservice, og da jeg kontaktede firmaet, fortalte de, at de for flere år siden købte en del breve på en auktion hos Bruun Rasmussen, hvoraf nogle blev solgt videre fra deres egen hjemmeside. De havde solgt det ovennævnte "lot" for nogle år siden. Efter et stykke tid kontaktede Fyns Frimærkeservice mig og fortalte, at de havde fundet flere af Kajs breve i deres gemmer; om jeg var interesseret i at købe dem? Og senere fandt de endnu nogle breve. I alt købte jeg 18 breve og tre brevkort, som Kaj havde skrevet til Udda i perioden december 1911 til juli 1916. Desværre var der ingen af Uddas breve. Men igen kom internettet mig til hjælp. Hos en facebookgruppe for frimærkesamlere eftersøgte jeg den person, der havde købt det oven for omtalte "lot", men fik ikke kontakt med vedkommende. Det gjorde jeg til gengæld med en anden frimærkesamler. Han havde også købt nogle af Kajs og Uddas breve og var så venlig at sende mig kopier

af tre breve og et brevkort fra Kaj samt tre breve, som Udda havde skrevet, men fået retur fra New Zealand efter nogle måneder.

Jeg havde nu samlet omkring 25 breve og seks brevkort, og der forestod et stort arbejde med at læse det hele igennem og danne sig et billede af Kajs situation derovre. For at få sammenhæng i brevene var jeg nødt til at transskribere dem, hvilket endte med at fylde 40 A-4 sider. Udda havde i alle årene gemt Kajs breve, men ingen i min familie ved, hvordan de havnede på Brun Rasmussens auktion. Af Uddas breve er kun bevaret de få breve, hun fik retur i månederne efter Kajs død.

I det følgende refererer jeg nogle få indtryk og citater fra Kajs breve, vel vidende, at det kun er enkelte nedslag i hans liv i disse fem år. Han skrev generelt meget kærligt til Udda. Han savnede hende, og han skrev, at hun måtte være tålmodig, men han kom jo snart hjem igen. Den første jul var svær at komme igennem. "Ja, nu har vi så på lørdag første juleaften, og for et år siden havde vi en rigtig dejlig jul på Smidstrupgård. Ja, du kan tro kære lille Udda, at jeg vil komme til at savne dig i julen, og mange bliver de kærlige tanker, der drager herfra til Smidstrupgård".

Hans tjenestesteds var på en farm, som lå en halv times ridt uden for Opunake. Af brevene får man indtryk af hårdt arbejde til en dårlig løn og usle boligforhold. Han boede i en lille hytte uden elektricitet, vand eller toilet, havde selv snedkereret sine møbler af nogle brædder, og "madrassen" i sengen bestod af gamle sække. Han arbejdede som gårdskarl, malkede køer og lavede forefaldende arbejde. I et af sine breve efterlyste Udda hans adresse, hvortil han svarede, at han ikke havde en adresse, men hun skulle sende brevene til Jack i Opunake (han kaldte onklen Johan Frederik for Jack henholdsvis J.F.), så sørgede han for, at de kom op til ham på farmen. Kaj omtaler ofte Jack i sine breve, og det fremgår, at de ofte var sammen, især efter at Kaj havde købt sin egen hest.

Det er tydeligt, at Udda skrev flest breve. Kaj undskyldte ofte i sine breve, at han ikke nåede at svare på hendes, før han havde fået to-tre stykker. Han undskyldte sig med travlhed med arbejdet og træthed, når han endelig havde fri. Han stod op kl. halvfire om morgenen, malkede 60 køer og arbejdede til sent, og når han endelig havde fri, var han ofte for træt til at skrive og faldt i søvn ved stearinlyset. Efter et år på farmen skrev han i slutningen af 1912: "Ja, kære lille Udda, nu har jeg så snart været her i et år, men har desværre ikke tjent ret meget imod hvad jeg kunne, om jeg havde været sproget mægtigere, men nu får vi se, hvad det næste år vil bringe, det vil nu bringe flere penge, er jeg sikker på". I

slutningen af april 1913 skrev han, at han "i grunden syntes ret godt om forholdene, og når jeg engang får noget jord selv, vil det jo blive en hel del bedre, og især når jeg bliver gift og får så god en kone, som du jo absolut må blive".

Få gavlen står navnet på mejeriet, som Kaj kørte mælk til: The Opunake Co-operative Dairy Factory.

Af de første breve får jeg indtryk af, at han kun skulle være derovre et stykke tid, måske et år eller to, men efter ca. halvandet år er han ikke så sikker på, om han i det hele taget vil hjem til Danmark igen, og prøver at lokke Udda til at komme over til ham, men indser samtidig, at det ville hun nok ikke få lov til af forældrene.

I september brød en gammel broklidelse op, og han måtte til lægen i den nærmeste større by, New Plymouth. Lægen anbefalede en operation. Det fortalte Kaj om i et brev i september 1913, hvori han vændede sig ved at skulle bruge de fleste af sine opsparede penge på en operation, og efterfølgende kunne han ikke arbejde i flere måneder og ville således ikke tjene penge i den periode.

Han overvejede også at tage hjem til Danmark, men indså at det ville blive svært for dem at skilles igen "og at tage dig med er der ikke tale om, da en anden classes billet koster ca. 700 kr. Alene vores rejse herover ville koste mindst 1.600-1.700 kr."

I februar havde han tilsyneladende alligevel besluttet at tage hjem, idet han skrev, at han planlagde at rejse hjem med damperen S/S Orvieto, så han var i København omkring 25. juni 1914. Men af en eller anden grund blev det ikke til noget, og i marts stoppede han på farmen. Den havde fået ny ejer, og de kunne ikke blive enige om lønnen. Så måske havde han alligevel ikke havde råd til hjemrejsen. Kaj arbejdede nu i kort tid med vejarbejde. Han kørte en hestevogn med sten og grus ud til vejarbejdet og boede i en faldefærdig hytte, og "min seng består af 3 sække hakkelse [foder til hestene], men det vil kun vare en uges tid til, så kan jeg bruge de tomme sække til at ligge på, men det er jo kun småting, jeg bruger det ene knæ til skrivebord, og som du ser, er det jo ikke videre godt."

Kajs brevkort til Udda 7. juli 1915. Billede er fra Waitara. Kaj har sat et kryds over huset til venstre for broen over floden. Det er "Hotel Waitara, hvor jeg får mine måltider".

Vejarbejdet varede kun få uger, og derefter tog han til en nærliggende by, Waitara, hvor han efter tre måneder uden arbejde fik et job i en motorgarage "George & Johnston". Det er nu blevet sommeren 1914, og af Kajs breve får jeg mere og mere indtryk af, at han bestemt ikke havde tænkt sig at komme hjem. Og i juli 1914 skrev han det direkte: "Det gør mig kun så ondt for dig, kære lille Udda, at jeg ikke kommer hjem. Som jeg før skrev, kan jeg ikke godt rejse, da der ingen udsigt vil være for en fremtid derhjemme. De gamle vil ikke, og kan måske heller ikke hjælpe mig, da de lever, eller i alt fald har levet, for flot et liv og bede dem oftere om hjælp, er der ikke tale om, dertil er jeg ikke oplagt, og hvad der end kommer, vil intet få mig til at bede dem om hjælp." Der var tilsyneladende en konflikt med forældrene i Hornslet, men brevene afslører ikke, hvad den gik ud på. En rejse hjem krævede åbenbart hjælp fra faderen, som han angiveligt allerede forgæves havde spurgt, men på grund af uoverensstemmelser ikke ville spørge igen.

Udbruddet af 1. Verdenskrig

Da England i august 1914 erklærede krig mod Tyskland, tøvede New Zealand ikke med at gå med. Det lykkedes landet at etablere en hær, The New Zealand Expeditionary Force,

Kaj havde ingen selvstændig adresse i Waitara, så Udda skulle adressere sine breve til hans arbejdsgiver.

på omkring 120.000 mand, hvoraf omtrent 100.000 deltog i krigen i Europa.

I oktober 1914 skrev Kaj, at han sandsynligvis ikke ville blive indkaldt til hæren, men 14 dage senere "at det kommer meget an på om jeg selv ønsker at gå. Jeg véd ikke hvad der er at bestille udover at gå i krigen, om den skulle vare i et par

år." Han var dansk statsborger og behøvede således ikke at melde sig.

På trods af at han ikke ville tilbage til Danmark, havde han ikke opgivet tanken, om at de skulle giftes: "... der kan næppe være tale om, at vi kunne gifte os, før denne krig er forbi, men om alt vil gå vel, kunne det nok lade sig gøre om et års tid. Se, om du forlod Danmark i september og varovre her i N.Z. i begyndelsen af november eller december. Du behøver kun at være her i tre dage inden vi kunne gifte os. Jeg ville ønske det var i år, men det lader sig nu engang ikke gøre." Han håbede altså, at Udda ville rejse over til ham i slutningen af 1915. I de følgende breve vender han flere gange tilbage til, at han ikke mener at kunne finde sig tilrette i Danmark og, at han "ville ønske der var en udvej til at få dig herover og helst så hurtigt som muligt, da jeg virkelig længes så umådelig meget efter dig og kan sagtens finde plads, til at have en lille kærlig kone som du jo er."

Kaj melder sig som frivillig til hæren

Efterhånden som krigen trak ud, øgedes presset på de forskellige regioner i New Zealand om at stille med flere soldater. I Taranaki Daily News kunne man 23. oktober 1915 læse en artikel om problemet med at skaffe nok frivillige til hæren. Overskriften på artiklen lød: "Many more men wanted". Længere nede er der anført, at Taranaki regionen skulle stille med 425 mand til "the 10th Reinforcement", men der manglede stadig en del, og avisen opfordrede til, at "every fit man who can possibly do so should come forward at once". Der var således et stort pres fra samfundet på de unge mænd om at melde sig til hæren. Nederst i artiklen var der trykt en liste over de mænd, der op til datoen for artiklen havde meldt sig, og Kaj var med på listen som den ene af i alt fire fra Waitara.

Beslutningen om at melde sig som frivillig til hæren må have ligget og modnet i Kajs sind i løbet af september-oktober. I et postkort til Udda fra 28. september 1915 omtalte Kaj imidlertid ikke, at han påtænkte at melde sig, men kort tid efter skete det så alligevel ifølge den oven for omtalte avisartikel. Og 26. oktober udfyldte han en ansøgning om statsborgerskab og skrev i ansøgningen, at det var med henblik på at

blive optaget i hæren. Ansøgningen blev imidlertid afvist med henvisning til, at ansøgninger om statsborgerskab ikke blev behandlet under krigen.

Hidtil havde englænderne og deres dominions klaret behovet for soldater med egne frivillige statsborgere. I begyndelsen var der stor opbakning til krigen, men slagterierne på slagmarken tyndede så meget ud i soldaternes antal, at der ikke var frivillige nok til at erstatte tabene. Det kan have været medvirkende årsag til, at man på trods af afslaget på ansøgningen om statsborgerskab godtog Kajs ansøgning som frivillig til hæren, og 15. november mødte han op til et uddannelsesforløb i en militær træningslejr ved Palmerston North på den sydlige del af Nordøen. Efter endt træning sejlede han i april 1916 med sin enhed, "Ruahine Coy", som var en del af "the 11th Reinforcement" til Alexandria i Ægypten. Herfra blev tropperne sejlet til Marseilles og videre med tog til vestfronten i Nordfrankrig, hvor han ankom omkring 20. maj. De blev stationeret ved frontens sektor ved byen Armentiers på grænsen til Belgien, hvor de slog lejr ved byen Hazebrouck ca. 20 km vest for fronten.

Efter ankomsten skrev han et par uger senere til Udda. Brevets historie har jeg tidligere omtalt som Fyns Frimærkeservices skanning af brevet, som dog kun omfatter den del, der stak op af kuverten. Det er dateret "France, 1. juni 1916", og af hensyn til censuren skrev han på engelsk. Han indledte med "I am still doing well, we have been here in France for about 12 days and are doing a bit of solid training", men han kunne i øvrigt ikke fortælle noget særligt om, hvor han var eller om forholdene, da censuren forbød enhver oplysning om enhedens forhold. Lidt over en måned senere skrev han igen, denne gang var han i aktiv krigstjeneste og skrev direkte fra skyttegraven. Brevet, som er dateret "In the trenches, 3. July 1916", afslutter han med "Well, I will stop now with the kindest regards to our family and lots of love to yourself from your own Kaj." Brevet ankom 18. juli og var det sidste livstegn Udda fik fra ham.

Omstændighederne ved Kajs død

Omstændighederne ved Kajs død er nærmere beskrevet i Wellington Regiments "War Diary", hvoraf fremgår, at i løbet af juni-august gennemførte Kajs enhed "Ruahine Coy" elleve raids mod tyskerne og var mål for fire angreb fra tyskerne. Det ses også, at der var gensidige bombardementer 19.-20. juli 1916, idet man kan læse, at "A general bombardment of the enemy trenches by our artillery took place. Enemy retaliated slightly on trenches 63 and 64 with artillery and in trenches 66-68 with bombs". Antallet af dræbte og sårede blev opgjort for hver enhed, og Kajs enhed havde 2 dræbte og to sårede, der døde samme dag af deres sår. I

Kajs enhed "Ruahine Coy's" cap and collar badge.

Kajs grav på Bonjean Military Cemetery i Armentieres, som den så ud i 1919. Til venstre for Kaj ligger Private Hawke, og på et andet foto ses, at det er coporal Lewer, der ligger til højre for Kaj. Personen i midten er Uddas bror Knud Waldemars hustru, Marguerite. Nederst i venstre hjørne: Kajs nye gravsten efter renovering af kirkegården. Til højre: Den oprindelige navneplade på Kajs første gravkors.

"War Diary" er der ikke anført navne på de dræbte og sårede, men på en hjemmeside fra New Zealand om krigshistorier, <https://poriruawarstories.com>, kan man læse, at "It is likely that Lance Corporal Cattell was killed, with three of his 17th Ruahine Company, in the bombardment. The four men are buried in close proximity in the Cite Bonjean Military Cemetery, Armentieres. 10/2962 Private Ernest Henry Hawke, 10/4013 Private Kaj Topp, 10/2675 Corporal Wallace Arthur Lever and 10/3216 Lance Corporal Sam Cattell". På det viste

foto ses Kajs grav og graven til venstre tilhører den omtalte Ernest Henry Hawke. I dag ser kirkegården helt anderledes ud, idet den på et tidspunkt blev renoveret og alle korsene erstattet med mere holdbare gravsten.

Udda går derhjemme og venter på nyt

Mens Kaj var i krig, gik Udda rundt hjemme i Villa Østerlide i Skovshoved og ventede nervøst på nyt. I begyndelsen vidste hun ikke, at han havde meldt sig til hæren, og da han var

Forside på Uddas brev sendt 7. april 1916 og returneret 16. september 1916. Fyns Frimærke Services web-side.

Døde.

Fra den engelske Front har vi modtaget den sørgelige Meddelelse, at vor kære Søn og min dyrebare Forlovede, Menig i The New Zealand Expeditionary Force

Kaj Topp, 25 Aar gammel, blev dræbt i Kamp i Frankrig den 20. Juli 1916.

Paa begge Familiers Vegne,
 G. Topp, Gudrun Christensen,
 Apoteker, "Østerlide",
 Hornslet. Charlottenlund.

Dødsannonce. National Tidende 22. august 1916

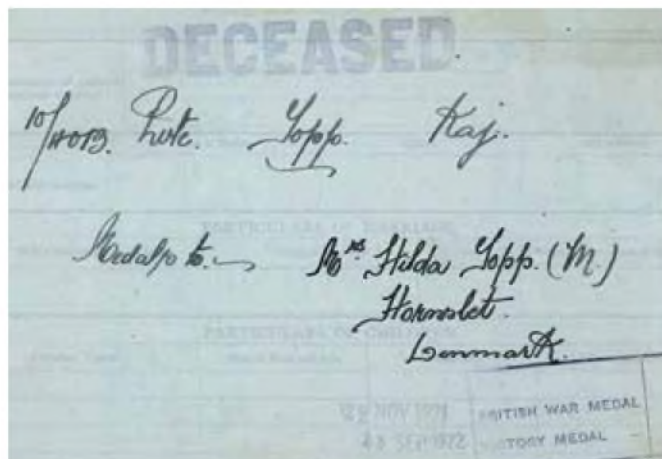

i militærlejr, hørte hun ikke fra ham i tre måneder. Hun sendte derfor et brevkort til ham 24. marts 1916 til hans adresse hos George & Johnston i Waitara, hvori hun skrev, at hun "intet havde hørt fra ham siden december 1915. Håber du er rask og ved godt humør. Hils Jack". Hvorfor havde han ikke fortalt hende om militærtjenesten? Ville han ikke gøre hende urolig? Fra Waitara blev Uddas brevkort sendt videre til træningslejren ved Palmerston North, hvor det blev stemplet 29. maj 1916, men på det tidspunkt var Kaj allerede i Frankrig.

Da hun to uger senere stadig ikke havde hørt fra ham, sendte hun 7. april et anbefalet brev, igen til hans adresse i Waitara (kopi af konvolutten er vist nedenfor). Det fremgår af stemplerne på bagsiden af kuverten, at brevet nåede frem til Waitara Posthus 20. maj og formentlig helt ud til hans adresse hos George & Johnston, som fortalte postbuddet, at Kaj var i hæren i Frankrig. Den oplysning fik posthuset til at sende brevet til Wellington, hvor hans enhed, Wellington Regiment, hørte hjemme. Her ankom brevet 25. maj, og hans soldaternummer 10/4013 og stationering B. Comp. 11th Reinforcement, New Zealand Expeditionary Force blev skrevet på, og herfra blev brevet sendt videre til træningslejren i Palmerston North. I Palmerston blev det stemplet 29. maj, dvs. et godt stykke tid efter at Kaj var sejlet til Europa. Om brevet blev eftersendt til Frankrig, og hvor man stemplede det med "deceased" og skrev "return to Charlottenlund" vides ikke. Men det tog herefter lang tid at få brevet tilbage til Danmark. På bagsiden har Charlottenlund Postkontor stemplet det 16. september, og formentlig samme dag nåede det frem til Udda, som allerede vidste, at han var død. Familien havde modtaget dødsbudskabet i midten af august 1916 og 22. august indrykket Kajs dødsannonce i aviserne.

Kajs efterladenskaber sendes hjem

Efter de første par måneder i krigens helvede var Kaj klar over, at der var stor risiko for, at han ikke overlevede krigen. Derfor skrev han 6. juli 1916 et brev til faderen, hvori han bl.a. nævnte, at "if I happen to get killed in this war, it's a bit of money in the bank in Waitara Post Office and an Insurance for about £225, but I have a friend in Waitara who is looking after my stuff and banking, what pay I am having left behind in N.Z." I Kajs militærpapirer står hans far, Georg Topp, som pårørende, og dødsbudskabet blev sendt til ham fra regimentets kontor i London 14. august 1916. Familien ville gerne have hans penge og ejendele sendt hjem til Danmark, men hvordan skulle man gribe den sag an? Det kan man læse om på Rigsarkivet i Udenrigsministeriets arkiv under Gruppeordnede Sager og Det danske Konsulat i Wellington. Konsulatet afleverede alle sager til Udenrigsministeriet i København i 1948, heriblandt Kajs sagsmappe. Heri fremgår, at Kajs far henvendte sig til Udenrigsministeriet i

1921-22 tildeling af British War Medal og Victory Medal for deltagelse i krigen. Kopi fra hans militærpapirer i New Zealand.

Nederst: For- og bagside på British War Medal

august 1916 for at få hjælp til at få Kajs efterladenskaber sendt hjem både fra New Zealand og fra fronten i Frankrig. Efterfølgende skrev Udenrigsministeriet til de danske konsuler i Wellington og London og bad dem om at undersøge forholdene.

I Wellington kontaktede konsulen de newzealandske militær- og skiftemyndigheder, og herefter gik sagen sin gang, men det tog knap fire år før den blev afsluttet. Det skete i september 1920 med, at Kajs stedmoder, Hilda Topp i Hornsløt (moderen var død i 1901 og faderen i 1918), modtog et beløb på ca. 250£ og en ring, som formentlig var hans forlovelsesring. Af sagen fremgår endvidere, at Kajs fader i januar 1917 havde modtaget en "canvas bag" med Kajs personlige ejendele, heriblandt nogle breve, som måske var Uddas breve. Hvad der er blevet af disse breve vides ikke.

Kaj får tildelt krigsmedaljer

I 1921 og 22 fik Kaj posthumt tildelt to medaljer for sin deltagelse i krigen. Det var British War Medal og Victory Medal, som i slutningen af september 1922 blev sendt til hans stedmoder, Hilda Topp. 21. september 1923 blev hans "History Sheet" i militærpapirerne stemplet med "Medal action complete", og hermed blev Kajs militærpapirer arkiveret.

Uddas liv fortsatte, trods alt

Efter Kajs død blev Udda boende hos forældrene, mens hun tog en uddannelse som "sygegymnast", men hun sørgede over Kaj og savnede at kunne besøge hans grav. Kort tid før 3-årsdagen for hans død fik hun sin broder, Søren Christian Christensen, til at kontakte Udenrigsministeriet og forespørge, om ministeriet gennem det danske gesandtskab i Paris kunne foranledige, at der "i anledning af 3-årsdagen for hans død blev anbragt nogle blomstrende planter på hans grav, samt at der derefter blev foretaget en fotografisk plade af graven, som sammen med 3 aftryk blev sendt hertil". Gesandtskabet overlod til den danske vicekonsul i Roubaix at efterkomme forespørgslen, og da Uddas to brødre i mellemtiden havde besluttet at rejse til en biludstilling i Paris, tog de ind på gesandtskabet og fik udleveret fotografierne. På rejsen hjem fra Paris besøgte de Kajs grav og tog selv flere fotografier, bl.a. det ovenfor viste.

Udda blev i Danmark i endnu nogle år og arbejdede som sygegymnast, men i 1925 rejste hun til England for at videreuddanne sig til fysioterapeut. Hun slog sig ned i byen Winchester, som ligger lidt nord for Southampton, og fik her sig egen klinik for fysioterapi. Min kusine har fortalt, at hun var i England i 1977 og havde aftalt med Udda at besøge klinikken, som stadig praktiserede, og det viste sig, at væggene med de gamle ribber fra Uddas tid stadig var i funktion. Efter omkring 10 år i Winchester ville Udda til USA for at videreuddanne sig til kiropraktor, så 24. april 1935 gik hun om bord i dampers S/S Majestic i Southamptons havn med kurs mod New York. Hun skulle til Palmer College of Chiropractic i Davenport, Iowa, for at tage en 2-årig uddannelse som kiropraktor. Efter endt uddannelse tog hun tilbage til England og slog sig ned i London, hvor hun praktiserede som kiropraktor i mange år.

Da Udda nærmede sig pensionsalderen, ville hun hjem til Danmark, så i begyndelsen af 1960'erne rejste hun hjem og flyttede ind hos sine to ugifte søstre, Ejse og Nete, i deres hus på Egehøjvej 17 i Charlottenlund, og her boede hun indtil sin død 16. juni 1978. Hun blev bisat fra Ordrup Kirke og urnen nedsat i en fællesgrav på Mariebjerg Kirkegård i Lyngby. Udda blev aldrig gift. Om det skyldtes mindet om Kaj og alle de år, hun forgæves havde ventet på ham, vides ikke. Min

kusine mener, at det måske snarere skyldtes, at udbuddet af unge mænd i 1920'erne var kraftigt reduceret på grund af krigen. Men hun gemte sin forlovelsesring som et minde om Kaj, og kort tid før sin død forærede hun ringen til min kusine. Inde i ringen var Kajs navn indgraveret, men da jeg så den for nylig, var navnet slidt af, så Udda har nok gået med den hele livet.

Kilder i Danmark:

Kirkebøger
Folketællinger
Udenrigsministeriets gruppeordnede sager
Mediestream.dk
Politiets Registerblade
Politiets Mandtaller
Fyns Frimærke Services hjemmeside
Breve købt af Fyns Frimærke Service
Breve modtaget fra Claus Olesen
Jørn Dietrich: Proprietæren fra Smidstrupgård - Historien om Niels Christensen og Oline Thidemann og deres børn, udgivet i april 2022.

Kilder i udlandet:

Familysearch.org
Commonwealth War Graves <https://www.ww1cemeteries.com/>
Archives New Zealand [https://collections.archives.govt.nz/Porirua War Stories](https://collections.archives.govt.nz/Porirua%20War%20Stories) <https://porirua.warstories.com/cattell-sam>
Victoria University of Wellington <http://nzetc.victoria.ac.nz/tm/scholarly/tei-WH1-Well.html>
Papers Past <https://paperspast.natlib.govt.nz/newspapers/TDN19151023.2.24>
Wikipedia https://en.wikipedia.org/wiki/Military_history_of_New_Zealand_during_World_War_I

ARINE HANSDATTER OG PEDER GROTH OG DERES FAMILIE

Af Lena Jarnsø
Fasanvænget 214
2980 Kokkedal
lenajarnsoe@gmail.com

Arine Hansdatters historie

Ungerne i Bjørnegade blev de kaldt, alle de børn, som boede i Bjørnegade i Nyboder; *Christian, Arine og Johanne* var 3 af børnene. De boede i nr. 14 sammen med deres forældre. De havde kun en lille lejlighed ud til gaden, for der boede en anden familie til gården. Her legede børnene i deres korte barndom, for allerede som 8-årig måtte Christian begynde som rugdreng i farens kompagni. En rugdreng var en matrosdreng der uddannedes til at træde i en militær institutions tjeneste og som løn fik et par skæpper rug om måneden. De begyndte som 8-årige, og det var ikke usædvanligt, at drenge blev rugdrenge. Pigerne slap lettere; de kunne gå hjemme og hjælpe deres mor.

Børnene havde det sjovt sammen med andre børn i deres barndom i Nyboder, men var strengt opdraget, som man var dengang. I 1796 til 1804 skulle husene i Bjørnegade fornyes. Derfor flyttede familien i 1796 til Ulvegade nr. 5. Arine var nu en stor pige, der kunne hjælpe moren med at gøre rent for andre, for morens helbred var ikke så godt, hun led af brystsyge.

Arine og hendes søskende var børn af Maren Jensdatter og matros Hans Hansen, der også selv var født i Nyboder i 1754. I 1779 fik de deres første barn, en dreng, der blev døbt Christian Hansen. I november 1783 blev Arine Hansdatter født; hun blev døbt 26. november 1783 i Vor Frelser Kirke. I 1786 blev lillesøsteren Johanne født, og hun blev døbt i Holmens Kirke 30. april 1786.

I 1790 skulle Arine begynde i skole, hun gik måske i Laksegades Kirkeskole. 1. oktober 1797 blev hun konfirmeret i Holmens Kirke. Den 6. december 1799 døde hendes mor af sin brystsyge. Især Johanne var dybt ulykkelig over morens død. Storebroren Christian var flyttet hjemmefra, og Arine blev boende hjemme et par år for at hjælpe faren med Johanne, men da Arine blev 17 år, forlangte faren, at Arine tog et arbejde uden for hjemmet. Arine var nu så gammel, at hun

kunne gifte sig. Faren havde udset en af sine arbejdsvenners søn til hende, en matros; men Arine havde da mødt Peder Groth, hvordan vides desværre ikke.

Peder Groths historie

Den unge mand kaldtes Peder Pedersen Groth eller nogle gange Peder Thomsen Groth. Han var en pæn ung mand, og han og Arine havde meget gode sangstemmer og kunne lide at synge. Peder var ikke fra København; han var født 5. maj 1776 i Ørkilds øverste vandmølle i Tved, et lille sogn uden for Svendborg. Hans far hed Peder Thomsen og var møller, og hans mor hed Gjertrud Groth, så Groth fik han efter hende.

Peder havde en lillesøster Anna Kirstine, født i 1778, og en lillebror, Simon Peder, født i 1779. Deres mor, Gjertrud, døde nogle få dage efter Simons fødsel. Faren giftede sig kort tid efter med Dorthe Pedersdatter, så hun kunne passe hans børn, men hun ville ikke have de 3 børn. De blev sendt hjem til mormoren, Kirsten Olesdatter, der boede hos sin søn – børnenes morbror – købmand Ole Pedersen Groth i Møllergade 26 i Svendborg. Det kneb dog med pladsen, for han havde selv 11 børn.

Den 5. august 1782 blev skiftet efter Peders mor, Gjertruds Pedersdatter Groth, afsluttet, og Peder arvede 33 rigsdaler og 2 mark. Samme år døde farens nye kone, Dorthe, og han giftede sig nu med Margrethe Hassenkamp. Peders far døde 8. april 1786. Peder var da 10 år og boede stadig hos morbroren Ole Groth, da der blev skiftet efter faren.

I 1796 besluttede Peder, at han ville til København for at lære noget. Da han ankom til byen, søgte han ud på Christianshavn. Der var han heldig at få en læreplads hos sejl- og kompasmager *Johan Philip Weilbach* i Overgaden Oven Vandet i Christianshavns Kvarter nr. 179, hvor han stod i lære i 4 år.

Den 16. januar 1801 fik Peder Groth Thomsen sit lærebrev som kompasmager, underskrevet af J. P. Weilbach. Peder fortsatte med at arbejde for Weilbach, efter at han var blevet svend. Den 21. januar fik han borgerskab i København som kunstdrejler.

Deres fælles historie

Peder og Arine besluttede sig for at gifte sig med eller uden hendes fars samtykke. Søndag den 13. december 1801 blev

21/1. 1801.

Herrn Peder Groth Thomsen Junior
 bøjede sig for mig i Sankt Thomas Kirke
 Compasungar Carbayde, og er mig meget dybtlig
 Christianshavn 16 Januari 1801
 Carl-Slag og Compasungar Mafar
 J. P. Weilbach

Feder Groths lærebrev.

Arine Hansdatter og kunstdrejer Peder Groth viet i Sankt Hans Hospitals Kirke, deres forlovere var Peders læremester, J.P. Weilbach, og kompasmager L. Nysted, Sct. Annegade 260 på Christianshavn. Peder fik en lejlighed i Store Grønnegade 182 i København, hvor de nygifte flyttede ind. Et års tid efter brylluppet blev Arine gravid, og den 1. oktober 1803 blev de forældre til en lille pige. Hun fik navnet *Olive Wilhelmine Groth* og blev døbt i Sct. Nicolaj Kirke den 20. november. Ved barnedåben havde hun nogle fine faddere, nemlig fru Fenger, hr. Buge, frøken Buge, Wendelboe og Valentin.

I 1805 fik Peder Groth tilbudt en stilling af staten som instrumentmager på den vestindiske ø Skt. Thomas. I mellemtiden var Arine gravid igen, og Peders rejse til Skt. Thomas ville falde sammen med fødslen. Han blev indrullet i København den 19. oktober 1805, og få dage efter afsejlede han med det private skib "*Die Einigkeit*", hvor han var ansat som håndskriver. Kun 6 dage efter, fredag den 25. oktober, fødte Arine endnu en pige. Hun blev døbt *Elisabeth Pauline Groth* søndag den 17. november 1805 i Trinitatis Kirke. Hendes faddere var Johannes Chr. Riisbrich, hans kone, Margrethe Marie Petersen, jomfru Cathrine Berg, Niels Bang og G. N. Monrad. Den lejlighed, Arine beboede i 1805 i Grønnegade, matr. 182, var ejet af den første af fadderne, Johannes Chr. Riisbrich, som var fuldmægtig hos notarius publicus. Arine var nu alene med de to små piger.

I 1808 døde Arines far. Hun blev nu registreret som fattig. I september 1808 boede Arine og hendes børn i Springgade nr. 21, og hun fik bevilget 6 rigsdaler til husleje og 48 skilling i almissehjælp både vinter og sommer.

Hun besluttede nu at tage til Skt. Thomas til sin mand. Men hun var betænkelig ved at tage den lille Elisabeth med på sådan en lang og farlig rejse. Hun tog den store og svære beslutning, at Elisabeth skulle blive hjemme i Danmark. Der var ingen i familien, der umiddelbart kunne tage Elisabeth til sig, så hun fandt måske en plejefamilie til hende.

Arine og Olive tog sandsynligvis afsted i sommeren i 1809 med skib, men de nåede aldrig frem. Hvad der skete på vejen til Vestindien vides ikke, det er kun et gæt, at skibet gik ned i en storm eller blev overfaldet af pirater. Det varede længe, før Peder på Skt. Thomas erfarede, at han havde mistet sin kone og den ældste datter.

Datteren Elisabeths historie

Elisabeth var nu så godt som forældreløs. Den 30. juli 1809 blev der bevilliget fattighjælp til hende: 40 skilling i almisse. Hun boede da i Studiestræde 72, måske hos en plejefamilie, det er uvist. Ved fornyelsen af de bevilligede 40 skilling i den 9. maj 1810 boede hun i Lille Brøndstræde.

Den bortrejste far havde en grandfætter, der hed Jens Peder Groth. Hans far, *Simon Peder Groth*, var fætter til Peder

Groths mor, Gjertrud Groth. Jens Peter var født og opvokset i Svendborg ligesom Peder, så de kendte hinanden hjemme fra. Jens Peder Groth blev uddannet apoteker, og i 1811 blev han færdig og overtog Det kgl. Militær og Vajsenhus Apotek i Købmagergade 44. Da han erfarede, at Peder Groths lille pige var i en plejefamilie, besluttede han at tage sig af hende. Det var et helt andet hjem hun kom til. Jens Peter var god ved den lille, og hun kom ikke til at mangle noget.

Men forinden havde Jens Peter lært den unge pige *Marie Cathrine Magdalene Arends* – en datter af en fuldmægtig i Vestindisk Handel, grosserer Johan Leonhard Arends og Karen Sofie Jacobsen – at kende, og da han nu var udlært og havde fået sit eget apotek, ville han gerne giftes. Han og Marie Cathrine Magdalene blev gift i 1811. Marie Cathrine Magdalene var ikke så glad for at have den lille pige i huset, og nu fik hun og Jens Peter også deres egne børn.

Hvad skulle der ske med Elisabeth? Redningen kom fra Jens Peter Groths svigerforældre, der tilbød at tage Elisabeth i huset, og hun blev så glad for dem, at hun kaldte dem far og mor Arends, mens de kaldte hende for Lise. Johan Leonhard Arends boede i 1815-1816 i Store Kongensgade 262, København, og var som før nævnt bogholder ved Vestindisk Handel.

I 1821 var familien Arends flyttet til Gentofte, og der blev Elisabeth konfirmeret. I hjemmet i Gentofte kom der mange af datidens kunstnere, blandt andet den kendte blomstermaler, professor *Johan Laurentz Jensen*.

Professor Jensens *søster*, *Doris Jensen*, som var jævnaldrende med Lise, var hendes veninde. Doris sendte et nytårskort i 1821 til Elisabeth med en panfløjte, en pegasus og genier med lyrer, samt et vers, der lød sådan:

*Gid Lykke, Glæde lede din Veninde
Som nu, saa stedse igennem Livets Aar,
Og gid det Venskab, vi nu for hinanden tinde,
Maa modnes i en evig Vaar.*
1 Januar 1821 Doris M. Jensen

Dengang var nytårsvers en stor sjældenhed, og professor Jensen malede et lille blomsterbillede til Lise i sin ungdom, som hun gemte til sin død.

Professor og syngemester Zink kom også i huset, og han underviste Lise i sang. Zink underviste unge fruentimmere i sin fritid i sine egne værelser på hjørnet af Knabrostræde og Kompagnistræde, i hans kones nærværelse. Han skrev "*Forældre, hvis Døtre der vil tage del i disse Syngøvelser bedes tilmelde sig ved en Billet, allagt hos Portneren på Prinsens*

Palæ". Var det måske der, Lise gik til sangundervisning, eller var det i hjemmet i Gentofte, at Zink underviste hende? Elisabeth havde en usædvanlig smuk sangstemme, som endnu på hendes gamle dage lød som orgeltoner. Hun akkompagnerede sig selv på guitar, og professor Zinck plejede at sige om hendes sang, at der var:

*i Brystet et lille Orgelværk
med Bælge og mange slags Toner stærk.*

Da Lise i 1825 var 20 år, skulle der tænkes på hendes fremtid, og Lise havde næppe meget at skulle have sagt – det var stadig plejeforældrene, der bestemte.

Plejeforældrenes datter, Sofie Magdalene Arends, var blevet gift med *Johan Frederik Høyer* og boede på gården Frederiksdal i Lyngby på Djursland. Plejeforældre ønskede, at Lise skulle rejse over til Frederiksdal for at hjælpe plejesøsteren med hendes børn. Sofie Magdalene var en meget streng og fordringsfuld dame.

I 1826 tog Lise ud på den lange rejse til Djursland. Det var meget besværligt dengang. Hun sejlede til Aarhus og blev hentet der af en bondevogn fra gården; der var 8 mil (ca. 60 km) at køre til Frederiksdal, og til al uheld regnede det ustandselig på turen. Lise blev ikke blot gennemblødt, men sad under hele turen med fødderne i vand og kom i en meget forkommen tilstand til Frederiksdal. Hun forvandt aldrig den køretur og led hele livet af rosen i fødderne.

Elisabeth passede de to små drenge, Knud Eriksen Leonhard Høyer og Jens Peter Groth Høyer. Der var også ansat en huslærer til drengene, *Johannes Sommer Lindhard*, og det var skik, at huslæreren spiste på sit kammer. Det var Lises opgave at bringe maden op til Johannes. Da de begge var meget musikalske, talte de meget om musik, og de fattede hurtigt interesse for hinanden og sød musik opstod.

Lise rystede ved tanken om at sige til plejesøsteren, at hun skulle forloves med Johannes; men i juli 1829 døde frue Sofie Magdalene Høyer, kun 39 år gammel, så hun fik aldrig at vide, at Elisabeth og Johannes skulle giftes. De blev enige om, at Johannes skulle søge et embede som organist og skolelærer i Højbjerg Sogn i Viborg Amt. Den 21. oktober 1829 søgte han stillingen, og han fik den. Den 4. maj 1830 blev de gift i Trinitatis Kirke i København. Vajsenhus-apotekeren Jens Peter Groth holdt bryllupsfesten, og han udstyrede dem med smukke møbler efter den tids brug og med sølvtøj, som endnu findes i familien.

Johannes Sommer Lindhard var født i Asferg Sogn i Randers

Amt den 22. juni 1806 og blev elev på Horsens Latinskole; han tog efter sin eksamen til Lyngby Seminarium ved Grenå. Han var søn af senere stiftsprovst ved Aarhus Domkirke, *Mogens Lindhard* og *Dorthea Sophie Sommer*. Han havde i alt 10 søskende: *Mathias*, der var født i 1797 og blev præst på Endelave, *Laurits*, født 1800, som tog til Indien, hvor han blev byfoged i Serampur og senere overretssagfører i København, *Niels Peter*, der blev toldassistent i Aarhus og *Sophie Elisa*, som i 1834 blev gift med sin fætter Hans Heinrich Lindhard, der var købmand i Helsingør; da han døde i 1841, giftede hun sig med skibsreder *Isak Sidenius Pontoppidan* i Helsingør. Endelig *Peter*, som blev købmand i Roskilde, *Magnus Anton*, lærer og kirkesanger i Vium, Viborg Amt, *Joachim Otto*, lærer og kirkesanger i Kirke Værløse ved København, *Louise* og *Marie Jensine*, der begge forblev ugift.

Efter brylluppet tog Johannes til Højbjerg et lille stykke tid før Lise. Et par uger senere tog Lise den lange tur til Højbjerg. Deres møbler skulle sendes med en smække, som var så længe undervejs, at møblerne først nåede Højbjerg flere uger efter Johannes og Lise. Der var ikke særlig rart i degneboligen. Lise græd, da hun så sit første hjem som gift kone, og Johannes trøstede hende. Da han havde været der et stykke tid, havde han vænnet sig til forholdene, men der var uhyggeligt og bart. To lavloftede, hvidkalkede stuer med lergulv, i hvert fald i den ene stue. Skolestuen var med murstensgulv og toppede brosten i køkkenet og vaskehuset. Præstekonen madam Oldenburg så, at den nygifte frue stod og græd, og kom med chokolade og kager til hende, som de nød på en medbragt kasse.

Hvor de boede, indtil møblerne kom, vides ikke, måske hos præsten. Da møblerne endelig ankom, viste der sig nye vanskeligheder. Lise havde fået en smuk mahogni himmelseng med rød- og hvidtribet omhæng. Den var for høj, og der måtte graves huller i lergulvet til sengebenene, og hendes klædeskab blev der gjort plads til på samme måde. Senere blev der gravet et helt lag af gulvet, så der blev højere til loftet og lagt bræddegulv, men de boede i 16 år i det gamle hus, som det var. Først i 1846 blev der bygget en ny skole, men Johannes kom aldrig til at føle sig hjemme i den nye bolig.

Johannes' årlige indtægt som skolelærer og organist var i mange år 300 rdl. Men der var jo en have og en jordlod til, hvor de kunne holde 2 køer og 6 får, som loven bød, samt nogle indtægter i naturalier fra beboerne i sognet. Desuden kunne Johannes gå på jagt, så meget han ville, da der var fri jagt. Hele familien blev klædt på af fårenes uld, som Lise og pigen i huset spandt.

Allerede året efter brylluppet fik de deres første af i alt 9 børn: *Sophie Dorthea Magnusine Elisabeth*, men hurtigt efter oplevede de også deres første sorg, da pigen døde. Heldigvis var Elisabeth igen gravid. Deres næste barn var *Sofus Johan*, som blev født i maj 1833; den næste i rækken var *Arine Olivia*, født 1835, og derefter *Jens Peter Groth*, født 1837. De tre ældste voksede op sammen og strejfede omkring i marken og i småskovene, som hørte til byen.

Det var jo ikke den store indtægt, en skolelærer havde, og de mange børn kostede, så de to næste børn voksede ikke op i hjemmet, de blev adopteret af deres velhavende slægtninge på Sjælland. Det var *Magna Johanne Elisabeth*, der blev født i 1839 og allerede som 2-årig blev sendt til Helsingør til sin faster Sophie Elisa og Hans Heinrich Lindhard, som var købmand i Helsingør. Han døde allerede i 1841, og Sophie Elise var nu alene med den lille pige. Hans Heinrich havde en lærling, *Isak Sidenius Pontoppidan*, som i 1845 i St. Olai Kirke i Helsingør blev gift med Sophie Elisa; han var 17 år yngre end Sophie Elisa. Han tog straks den lille pige til sig, og da det viste sig, at de ikke selv kunne få børn, blev Magna til stor glæde for dem. I hjemmet kom forfatteren Henrik Pontoppidan som ung, for der skete altid noget i huset.

Det næste barn i rækken var sønnen *Johannes Holger*, der blev født 1841. Han blev sat i pleje hos sin onkel, købmand Peter Lindhard i købmandsgården i Algade i Roskilde. Holger blev optaget på Landkadetakademiet i 1862 og i oktober 1863 var han færdiguddannet og blev udnævnt til sekondløjtnant. Da krigen mellem Tyskland og Danmark kort tid efter brød ud, blev Holger sendt til Slesvig som soldat. Her faldt han den 18. april 1864 ved Dybbøl. Han blev begravet på Gråbrødre Kirkegård i Roskilde. Gravstenen findes endnu i dag på kirkegården.

Lise spillede guitar og hendes mand, Johannes, spillede violin, og alle børnene havde arvet forældrenes musikalitet. I mørkningen efter endt dagsværk blev der sunget og spillet, og disse mørklægningstimer hørte til de ældste børns bedste barndomserindringer. Da Johannes både var kirkesanger og organist, tog han tidligt sin ældste søn, Sofus Johan, med i kirke og lod ham hjælpe til med kirkesangen. I 36 år, mens 7 præster afløste hinanden, levede de i Højbjerg. Der var kun 2½ mil til Viborg, den nærmeste købstad, men Lise havde aldrig været der. Men derimod havde hun været i Aarhus, som ligger 7 mil fra Højbjerg, fordi hende svigerforældre boede der. Der var heller ikke langt til Johannes' brødre i Vium og Hinge, så familierne besøgte ofte hinanden. Broren i Hinge var præst, og Johannes og Elisabeth ældste søn Sofus boede et par år hos farbroren i Hinge.

De tre yngste børn var *Hansine Henriette*, født 1843, *Fribo Christian Mathias*, født 1845, og sidst *Jens Louis*, født 1847. Disse tre yngste voksede op i den nye skole og langt fra de ældste søskende. I 1862 havde Elisabeth og Johannes den store sorg, at den yngste, Jens Louis, døde kun 15 år gammel af tuberkulose. Han blev begravet på Højbjerg Kirkegård ved siden af søsteren. Fribo udvandrede til USA i 1869, hvor han bosatte sig i Colorado som stenhugger.

Der blev skrevet mange breve i familien, det var vist meget almindeligt dengang, og mange af dem er bevaret. Johannes skrev nogle morsomme breve.

Efter at have skrantet i nogen tid, blev han alvorligt syg i juni 1865, og han blev indlagt på Kommunehospitalet i København. Hans liv stod ikke til at redde, og han døde 20. juni 1865 af brystsyge. Han blev begravet på Højbjerg Kirkegård ved sine to børn.

Elisabeth Pauline Groth

Johannes Sommer Lindhard

Nu kom der en hård tid for Elisabeth. Hun måtte forlade skolen i Højbjerg, da der skulle ansættes en ny lærer. Hun flyttede over til sin ældste søn, Sofus, i Sønder Dalby i Præstø Amt, som det var skik og brug, sammen med døtrene Olivia og Hansine. Olivia har engang udtalt, at moderens hånd var "*saa tung, naar den straffede, men saa let, naar den lagde Smør paa Brødet*".

Lillebroren, Fribo Christian Mathias, fulgte også med, indtil han i 1869 udvandrede til USA. Olivia blev boende til 1885, hvorefter flytter hun til Helsingør til faster Sophie Elise.

To år efter farens død, den 3. januar 1867, blev deres bror, kaptajn Jens Peter Groth Lindhard, gift med sin kusine, Mogensine Lindhard.

Elisabeths yngste datter, *Hansine Henriette*, blev boende hos bror Sofus til den 12. september 1875, hvor hun giftede sig med den gode og rare gårdejer, Christian Pedersen fra Estrupgården i Druestrup i Sønder Dalby.

Nu var Elisabeth alene tilbage hos Amalie og Sofus Johan i købmandsgården, men inden længe blev hun syg, hun led af en hjertesygdom. Olivia kom hjem for at se til sin mor og sad hos hende de sidste dage, hun levede. Hun lå stille med lukkede øjne, og når hun fik medicin, tog hun imod den, men det var, som om hun hver gang skulle hentes langt borte fra. Den 9. maj klokken 3 vækkede Olivia sin svigerinde Amalie Bolette og sagde, at farmor var holdt op med at trække vejret, hun havde sukset et par gange og lå nu helt stille.

I årene derefter talte Amalie og Sofus Johan ofte om det, de havde oplevet, og Amalie ville gerne bevare dette minde om Elisabeth og sagde, at det bestandigt havde forsonet hende med døden. Elisabeth Pauline blev begravet på Dalby Kirkegård den 13. maj, og hendes gravsten står endnu på kirkegården op ad kirkemuren.

Kilder:

- Kirkebøger og folketællinger
- FamilySearch
- Københavns Stadsarkiv
- Københavns fattigprotokol
- Københavns vejviser 1809-1818
- Wibergs Præstehistorie
- Nygårds sedler

Pastor Arne Majvangs bøger om Dalby-Turebys historie.

Fra Astrid Mabit Lindhard, min grand-grandkusine, der også slægtsforsker, har jeg mundtlige historier og billeder.

Lise Groths slægt af landinspektør Thorvald Lindhard, slægtsforsker i Groth- og Lindhardslægten. Artiklen er trykt i *Personalhistorisk Tidsskrift* i 1939 og kan ses i Slægtsforskernes Bibliotek online.

Mine forældre og min barndom af Amalie Lindhard (svigerdatter til Elisabeth og Johannes). Der er bl.a. en beskrivelse af Elisabeth og Johannes' liv i Højbjerg Degnebolig og Elisabeths død.

Martinus Galschiøt, der har skrevet om Helsingør og om Isak Sidenius Pontoppidan.

SLÆGTSFORSKNING LEVENDEGJORT

Af Arne Sørensen
Pileskovvej 23, 2635 Ishøj
arne@enra.dk

Slægtsforskning er min store hobby, og denne interesse tog sin begyndelse efter en fætter-kusinefest i 1976, hvor jeg begyndte at indsamle oplysninger om den nærmeste familie. Da jeg for mange år siden arbejdede med at få styr på min oldefar og hans nærmeste slægtninge, kunne jeg ikke følge min oldefars ældre bror, Anders, længere end til folketællingen i 1880, hvor han var 24 år, ugift og tjenestekarl hos en gårdmand i Jerslev By i Holbæk Amt.

Det skulle dog senere få en overraskende løsning.

For en hel del år siden besluttede jeg at prøve at finde alle efterkommere efter min oldefar, Hans. Han var født 11. marts 1859 i Viskinge, Holbæk Amt, og han blev gift 11. februar 1882 med Karen Marie Jørgensen, som var født 11. maj 1858 i Tjørnelunde, Holbæk Amt. De boede forskellige steder, inden de slog sig ned i et lille hus på Snarebakken mellem Ruds Vedby og Sæby i Holbæk Amt. De fik sammen 10 børn, heriblandt Lars og Marius. Efter deres konfirmation kom de ud for at tjene som landarbejdere hos gårdmænd på egnen. Som 22-årig besluttede Lars sig i 1913 for at emigrere til Amerika for at prøve lykken der. Det gik ham godt, for i 1920 havde han tjent til en billet, så han kunne rejse hjem og besøge sin familie i Danmark. Her lykkedes det ham at overtale sin da 25-årige lillebror, Marius, til at rejse med til Amerika. Da jeg nu skulle kortlægge alle efterkommere af Hans og Marie, måtte jeg naturligvis også finde og inkludere Lars og Marius og deres efterkommere.

Lars gik det som nævnt godt. Han tjente penge, så han i 1925 kunne købe en farm med 115 tdr. land lidt uden for Lake Crystal, ca. 20 km. vest for Mankato, som ligger ca. 80 km. syd for Minneapolis i staten Minnesota. Han var flink til at skrive til sine nærmeste slægtninge i Danmark, og i brevene fortalte han, hvor han boede, og at han var blevet gift med Rea Hart (efterkommer i 9. generation af Samuel

Fuller, som var blandt de engelske immigranter ombord på Mayflower, som i 1620 landede i Plymouth syd for Boston i staten Massachusetts). Sammen med Rea fik Lars to sønner, Paul, som blev sendt til Tyskland, hvor han omkom 1945 kort før afslutningen på 2. verdenskrig, og Francis, som senere overtog farmen i Lake Crystal efter sin far.

Ud over at holde kontakten til familien i Danmark med breve besøgte Lars også familien hjemme i Danmark, bl.a. mine forældre. Så da jeg skulle finde efterkommere af Lars og Marius i Amerika, havde jeg gode oplysninger i hans breve at starte med.

I 1996 fik jeg en større PC og adgang til internettet. På internettet søgte jeg efter Lake Crystal i Minnesota og fandt, at den var dækket af en lokal avis: *Mankato Free Press*, og

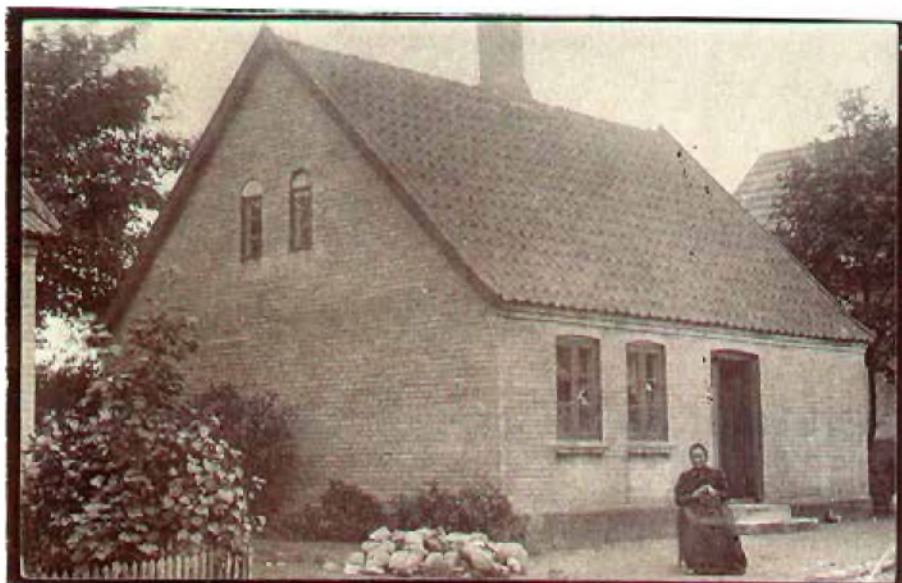

Karen Marie og Hans, formentlig ved deres vielse i 1882

Anders

Anes fødehjem i Hallenslev. Det er formentlig Anes mor, der sidder foran huset!

på deres hjemmeside fandt jeg en e-mailadresse til avisen. Jeg satte mig derefter til at skrive en efterlysning med de oplysninger, jeg havde om Francis i Lake Crystal, med tanke på, at avisen måske ville indrykke en efterlysning, ligesom jeg som barn havde set i aviserne. Her søgte især amerikanere efter danske slægtninge. Stor var min forbavselse, da jeg efter 1 eller 2 dage havde et positivt svar i min indbakke! Af svaret kunne jeg se, at min mail var modtaget af Barbara, som sikkert var sekretær på *Mankato Free Press*.

Hun havde sendt mailen videre til Yvonne, som sendte den videre til sin læge, Anthony Jaspers, med en bemærkning om, at 'læger kender jo Gud og hvermand'. Hvor heldig kan man være: Anthony Jaspers skrev tilbage til mig, at han kendte da godt Francis, for han var familiens læge og kunne dermed oplyse adresse og telefonnummer til både Francis og hans søn, Darwin. Det var virkelig en overraskelse. Jeg svævede på en lyserød sky i mange dage. Hurtigt fik jeg stilet et brev til Francis og fortalt, hvem jeg var, og hvad jeg vidste om familien, såvel som hvad jeg gerne ville vide. Francis blev vist lige så lykkelig over at høre fra slægtninge i Danmark. Der havde nemlig ikke været kontakt til Danmark, siden hans far, Lars, døde i 1964, for ingen efterkommere havde lært dansk af betydning. Francis videregav mit ønske om oplysninger til sin fætter, Joseph, som var søn af Marius. Det affødte en livlig brevveksling over Atlanten med oplysninger og billeder m.m. Især et klenodie dukkede op i Marius' efterladenskaber: et bryllupsbillede af hans forældre (mine oldeforældre). Det var en gave, som nu kom tilbage til Danmark!

Undervejs i informationsstrømmen fra Amerika fremkom oplysninger om en farbror til Lars og Marius: *Andrew*! Han skulle altså være en bror til min oldefar Hans, men ifølge

mine oplysninger havde Hans ingen bror med det navn. Men da jeg fik hans fødselsdag, 28. oktober 1856, kunne jeg konkludere, at det var Anders, som jeg ikke kunne finde efter folketællingen 1880. Det viste sig, at han var rejst til Amerika i 1883. Men forinden havde han trolovet sig med Ane fra Hallenslev, som er en lille landsby ca. 1 km. fra Sæby i Holbæk Amt, hvor jeg er født! Inden Anders rejste, lovede han at komme hjem og gifte sig med hende. Som sagt, så gjort, for Ane havde nemlig også været tro mod sin Anders. Så i 1887 kom Anders hjem og giftede sig med Ane i Jorløse Kirke. Sammen rejste de til Linden, ca. 10 km. vest for Lake Crystal i Minnesota. Her bosatte de sig, men efter 10 år flyttede de til Lake Crystal. Sammen fik de 11 børn. Det er altså med stor sandsynlighed Anders, der har 'lokket' Lars til Lake Crystal i 1913!

Flere af Anders og Anes efterkommere havde lavet slægtsforskning og samlet en del oplysninger om slægten i Amerika. Det delte de villigt med mig, så med deres hjælp fik jeg også optrævlet og kortlagt deres gren af familien. Jeg fik desuden en masse materiale og billeder af personer, steder og begivenheder, som illustrerer deres liv. Blandt de gemte billeder var billeder af Anes forældre, og især et billede af Anes mor, Ane Marie, foran sit hus i Hallenslev var interessant. Det besluttede jeg mig for at undersøge, og det viste sig, at huset endnu (1999) eksisterede på Hallenslevvej tæt ved kirken. Herom senere.

Den nyopdagede gren af familien resulterede i flere besøg hos familierne i Minnesota, senest i 2008, hvor jeg fik flere billeder og gode historier. Her havde mine kontakter og deres nærmeste arrangeret et stort get-together party i kantinen på den lokale brandstation i Lake Crystal. Heri deltog

bl.a. Hazel og Audry, som er børnebørn af Ane og Anders, samt Audrys børn, Susan og Wendy.

I 2019 fik jeg en mail fra Susan, hvor hun fortalte, at hun gerne ville besøge Danmark bl.a. for at se, hvor hendes oldeforældre kom fra. Det blev naturligvis modtaget med stor glæde og forventning. Besøget skulle finde sted i sommeren 2020, men så kom Coronaen, og besøget måtte udsættes. Men i 2022 kunne besøget endelig realiseres.

Susan, Wendy og deres ægtefæller, David og Charlie, kom til København den 15. juni, og dagen efter var afsat til sammen at køre på tur til Vestsjælland for at se egnen og nogle af de steder, hvor deres forfædre m/k havde trådt deres børnesko. Et par uger forinden havde jeg kørt turen for at se steder, vi skulle besøge. Men der fik jeg en meget trist overraskelse. Turens højdepunkt skulle være at vise dem tipoldeforældrenes hus i Hallenslev, og hvor deres oldemor Ane var født. I Hallenslev, hvor huset lå, var der kun en bunke murbrokker. Nogen tid forinden var huset brændt, og det var nu under nedrivning og var ved at blive fjernet! Det var meget skuffende, men uafvendeligt.

Den 16. juni ankom amerikanerne så endelig til Ishøj, og efter at have hilst på hinanden, præsenterede jeg dem for min plan, og vi begav os af sted.

Anes fødested i Hallenslev 2. juni 2022

Anes fødested i Hallenslev fotograferet 2001, hvor Dorothy, et andet barnebarn af Anders og Ane, besøgte mig.

Vores kirker udgør en væsentlig del af vores kulturarv og er et vigtigt element i vores religion og kultur, så der ville jeg starte vores tur. Første stop var Viskinge Kirke, som oprindeligt er en romansk bygning med bjælkeloft og små vinduer fra begyndelsen af 1200-tallet. Den er bygget af kampesten med talrige om- og tilbygninger af røde mursten og fremtræder nu som en gotisk kirke. Den fremstår mægtig og solid med de ubehandlede sten og det vestvendte tårn. Inde i kirken er bevaret en del kalkmalerier fra 1425-1450 af enestående kvalitet. De har været kalket over, men blev afdækket i 1895 og viser bl.a. 'Dommedag', 'Korsbæringen' og 'Pinseunderet'.

Her blev vores tipoldeforældre, Marie Lisbeth Christensdatter og Søren Nielsen, gift 16. december 1848. Søren er i øvrigt ophavsmand til mit efternavn Sørensen, for på hans tid fik hans børn som efternavn faderens fornavn + sen. Desuden blev Susan og Wendys oldefar, Anders, døbt her 22. november 1856, og 5. november 1859 blev vores tipoldefar Søren begravet i Viskinge Kirke.

Fra Viskinge kørte vi ca. 10 km. sydpå til Jorløse for at se en anden traditionel dansk landsbykirke. Jorløse Kirke er hvidkalket og formodes opført i 1100-tallet. Her gik vi ind, og foran alteret kunne vi lukke øjnene og prøve at forestille os, at præcis her stod Susan og Wendys oldeforældre, Ane

Wendy og Susan ved døbefonten i Jorløse Kirke

Gæsterne foran Hallenslev Kirke

Kirstine Olsen og Anders Sørensen, og sagde ja til hinanden 27. marts 1887. I den solide døbefont af gotisk kalksten fra middelalderen blev Anes far, Susan og Wendys tipoldefar, Ole Sørensen døbt 23. november 1817.

Al denne historie gav os appetit, vi var blevet godt sultne. Hertil havde jeg besluttet at introducere amerikanerne for vores gode traditionelle danske smørrebrød, og det kunne vel ikke ske på et bedre sted end på en gammel, hyggelig kro. Her havde jeg bestilt et passende udvalg af vores klassiske danske smørrebrød, som de sammen med en god, kold, dansk øl kastede sig over med velbehag og god appetit.

Mætte og veltilpasse fortsatte vi igennem det smukke vest-sjællandske landskab, som Vorherre til lejligheden havde badet i masser af sol, og næste stop var Hallenslev. Her var vores første mål kirken, som også er en smuk hvidkalket og typisk dansk landsbykirke, som menes at være opført i 1100-tallet, antagelig af Hvideslægten, som dominerede egnen på den tid. Kirken ligger på toppen af et bakke- og drag syd for Tissø med frit udsyn over det åbne land i øst.

Hallenslev Kirke har også dannet rammen om mange kirkelige begivenheder i deres familie: Anes mor Ane Marie blev døbt her 18. maj 1832, Anes forældre (Susan og Wendys tipoldeforældre), Ole Sørensen og Ane Marie Christophersdatter, blev gift 13. juni 1857, og de blev begravet hhv. 17. november 1899 og 12. februar 1928. Deres datter, Ane, blev døbt her 12. oktober 1862.

Fra kirken gik vi derefter ca. 100 meter hen ad Hallenslevvej for at se det, der skulle have været turens højdepunkt: deres

Susan og Wendy på jordstykket, hvor deres oldemors barn-domshjem lå.

aners hus, men hvor huset havde ligget, var der nu et bart jordstykke! Det var naturligvis skuffende at se den tomme grund, men sådan måtte det være.

Fra Hallenslev kørte vi ad søvejen langs Tissø til Sæby Kirke, hvor vores tipoldemor, Marie Lisbeth Christensdatter, blev begravet 6. juni 1908. Vi havde dog set kirker nok og nøjedes derfor med at køre forbi den ligeledes smukke gamle kirke, hvor jeg i øvrigt er døbt, konfirmeret og gift.

Tilbage i Ishøj blev dagens oplevelser gennemgået over en kop kaffe og krydret med anekdoter og megen snak om slægtens historie. En lang og begivenhedsrig dag blev afrundet med en hyggelig middag, og vi kunne alle summe over dagens oplevelser og senere trække os tilbage efter en dejlig dag, hvor vi havde set betydningsfulde steder og levendegjort slægtens historie.

ET PAR GODE HISTORIER FRA MIN/VORES SLÆGTSFORSKNING

Af Leif Lindeskov
Egernleddet 26
3660 Stenløse
leif.lindeskov@hotmail.com

Her er et par historier, som jeg ikke forventede at finde, fordi min familie bare var en kedelig én af slagsen Og så alligevel

...

For snart mange år siden begyndte jeg at indsamle familiens papirer for at forsøge at finde ud af, hvorfor jeg havde efternavnet LINDESKOV.

Det var i Landsarkivets dage, og der var der ikke tid til megen forskning ved siden af et aktivt professionelt arbejde. Så det måtte vente. Jeg blev pensionist og mistede min hustru, og nu var arkivalierne kommet på nettet. Jeg kunne søge via min egen PC. Det var bare sagen!

Og det gav så to 'sjove' sager, som jeg vil beskrive her:
Hvorfor har jeg efternavnet Lindeskov?
Hvordan overlever en enke i 1824?
Plus en lille epilog.

Hvorfor har jeg efternavnet Lindeskov?

I 1990'erne fortalte min far mig en skrøne om, hvorfra vi havde navnet Lindeskov. Det var noget med en husar, som hørte til Husarregimentet, der dengang lå på Kronborg Slot. Den rigtige titel var dragonhusar.

Der var ikke meget at gå efter, men da nu søgemulighederne forelå, og der trods alt var lidt informationer i skrønen, lykkedes det mig at få sat slægtstavlen sammen.

I 1793 blev en dreng født i den lille by Lindeskov på Fyn (Svendborg Amt). Han var nr. 6 i børneflokket med 3 ældre brødre og 2 ældre søstre, så der var ikke meget for ham at gøre. Hvordan han landede i Helsingør, melder historien ikke noget om. Men jeg finder ham der, gift, med et barn; han bor i eget hus og arbejder som drager (det skal I nok høre mere om i næste historie).

Men han skulle (formentlig) aftjene sin værnepligt, og da man dengang – om muligt – boede hjemme, så kom han ind til Dragonhusarregimentet, som havde til huse på Kronborg Slot. Nu var det sådan hos husarerne, at man der ikke brugte soldaternummeret. Man brugte heller ikke mandens navn, men man tildelte den nye husar et nyt navn, som var identisk med navnet på det sted, han kom fra. Nu var der nok mange fra Helsingør, så han blev spurgt om, hvor han var født, og dertil kunne han oplyse, at han var født i Lindeskov. Altså fik han kaldenavnet Lindeskov. Denne regel var stadig aktuel.

I 1823 – midt i hans tjenestetid på Kronborg – fik han en søn, og da denne skulle døbes, var hans soldaterkammerater blandt vidnerne. Og ingen anede, at han egentlig hed Hans Jensen. Det passede til situationen! Hans Jensens første barn hedder Jensen til efternavn, og det gør hans senere fødte børn også, men lige nr. 2 fik navnet Lindeskov ... og derfor hedder jeg Lindeskov.

Parti fra det gamle Helsingør. Stederne, hvor artiklens personer boede, er i dag bebygget med nye ejendomme, men de har haft deres gang i disse gader. Foto: Leif Lindeskov.

Hvordan overlever en enke i 1824?

Jeg var på vildspor og kunne ganske simpelt ikke finde hoved og hale i en gren af familien, som findes i Helsingør (det er en anden gren, end den ovenfor nævnte).

Min niece var begyndt at interessere sig lidt for slægten og ville gerne arbejde med sin anden del af familien, hendes fars. Hun havde derfor tilmeldt sig et begynderhold i slægtsforskning. Det kom ikke i gang, men hun fik tilbudt et andet hold,

hvor der sad en hel klasse med 'specialister', der bare ventede på at få præsenteret problemer. Og min niece gav dem vores udestående problem: Vi kunne ikke finde vores aner i diverse normale kirkebøger og folketællinger for Helsingør.

Men ugen efter kom en af kursisterne og fortalte min niece, at hun bare skulle kigge i den digitaliserede udgave af Helsingør Byfogeds skifteprotokol for året 1824, folio 334b.

Vi slog med spænding op i bogen og kunne se, at der var afholdt en lang række retsmøder. Det ene mere indviklet end det andet. Men vi fik hjælp af læreren, som 'oversatte' protokollen, og det afslørede en gribende fortælling. Enken havde, som det var påbudt, en lavværg, for hun var som kvinde ikke myndig. Børnene havde selvfølgelig også en formynder.

Men det, vi mødte, var en familie: far, mor og 2-3 børn boende i et hus i Helsingør lige nord for Kronborg. Han var selvstændig 'kaptajn' (færgemand) på en robåd – ja rigtigt, en robåd – men en stor en af slagsen. For det var sådanne, som sørgede for trafikken (passagerer og gods) mellem Helsingør og Helsingborg, og her sørgede *dragerne* for at få passagerer og gods gelejdet ned i bådene. Færgemanden og hans 4 roere fik så båden sejlet tværs over sundet.

Disse færgemænd – der var 25-30 færgemænd i 1820'erne – skulle være medlem af det lav, som Frederik den 1. oprindeligt havde oprettet, for at han kunne komme fra Sjælland til Skåne, som dengang var en del af Danmark; det var vederlagsfrit for ham og hans følge, mod at lavets medlemmer i stedet fik eneret på trafikken. Et sådant godt job havde vores færgemand.

Nu blev han desværre syg, og senere døde han, og regninger hobede sig op, som man kan læse i retsprotokollen. Først blev båden solgt på en auktion. Så blev huset sat til salg, ligeledes på en auktion, men denne auktion blev stoppet af vurderingsmanden fra datidens realkredit, fordi buddene var for lave. I en efterfølgende auktion købte han selv ejendommen til en væsentlig højere pris. Men der var stadig ikke penge nok til de ubetalte regninger. Så nu måtte indbo og løsøre på auktion. OG der var stadig ikke penge nok

Nu stod enken på gaden med sine 2 små børn! Og hvad gjorde hun så? Fattiggården var en mulighed? Men det er rart at finde en af datidens umyndiggjorte kvinder med ben i næsen.

Hun havde en ting tilbage, og den kunne ikke gøres op i rede penge. Men da hendes mand døde, havde hun arvet medlemskabet af lavet. Hun havde dog intet at gøre godt med. At blive udøvende bådejer (reder) var ikke muligt af økonomiske årsager, selvom der var flere enker, som fortsatte medlem-

skabet efter mandens død, og 'kaptajn' kunne en kvinde jo slet ikke blive på den tid.

Men hun kunne se sig omkring ... og 'derovre' var en mand, nogle få år yngre end hende selv. Ugift og med eget hus OG en stor robåd. To måneder senere var de gift. Kærlighed eller rå business – det melder historien ikke noget om. Men begge overlevede nok på første klasse (efter datidens målestok).

Hun døde desværre nogle få år efter, men det er en anden historie.

Epilog

Hvordan kommer de ovenfornævnte to familier alligevel hinanden ved?

Den lille dreng, som fik navnet Lindeskov, blev senere skomagemester i Helsingør og gift med det ene af enkens børn. Han må have været en driftig skomager, for i husets front var indrettet en butik i den ene ende og privaten i den anden. Huset var ejet af en Capt. Holmsø. Til værkstedet var knyttet mindst 1 svend og 2 lærlinge, og tilsyneladende boede de 2 lærlinge hos mesteren, for de er alle anført i folketællingen fra 1860. Han døde pludseligt i maj 1867. Hans enke døde samme år i december, og dermed får jeg indsigt i, hvordan familien og værkstedet fungerede via skifterettens opgørelse.

Da enken døde, blev boet gjort op:

- Den ældste af hendes børn, datteren, som var 17 år, og afdødes søster fik de rede penge, for at de, indtil boet var gjort endeligt op, kunne stå for husholdningens fortsættelse og begravelsen.
- Der registreredes et lager af reparerede sko, støvler, værktøjer, inventar og skind til en samlet værdi af 1.000 Rigsdaler. Den ene lærling, som ifølge dødsboet i starten blev benævnt svend og efterfølgende skomagemester, 'lånte' nu det omtalte beløb og fortsatte skomagerværkstedet som skomagemester.

Det fremgår, at de reparerede genstande og nogle af salgs-genstandene fandtes i butikken og ellers på lageret. Dette og selve værkstedet var placeret i nogle rum på loftet. Bag butikken har der nok været nogle værelser til de fastboende medarbejdere og til husets egen familie.

Husets frue havde en tjenestepige til hjælp med madlavning og børnepasning.

Der var i alt 9 på kost dagligt samt formentligt den daglige kost til de(n) hjemmeboende svend(e).

Parret havde 5 børn i alt, og den yngste var min farfar. Alle børnene blev ved enkens død sat i pleje hos familiemedlemmer.

Så der var alligevel nogle små historier gemt blandt alt det ordinære ...

SLÆGTSHISTORISK WEEKEND 2022

Der var noget næsten forløsende ved at mødes til årets slægtshistoriske weekend. Godt nok kunne vi også afholde weekenden sidste år, men det var stadig i Coronaens skygge. I år var vi sluppet ud af skyggen, og alt føltes næsten som i gamle dage. Nå ja, håndspritflaskerne står der stadig og minder os om, at visse vaner fra nedlukningsperioden godt kan fastholdes. Men ellers – alt ved det gamle. Og når efterårsvejret desuden viste sig fra sin pænere side, kunne det vist ikke ønskes bedre.

Ca. 80 forventningsfulde deltagere indfandt sig fredag eftermiddag og fandt frem til lokalerne, skønt ombygninger på højskolen gjorde, at den velkendte indgang ikke kunne bruges. Her gjaldt ikke same procedure as every year, men det lykkedes alligevel, og forsamlingen var på plads, da formand Kirsten Sanders kunne byde velkommen.

Varulve, fængsler og fiskeri

Årets program bød på et passende miks af kulturhistoriske foredrag og mere slægtsforskerorienterede introduktioner. Til den førstnævnte emnekreds hørte åbningsforedraget om Dansk Folkemindesamling og folketro ved arkivar Lene Vinther Andersen, der trods problemer med lydssystemet fangede forsamlingen med sine beretninger om folketro, om en prinsesse, der blev en mand, og om varulve, samt hvad folkemindesamlingen i øvrigt kunne byde på.

Mere kulturhistorie fik vi fra Mette Guldberg, der fortalte enormt vidende om dansk fiskeri fra slutningen af 1600-årene til begyndelsen af 1900-tallet. Hendes tidligere ansættelse på Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg skinnede igennem i foredraget, der mest handlede om fiskeri i Nordsøen, men mængden af informationer om det i vores sammenhæng lidt oversete erhverv var imponerende.

Salen var fyldt til foredragene, og der lyttedes intenst.

Per Hundevad Andersen introducerede aftenens underholdning med et passende stæk af humor.

Fredag aften blev vi inviteret indenfor i 1800-tallets fængsler, hvor vi bl.a. hørte om hverdagslivet for fangerne. Museumsinspektør Anne Katrine Nagel Christensen fra Fængselsmuseet Horsens Museum var en dygtig og meget engageret foredragsholder, der kom godt rundt om emnet og klart gav lyst til at gå på opdagelse i kilderne.

Krige, søruller og DNA

Kilder var også i høj grad på programmet i Per Hundevad Andersens veloplagte gennemgang af militære kilder, nærmere bestemt 18- og 1900-tallets krige. Her var selvfølgelig også lejlighed til at komme ind på de mange gode værker, der allerede er – og fremover vil blive – digitaliseret på Slægtsforskernes Bibliotek, der for nylig har overtaget Hærens Arkivs Bibliotek.

Sørullerne er tilgængelige på Arkivalieronline, og mon ikke Michael Duponts introduktion til emnet med indflettede opgaver ved den medbragte pc var yderst velkommen? Den har uden tvivl givet blod på tanden og lyst til at gå ombord i disse arkivalier, der vist har været omgærdet med en del usikkerhed.

Lene Vinther Andersen fortalte med begejstring om varulve og andre folkesagn.

DNA er her og der og allevegne for tiden, og efterspørgslen efter hjælp til at forstå, hvad man stiller op med sine mange forvirrende matches, når man har taget en test, er stor. Ole Selmer havde påtaget sig at forklare, hvad det går ud på, og fik også tid til at demonstrere det spændende hjælpemiddel, DNA Painter. Senere samme dag kunne Per H. Andersen underholde forsamlingen med en historie om, hvordan det lykkedes på tværs af skuffelser og falske spor at finde en far til Line, noget, der næppe havde været muligt uden netop en DNA-test.

Slægtsforskerprisen

Et højdepunkt er hvert år uddelingen af slægtsforskerprisen. Den gik i år til alle de dygtige og engagerede hjælpere i Danske Slægtsforskeres Forum og Facebookgruppen Slægtsforskning, som dag og nat sidder på pinde for at svare på spørgsmål om alt mellem himmel og jord, der har med slægtsforskning at gøre, og ikke mindst at hjælpe med at tyde de drilske gotiske kragetæer. Uden disse hjælpsomme mænd og kvinder ville slægtsforskningen være en del vanskeligere at give sig i kast med, så prisen, som Bjørn Andersen fra Facebookgruppen modtog på vegne af sine mange kolleger, var yderst velfortjent.

Underholdning og hygge

Ingen SW uden underholdning om aftenen, og igen kunne deltagerne ikke bare læne sig tilbage og lade sig fornøje, nej, hjernevindingerne skulle i sving. I år gjaldt det om at efterspore udlagte barnefædre, og der var i den grad brug for velsvingende små grå celler, for ingen nåede de 14 rigtige svar. Men en vindergruppe blev fundet, efter at alle havde arbejdet hårdt på sagen – og forhåbentlig hygget sig med det undervejs.

Hyggen og det gode samvær er nemlig en uvurderlig del af den slægtshistoriske weekend. I tre dage kan man omgive sig med andre, der alle er bidt af samme bacille, så man aldrig behøver at bekymre sig om, hvorvidt man nu også har noget at snakke om med den person, man kommer til at spise sin morgenmad ved siden af. Der er altid noget, man er fælles om. At man så også kan vende hjem med hovedet fyldt med nye ideer til veje, man kan gå i sin forskning, er jo bare et ekstra plus.

I år måtte vi tage afsked med Nørgaards Højskole, der ellers i mange år har lagt rammer om weekenden. Men det har de sidste år ærgret arrangørerne, at flere måtte afvises og henvises til ventelister, fordi der ikke kunne skaffes plads på skolen. Til næste år prøver vi noget nyt, Kysthotellet i Grenaa, hvor ingen vil komme til at gå forgæves. Sæt roligt kryds i kalenderen 29. september-1. oktober, hvor vi mødes igen.

Kathrine Tobiasen

Festmiddagen lørdag aften hører til weekendens gode traditioner.

Kirsten Sanders overrakte årets slægtsforskerpris til Bjørn Andersen på vegne af alle flittige hjælpere i Forum og på Facebook.

Et par udlagte barnefædre blev jagtet med stor iver på diverse søgesider.

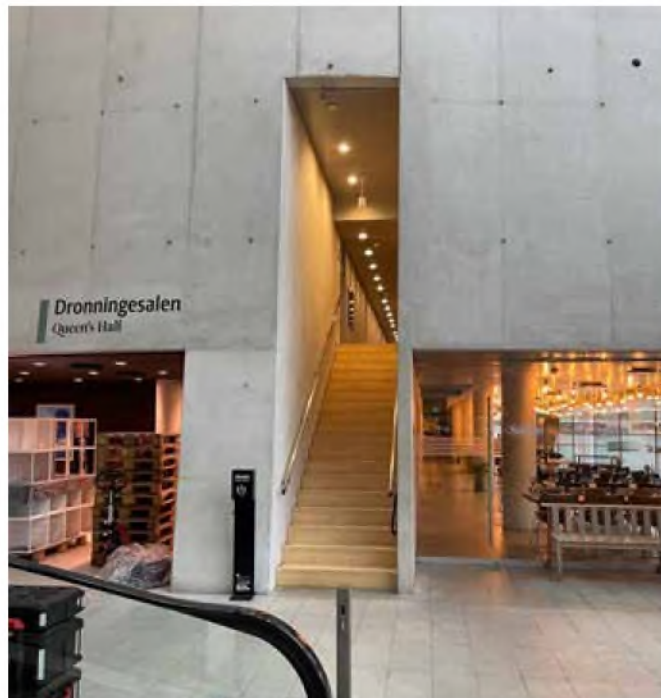
DEN FRIVILLIGE VEJLEDNING PÅ RIGSARKIVET I KØBENHAVN

I det nye år fortsætter den frivillige vejledning i slægtsforskning på Diamanten i København. Vi er fire erfarne slægtsforskere, der har vejledt mange hundrede både begyndere og meget erfarne slægtsforskere siden foråret 2014. Vi holder til i lokalet "Store K", som ligger oppe for enden af trappen vist på fotoet. Hvis du ikke lige ved, hvor det ligger, så spørg i informationen, som er placeret i stueetagen i det runde glasbur overfor indgangen.

I det nye år begynder vi tirsdag d. 10. januar og holder åbent **tirsdage i de lige uger**. Sidste gang i forårssæsonen er 18. april. Du behøver ikke at bestille tid, men kan for det meste komme til med det samme.

Se på Rigsarkivets hjemmeside Rigsarkivet.dk. under fanebladet Læsesale og videre til *Tjek hvornår du kan få hjælp af en frivillig vejleder*.

Få vejledergruppens vegne Jørn Dietrich

Skriv til os

Til hvert nummer af Slægtsforskeren arbejder redaktion på at samle en buket af gode og læseværdige artikler, store og små.

Men bladet skriver bestemt ikke sig selv! Derfor vil vi opfordre jer alle til at sætte jer til tastene, hvis I har et eller andet, som kunne være til nytte eller inspiration for andre. Vi søger indlæg, der viser, hvordan vi gør slægtsforskningen bedre, finder de gode kilder og udnytter de mange muligheder indenfor IT og på nettet. Men en god slægtshistorie med anvisning på, hvordan den blev gravet frem, eller en præsentation af en særlig kilde, tager vi også med glæde imod. Eller måske en beretning om, hvad en DNA-test har bragt med sig.

Vi er sikre på, at mange i vores store, brede medlemsskare ligger inde med spændende viden og nyttige erfaringer inden for slægtsforskningen. Dem skal vi dele med hinanden, så skriv endelig løs! Redaktionen hjælper gerne med den sproglige udformning, hvis det skulle være et problem.

Skriv artiklen i Word eller en anden tekstbehandler. Undlad gerne at formatere teksten – vores layouter sletter alligevel alle forsøg på opsætning af artiklerne og sætter dem op på sin måde. Tænk på billedstof og send evt. illustrationer som særskilte billedfiler i bedst mulig opløsning. Vær opmærksom på, at der ikke er ophavsretlige problemer med billederne; oplys om kilden. Det er fint at angive, hvor i artiklen billederne skal placeres. Det kan klares ved at vedhæfte et udkast som PDF, hvis I har gjort jer tanker om layoutet.

Vi glæder os til at høre fra jer!

*Kærlig hilsen
Redaktionen*

SLÆGTEN OEST

Hvis der skulle uddeles en pris for den smukkeste udførte slægtsbog, ville Slægten Oest være en oplagt kandidat til prisen. Denne udgivelse er virkelig en sag, som kan lægges frem på sofabordet, og som man ikke kan lade være med at blade i – med stor fornøjelse. Det er en vægtig bog i lækkert, professionelt layout og forsynet med et væld af flotte billeder. I helbind og godt papir og en gennemført flot bog.

Men hvad så med indholdet, der trods alt er det vigtigste? Bogen er, som titlen afslører, historien om slægten Oest, der kan dokumenteres tilbage til 1500-tallet i Freiburg, Niedersachsen, hvorfra den bevægede sig til egnen syd for den nuværende grænse og siden til Danmark – og videre ud i verden. Der er tale om en præstefamilie, som Peter Nybye Oest følger fra første kendte led frem til vore dage, dog således, at han nok beskriver døtrene, men som regel ikke gør meget ud af deres efterslægt. Det er navnet Oest, der følges.

I de første generationer er der kun et enkelt barn, der kan føre slægten videre (hvilket har lettet arbejdet med bogen), men med Nicolaus Oest (1719-1778), præst i Neukirchen, Angel, kommer der masser af efterkommere og kød på slægten. Han var en bemærkelsesværdig person, der indførte en selvbiografi i sin kirkebog, interesserede sig for landbrug og skrev digte.

Hans efterkommere spredte sig, både geografisk og med hensyn til erhverv, og bogen tager os derfor på en rundtur til bl.a. kunstgartnere, urtekræmmere, landmænd, officerer, latinskolelærere og selvfølgelig præster. Også når vi nærmer os vore dage, er der et vist spænd i beskæftigelse og placering i landet; under 2. Verdenskrig deltog et medlem af slægten i modstandsbevægelsen, mens hans fætter tilsluttede sig Frikorps Danmark og var med på østfronten. Han blev dræbt ved luftangrebet på Aarhus Universitet.

Det er et ganske bredt billede af det danske samfund gennem tiderne, som læseren præsenteres for, og man kan blive en smule misundelig på forfatteren for alt det materiale, han har

Peter Nybye Oest: Slægten Oest. Forlaget1.dk, 2022.
Bd. 1, rigt illustreret, 414 sider.
Bd. 2, 136 sider.
Pris: 500 kr.

haft at øse af. Ikke mindst de mange digte og breve, som ofte gengives både i tysk originalversion og i oversættelse, og som medlemmer af familien omhyggeligt har gemt.

Der er mange detaljer i bogen; fx gøres der meget ud af at nævne fadderne ved børnenes dåb, der jo fortæller tydeligt om forældrenes omgangskreds. Men det er en klar prioritet, at bogen skal være læsevenlig, ikke fyldt med kedelige opremsninger og gentagelser. Den er skrevet i et klart og vel-formuleret sprog, og Peter Nybye Oest lykkes i lange stræk med at fortælle slægtens historie. At der er læst professionel korrektur på bogen, er også med til at hæve den op i en liga for sig inden for slægtslitteraturen.

De uundværlige facts er tilgængelige, men er placeret i et faktabind. Her finder vi udskrifter fra Family Tree Maker af familiedatabasen, hvor alle de præcise datoer, steder og gengivelser fra kilder kan læses. Desuden indeholder bindet en oversigt over linjen fra Gorm den Gamle frem til Sophie Nybye, der 1871 giftede sig ind i Oest-slægten; oversigten er udarbejdet af Anton Blaabjerg. Endelig er der en sang og en tale, som ikke kom med i hovedbindet.

Der er altså tale om en virkelig flot slægtsbog. De mange fotos er taget af forfatteren, der har haft kameraet med sig overalt, og ledige pladser i teksten er fyldt ud med fotos fra forfatterens hustrus blomsterverden; de pynter på siderne og kan måske kædes sammen med, at Nicolaus Oest efterlod sig en digtsamling, Blumenflor?

Anmeldt af Kathrine Tobiassen

MODTAGER DU FORENINGENS NYHEDSBREV?

Danske Slægtsforskere udsender et nyhedsbrev på e-mail 1-2 gange om måneden. Hvis du ikke allerede modtager dette, kan du tilmelde dig ved at klikke på boksen Nyhedsbrev nederst på hjemmesiden www.slaegt.dk.

MODSTANDSKAMPEN OG FDF

En sand munkesten af en bog med titlen FDF – under Besættelsen. Modstandsbevægelsen i Randers 1940-1945 har netop set dagens lys. Og spørgsmålet er så, når man står med det over 700 sider tunge værk i hænderne: Kan der virkelig skrives så meget om et – tilsyneladende – lidt smalt emne? Svaret er et klart ja, hvilket bogen jo er et bevis på.

Emnet er dog ikke smallere end som så. Faktisk blev mange medlemmer af FDF, Frivilligt Drenges Forbund, frihedskæmpere, nok af naturlige årsager; de kendte fra deres spejderliv området særdeles godt, var vant til at færdes i naturen og var dertil sunde og raske. Alt sammen egenskaber, der var påkrævet ved opsamling af nedkastede våben og sabotageaktioner. Da folk i bevægelsen samarbejdede på tværs, kommer bogen til at handle om modstandsbevægelsen i almindelighed, og af samme årsag breder den sig også geografisk til et større område.

Jean Seeberg, som står bag bogen og selv har været medlem af og leder i FDF, har i mange år samlet dokumentation om medlemmerne af de forskellige grupper og deres arbejde i kampen mod besættelsesmagten. Det er resultatet af dette store arbejde, der nu udgives.

Der er ikke tale om en systematisk beskrivelse af besættelsestiden på Randerseggen, men en broget buket af biografier af personer, erindringer fra mange, der på en eller anden måde havde berøring med kampen, klip fra aviser, især de illegale blade, breve og andre dokumenter, som ofte bringes som gengivelse af originalerne. Vi hører om hvervning af medlemmer og om udvælgelse af nedkastningspladser og siden opsamling af våben og krudt, som allierede flyvere i ly af natten kastede ned. Sabotageaktioner og tilfangetagelser, når det gik galt, Gestapos metoder, umenneskelige forhold i kz-lejrene eller flugt til Sverige, hvis jorden begyndte at brænde under en. Også tiden efter befrielsen beskrives, og vi hører om de ar på sjæl og legeme, som mange måtte bære på resten af livet, i nogle tilfælde også, selvom de var sluppet for arrestation. Det fremgår tydeligt, at frihedskæmperne – og deres familier – har måttet leve under et voldsomt pres under besættelsen.

Stikkerne og schalburgtagegrupperne får deres kapitler i bogen, og vi kan også læse om, hvordan modstandsbevægelsen forsøgte at bekæmpe dem. Historien om, hvordan det rygte-

Jean Seeberg: FDF – under besættelsen. Distrikt – 8. Forlaget JeMo, 2022. 703 sider, illustreret. Pris 385 kr. Kan købes i DS Webshop dsshop2.dk/.

des, at en bande tyskvenlige om natten var på vej mod Aalborg for at skabe ravage der, hvorefter en stor gruppe modstandsfolk satte en vejspærring op og gjorde det af med hele flokken, er som hentet ud af en gangsterfilm.

Den særlige opbygning af bogen gør, at den samme begivenhed kan blive omtalt flere steder, genfortalt af forskellige deltagere. Det er derfor nyttigt, at der bag i bogen er et omfattende navneregister. Opbygningen kan virke lidt rodet, men gør også, at læseren får et meget levende indtryk af, hvad der foregik. At det nu og da diskuteres, om to forskellige personer rent faktisk taler om samme aktion, svarer meget godt til det skær af tys-tys og hemmeligholdelse, der herskede i hele perioden. Man kommer man tæt på begivenhederne, og mange steder er det elementært spændende læsning.

Billedstoffet udgør en vigtig del af bogen. Det er derfor synd, at mange billeder er meget små og næsten kræver lup. I andre tilfælde kan det være lidt svært at læse teksterne i dokumenterne. Men da alternativerne havde været færre billeder eller en endnu tykkere bog, er det trods alt til at leve med.

Alt i alt er det et imponerende arbejde, der her er præsteret, og læseren sidder tilbage med et detaljeret billede af en del af livet dengang. Bestemt en bog, der har interesse langt ud over FDF og Randers.

Forfatteren arbejder også med lokalhistorie i bredere forstand og er bl.a. redaktør af en omfattende sognehistorie, Albæk Sogn – de nedre byer. Bogen blev udgivet 2007 af en lokalhistorisk studiekreds, og redaktøren har bidraget med vægtige artikler. Den er et godt eksempel på en sognehistorie, der fortæller om gårde, håndværkere, skoler, kirke og personer m.v. i sognet, som ligger øst for Randers. Et værk, der vil være et must for alle slægtsforskere med aner i sognet.

Anmeldt af Kathrine Tobiassen

ARKIVGUTTERNE FORTÆLLER

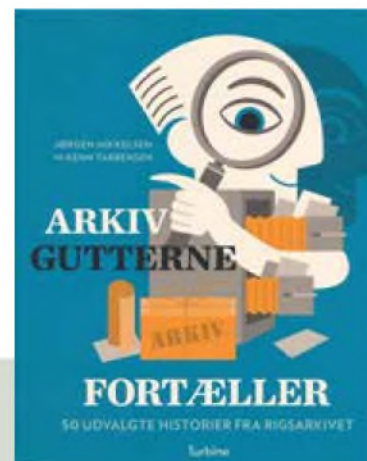
Faste læsere af dagbladet Politiken vil kende Arkivgutterne, der gennem en halv snes år med jævne mellemrum har leveret underholdende bidrag til bladets bagside. Arkivgutterne er identiske med seniorforskerne Jørgen Mikkelsen og Kenn Tarbensen, henholdsvis Rigsarkivet København og Viborg, der her har delt deres små og store fund i Rigsarkivets samlinger med avisens læsere. Det drejer sig om sjove, overraskende eller kuriøse historier, som kan dukke op, når det daglige arbejde foregår blandt de utallige arkivalier.

I tidens løb har over 200 historier fundet plads i avisen, og af dem har gutterne udvalgt 50, som er samlet og udgivet i en indbydende bog. Hver historie, der suppleres med velvalgte illustrationer og en faktaboks med oplysninger om, hvornår artiklen er publiceret, og hvor man finder de originale kilder, får to dobbelttopslag i bogen.

Læserne inviteres på større rejser, både med hensyn til tid og sted. Vi er tilbage i 1600-tallet, når vi læser med i en faktura fra rigskansler Griffenfeld og hører om takster på bødlernes forskellige ydelser – *Priser på død og pine*, som historiens titel lyder. Og vi nærmer os vores egen tid med historierne om en langvarig kamp for skovrejsning på Københavns Vestegn, om *Jesus på motorcykel* (om protesterne mod Jens Jørgen Thorsens Jesusfilm), og vi får et gensyn med Danmarks Radios licensbrochure fra 1989. Geografisk er der beretninger fra hele rigsfællesskabet, inklusive Island (om en storbrand i Reykjavik) og Dansk Vestindien (om en lille ø, der indtil 1944 var ejet af ØK), og nu og da et kig til fjerne kontinenter med historien om en afhandling om shamankulturen hos amerikanske indianere.

Emnemæssigt spændes der også vidt. Hvem kunne forestille sig, at der i begyndelsen af 1700-tallet blev udarbejdet en instruks til kancelliets kat, Mise Murre, der havde til opgave at holde bestanden af mus og rotter i centraladministrationens kontorer i ave? Og at Det Kongelige Medicinske Selskab samledes om en kampsang mod koleraen under en epidemi i 1831? Blandt kuriositeterne kan nævnes historien om den egyptiske fakir, der skulle være den første muslim i Danmark, der lod sig døbe i 1942, 71 år gammel, og om *Rotteprocessen i 1711*, hvor en rotteplage i Himmerland blev søgt bekæmpet ved at stævne rotterne for grandestævnet (landsbystævnet)!

Der er mest tale om en bog, som man kan hygge sig med læse, men nogle artikler kan skam også byde på direkte in-

Jørgen Mikkelsen & Kenn Tarbensen:
Arkivgutterne fortæller – 50 udvalgte historier
fra Rigsarkivet.
Turbine, 2022. 240 sider, illustreret i farver.
Vejl. pris: 249,95 kr.
Kan købes i Danske Slægtsforskeres webshop dsshop2.dk/.

spiration til slægtsforskerfolket. Som *Vestjyder på spanden*, der fortæller om Ringkøbing Amts Henstandsudvalgs sager til henstandslån 1932-33, hvor mange betrængte borgere under krisen i 1930'erne søgte om henstand med betaling af renter og afdrag på fx kreditforeningslån. Uden tvivl en kilde, som det kan være interessant at kigge nærmere på for forskere med familie på de kanter – og hvis man ikke lige har det, så at undersøge, om der skulle findes noget lignende for ens egne interesseområder. Også pantelånerarkiver kan (så vidt de er bevaret) kan gemme på spændende oplysninger, som historien om *Enkefruens pantsatte natkjoier*, også fra krisen i 1930'erne, beretter om.

Historierne fortæller ofte om særtilfælde, men uanset hvor mærkelige og specielle de måtte være, kan man ud af dem læse om forhold før i tiden, som alle kan være med til at gøre os klogere på vores fælles historie. Denne bog kan inspirere til at kigge på arkivernes samlinger fra nye vinkler og prikke til vores nysgerrighed. Hvilket slet ikke er så ringe endda.

Bogen afsluttes med en efterskrift om arkiverne og deres brug og en kronologisk oversigt over samtlige artikler i Politiken. Den er i lækkert layout og smukt illustreret, en udgivelse, man har lyst til at blade i. En oplagt julegaveidé til slægtsforskeren, der "har alt"?

Anmeldt af Kathrine Tobiassen

SLÆGTEN ER KORTLAGT – OG HVAD SÅ?

Tilbage i 2013 udgav Kathrine Tobiasen bogen *At skrive slægtshistorie – idébog for slægtsforskere*, og det var en bog, der virkelig udfyldte et tomrum. Siden er enkelte andre kommet til, men der er stadig forsvindende få bøger, der tager livtag med formidlingen af slægtsforskning. Det er ellers et emne, der optager de fleste slægtsforskere, for hvad skal man egentlig gøre med alle de resultater, man forsker sig frem til gennem årene?

Det gav Kathrines bog mange gode bud på, og nu har hun så begået en 2. udgave, der ud over at indeholde en generel opstramning af tekst- og billedside og hive nye eksempler ind også byder på helt nye afsnit om podcasts, om at skrive en god historie, om den evigt nærværende persondataforordning og om at aflevere sit værk til Slægtsforskernes Bibliotek.

Men den mest markante tilføjelse er et helt nyt kapitel om den naturlige udløber af slægtshistorien – eller forløber, hvis det passer én bedre – nemlig selvbiografien. Over otte sider bliver vi som læsere præsenteret for, hvorfor vores egne erindringer er vigtige, hvordan vi kan udvælge vores stof og udforme en selvbiografi, så den bliver læseværdig for både den nære familie og alle andre, og vi bliver guidet hen til de kilder, vi kan ty til, hvis vores erindring indimellem svigter.

Layoutmæssigt har bogen også fået et løft, og der er blevet

Kathrine Tobiasen: *At skrive slægtshistorie – idébog for slægtsforskere*. 2. udg. Danske Slægtsforskere, 2022. 117 s., illustreret. Pris: 228 kr. Kan købes i Danske Slægtsforskernes webshop dsshop2.dk.

plads til flere illustrationer, så bogen samlet set er endt med at være 20 sider længere end 1. udgaven.

Det kan undre, at Kathrine fastholder at skrive sine bøger i A4-format uden spaltepdeling, når hun som redaktør af nærværende blad netop benytter dette. Det er i øvrigt også noget, hun selv anbefaler i kapitlet *Slægtshistoriens layout*.

Det er selvfølgelig ikke noget, der på nogen måde ødelægger bogen, der stadig er absolut læseværdig. Jeg vil anbefale alle, der går med tanker om at få slægtshistorien ud af slægtsprogrammet eller ringbindene, at anskaffe bogen – særligt hvis de ikke har 1. udgaven stående på hylden allerede. God læse- og formidlingslyst!

Anmeldt af Torben Albret Kristensen

HJÆLP TIL SØGNING I UDLANDET

Søger du familie i USA, Canada, UK, Østrig, Ungarn, Tjekkiet eller Australien?

Så skal du være klar over, at der sidder en gruppe forskere i disse lande klar til at hjælpe dig – som tak for den hjælp, de selv har fået af danske forskere. Alt hvad du skal gøre, er at sende dem en mail og forklare, hvad du søger efter. Du finder deres navne og mailadresser i vores forum forum.slægt.dk/index.php > AneEfterlysning > emnet *Hjælp til søgning i udlandet* (øverst på siden blandt de faste indlæg).

Brug endelig dette fine tilbud!

HUSK

at du selv skal kontrollere og opdatere dine medlemsdata, såsom post- og mailadresse. Kun på den måde sikrer du dig, at du får bladet hvert kvartal.

Det er vigtigt, at vi har din mailadresse, da du så får vores nyhedsbreve, og vi kan kontakte dig, hvis der skulle opstå problemer.

DANSKE SLÆGTSFORSKERES HJEMMESIDE

www.slaegt.dk

Webmaster: Jesper Skov
webmaster@slaegt.dk

KOMMENDE MØDER I DANSKE SLÆGTSFORSKERE

Bestyrelsesmøder:

15. januar i Middelfart

26. marts i Middelfart

22. april generalforsamling på
Holmegaards Glasværk, Næstved

DANSKE SLÆGTSFORSKERES MEDLEMSSERVICE

Henvendelser til Danske Slægtsforskeres ekspedition sker via adressen:

ekspedition@slaegt.dk

Tlf. 52 79 90 20

Telefonen er åben for ekspedition

Onsdag kl. 15-17 – ellers telefonsvarer

Ekspeditionen står for:

- Pasning af foreningens medlemskartotek – Udmeldelser, adresseændringer for medlemmer, der ikke selv kan klare dette
- Forsendelse af bøger, blad, m.v.
Se udvalget her: dsshop2.dk
- Hjælp til medlemmer, der har login-problemer
- Besvarelse af diverse spørgsmål, dog ikke decideret slægtsforskningshjælp

DANSKE SLÆGTSFORSKERES BESTYRELSE

Kirsten Sanders, Formand. Asselsvej 169, 7990 Ø. Assels. Tlf. 21 21 30 91.	KIS@slaegt.dk
Peter Olsen, Næstformand. Æblevænget 12, 7700 Thisted. Tlf. 25 15 16 47.	PEO@slaegt.dk
Per Hundevad Andersen, Kasserer. Jyllingevej 111, 2720 Vanløse.	PAN@slaegt.dk
Kathrine Tobiasen. Korsagervej 13, 8940 Randers SV. Tlf. 41 28 65 30.	KTO@slaegt.dk
Bodil Grove Christensen. Hvedevej 1, 7490 Aulum. Tlf. 26 17 87 59.	BGC@slaegt.dk
Jesper Skov. Grøndalsvej 4, 9500 Hobro.	JKS@slaegt.dk
Michael Dupont. Erdalsvej 60, 2600 Glostrup.	MID@slaegt.dk
Ole Selmer. Salten Skovvej 18, 8653 Them. Tlf. 24 64 72 56.	OSE@slaegt.dk
Karen Bendix Larsen. L. I. Brandes Alle 13, 1, 1956 Frederiksberg C.	KBL@slaegt.dk

Valgt af lokalforeningsrådet

Hans Mølgaard. Markvej 46, 2660 Brøndby Strand.	HMG@slaegt.dk
Kurt Pajbjerg. Vestervænget 26, 8832 Skals. Tlf. 61 30 03 69.	KPA@slaegt.dk

Suppleanter

Yvonne Christiansen. Stubmøllevej 16, 4800 Nykøbing Falster. Tlf. 53 49 11 07.	YCH@slaegt.dk
Rikke Vestervig Eriksen. H. I. Biesplads 153, 9500 Hobro. Tlf. 61 35 98 00.	RVE@slaegt.dk

KRYDSORD

Dette nummers hovedbrud er leveret af John Christensen, og som sædvanlig kan løsningen findes på Danske Slægtsforskeres hjemmeside:
www.slaegt.dk > Om os > Bladet Slægtsforskeren > Se bilag til bladet.

4-2022	Leder	Sted- for- træder	Doku- ment	Frugt	Tantal	Fiktiv	Ned- trykt	Lyd- Ord	Grine	Ære	Fransk filosof	Hob- by
JOC												
Lære- sted												
For- skrift												
Spise					Adresse Løber				Bøg Lydord			
Sted- ord			Stedord Tangens				Kelvin	Karen Våbenet				
Drik										Fork. Præst		
Læge- urten							Cirkel Enkelt					
Drik			Slidsom Form						Krog Sennep			
Biord		Græsk bogstav Død			Syede Gudinde						Vokal Dele	
Gu- dens						Stryger Indre						
Norge		Tone By		Ret Stedord				Navn				
Person								Ilt Østrig		Fagfor- ening Blad		
Efter- navn												
Ud- råbsord			Time Gam- mel		Træ 2 ens			2 Ens	Amin Ikke			
Dyr				Patina 500			Planten Gram					
Sogn												

